mahmut makal

bir işçinin günlüğünden

bir işçinin günlüğünden / mahmut makal

tekin yayınevi

1966'da Unesko'nun dünya gençliğine örnek insan seçtiği Mahmut Makal, 'Bizim Köy 1975' adlı yapıtıyla Türk Dil Kurumu'nun 1977 yılı ödülünü aldı. Bu yapıtı da öteki bazı yapıtları gibi çeşitli dillere çevrildi.

Bu anı öykü yapıtında Makal, çocukluk yıllarına değindikten sonra köy enstitüsüne ilişkin ilk gözlemlerini yansıtmaktadır. Özellikle, ilk yapıtı 'Bizim Köy' yayınlandıktan sonra köyün içinden, dışından ve de politika çevrelerinden kendisine yöneltilen acımasız davranışları sergilemekte, yıllar boyunca bu çevrelerle yaptığı savaşımın öyküsünü dile getirmektedir.

Günümüzde de devlet yönetiminde söz sahibi bir çok bürokrat, vali, saylav ve bakan tipini de bu arada tanımış olacaksınız.

Halk için çalışanların tedirgin edilişini ve halkın ezilmişliğinin nasıl sürüp gittiğini yapıt boyunca izlerken, bu ezilmişliğin ve yoksunluklar yaşamının nedenlerine inme olanağını da bulacaksınız...

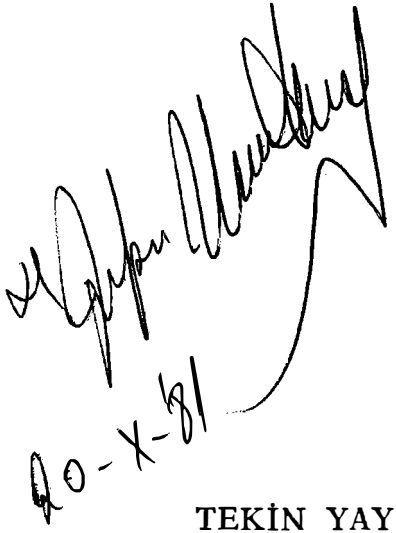
Günümüzde önemi gittikçe artan işçi sorunlarına ilişkin izlenimler de yapıtın içeriğine ayrı bir değer katmaktadır...

75 Lira

Mahmut Makal, Bir İşçinin Günlüğünden / 1980 Temmuz / Kapak, Erkal Yavi / Kapak Baskısı, Çolakoğlu Matbaası / Dizgi-Baskı, Yaylacık Matbaası / Cilt, Deniz Mücellithanesi / Kitabı Hazırlayan, Metin Aldemir / Kitabı Yayımlayan, Kemal Karatekin, Tekin Yayınevi, Ankara Cad. 51 - İst. Tel. 27 69 69

MAHMUT MAKAL

BİR İŞÇİNİN GÜNLÜĞÜNDEN

TEKİN YAYINEVİ

MAHMUT MAKAL'LA KONUŞMA

Mahmut Makal, gerçekçi Türk yazınının duygusal yaklaşımdan eylemci işleve geçişinde etkili olmuş yazarlardandır. Yalnızca yaşadıklarını olduğu gibi yazdığı sanılıyor. Oysa, Makal'ın önemi, «yaşadıklarını olduğu gibi» yazmasından gelmiyor. Ayrıca, yazdıklarının temelinde vurucu, yoğun bir toplumsal eleştiri vardır. Bu gücüyle Makal, ozanlara, romancılara, öykücülere öncü olmuştur. Gerçekçi Türk yazınında kıvılcım sıçratanlardan biridir. Bu yönden, özellikle **Bizim Köy'**ün yurtta ve yurt dışında böylesine yaygınlaşmasını bir rastlantı saymamak gerekir.

Dürk Dili, özellikle bu yıl ödül alan yazarlarla konuşmalar düzenledi. Makal'la konuşma görevi de bana verildi. Açıkçası, ben de Makal'a birtakım sorular yöneltmek istiyordum. Böylece, bu istek de gerçekleşmiş oldu.

★

A.B. — Son yıllarda size olan ilginin arttığını görüyoruz. Sizinle konuşmalar yapılıyor, yazınımızda bir Makal gerçeği araştırılmaya çalışılıyor. Bu yıl **Bizim Köy 1975** Türk Dil Kurumu Ödülü de aldı. Bu ilgiyi neye bağlıyorsunuz?

M.M. — İçinde bulunduğumuz ortamda ve de düzende bunu olağan karşılamalıyız. Hiç unutmam, köy öğretmenliğine başladığım 1948 başından başlayarak ilk iki yılda iktidarın, son on yılda da başka bir iktidarın hışmına uğradım ve ezimden, hapislikten, evin aranıp kitap-

ların götürülmesinden göz açamadım. Günümüz kuşakları sanmasınlar ki tedirginlik ve ezim yalnızca 1971'in 12 Mart'ında olmuştur. 1960'ın 27 Mayıs'ında bir darbe ile hükümet düşünce, Devletin ya da Milli Eğitim Bakanlığının köşelerini tutmuş olanlar, gelenlerin biraz ileri tutumda olduklarını görünce havaya uydular ve beni 4489 sayılı yasa uyarınca «bilgi, görgü ve ihtisasımı» artırmak üzere Avrupa'ya gönderilenlerin arasına kattılar. Burada düşünülen elbette ben değildim. Kendi çıkarlarıydı. On yıl, on iki yıl adımı duyunca yüzünü buruşturan, yüzümü görünce öteye dönen, yolda raslayınca yolunu değiştirenler (bunlar hepten olmuştur) yüzüme gülmeye, yeni iktidara da yaranmaya başlamışlardı. Demek ki sömürüyorlardı beni. Çıkarları için bir araçtım.

Sözü nereye getirecektim? Siyasal ortama göre değişiyordu gördüğüm ilgi. İlgi kalkmıyordu ortadan. Kötülenmem işlerine yarayacaksa kötüleniyordum, iyi gözle bakmaları işlerine yarayacaksa ilgilerinin rengini ona göre ayarlıyorlardı. Sanırım bunlar değil sormak istediğiniz. Ama, izin verirseniz yeni kuşakların ne demek istediğimi anlamaları için ve de bizim insanlarımızın bir yönünü iyi belirteceği için somut bir tutumu anlatıvereyim: Şimdi yaşamayan bir Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı vardı Milli Eğitim Bakanlığında. Merdiven çıkamaz duruma düşünceye dek kaldı bu görevde. Bu adam, gelip giden iktidarların belli büyük konulardaki tutumunu yakından izler, o konularda çok önceden hazırladığı birbirine karşıt iki raporu, gelenlerin nabzını ölçerek ellerine tutuştururdu. «Gidenlere anlatamadıktı...» derdi. Sözgelimi Köy Enstitüleri konusunda iki karşıt raporu vardı. Birl benimseyen, biri benimsemeyen. Gelen bakanların bu konuya bakış açısını kestirdi mi tamamdı. Bu durumu herkes bilirdi çevresinde. Hak verenler de olurdu. «O ayrılsın da Devlet batsın mı?» derlerdi. Ne kadar doğru bir görüş! Şöyle de diyebiliriz: «Mahmut Makal içine girsin de Devlet batsın mı?»

İş burada düğümleniyor. Solculuk umacısını çalıştı-

rarak daha kaç yıl borularımızı öttürebiliriz, diye düşünüyor Devleti elinde tutan bürokrat kesim. Gelen ağaları giden paşalarıdır aslında. Emperyalizmin ve içerdeki işbirlikçilerin işine de öyle geliyor bu... Gizli bir korku var Türkiye'de. Belki korkanlar bile ayırdında değiller bunun. Dünyaya egemen olan, yarı açık yarı gizli emperyalizmin yarattığı korkudur bu. Diyelim ki adam alçak ya da yüksek öğrenim görmüş, memur olmuş. Çeşitli yönlerden de tutuculuğu, Amerikan hayranlığına ya da kupkuru 'hür dünya' sloganına inadına koşullandırılmış. Ben Türkiye'nin bağımsızlığında söz açınca küçük dilini yutacak nerdeyse. Çünkü, beni öyle bir şey düşünemeyeceğimi sanıyor. Hani ben solcuydum, «hain»dim ya. Abartıyorum sanmayın.

A.B. — Peki, çizdiğiniz bu genel görünüm içinde, şu sıra çevrenizde oluşan ilginin kökeni neye dayanıyor? Çünkü bu ilgi, yalnızca yazın çevrelerinin yarattığı bir ilgi değil, politikacıların, bürokratların yarattığı bir ilgidir de...

M.M. — Yine de us için yol birdir, diyeceğim. İnsanlar ne denli koşullandırılmış olurlarsa olsunlar, yeni bir seçim, yaratılan yeni bir siyasal ortam, kendine getirebiliyor onları. Çünkü, daha önce yarı korku, yarı çıkar kavgasından ötürü ilgilenmekten çekindiği kişilerle ilgilenmesinin yeni ortamda çıkarına aykırı olmadığı gibi, daha uygun olduğu sonucuna varıyor. Sözgelimi birçokları, geçmişi yok sanıyorlar. Oysa, gazetelerin koleksiyonları olduğu gibi insanların da yaşam çetelesi vardır. Kendileri tutmasa ve unutsalar da onu tutanlar, unutmayanlar bulunur...

Sözünü ettiğiniz ilgiler, birtakım kişilerin çıkarına uygun düştüğü için yaratılıyor gibi geldi bana. İsterseniz azıcık açalım: Son günlere kadar devlet dairelerine gire çıka ilanlar alan, abone bulan dergi sahipleri, hani azsak yanılsak da yazı yollasak gülüp atacak dergi çıkarıcılar, yeni siyasal ortamı görünce, bu ortamda adımızın «geçeceğini» hesaplayarak yazı istemeye başlamışlardır. Bazı gazeteler de öyle. İş yine başta dediğim sömürme işi-

ne gelip dayanıyor... Öyleyse bunlara «eyyamcı» yani günün adamı olarak bakılmalı.

A.B. — Bu ilgilerin yapaylığına, iştensizliğine değindiniz. Gerçekten, bu ilgiler öylesine tezgâhlanıyor ki, kişi kolayca yanılabiliyor. Siz, ilgi konusundaki bu gerçeğe değindikten sonra, son yıllarda yoğun tartışma ortamı yaratan kimi sorunların güncelliği daha iyi anlaşılıyor. Örneğin, son yıllarda, özellikle köyden yetişen yazarların ürünleri küçümsenmeye, onlara şematik izlenimler olarak bakılmaya başlandı. Oysa, bilinçli okur kesimleri gerçekçi Türk yazarlarını okuyorlar. Bu küçümsenmeyi, önemsememeyi nasıl yorumluyorsunuz?

M.M. — Yukarıda değindiğiniz yapay ilginin yazdıklarımız hakkında da yapay olarak sürüp gitmesi, emperyalizmin, Türkiye'de yarı aydın eleştirmen takımına verdiği görevle ilgili bir tutumdur. Ve toprağa basan büyük kitlenin burada da hesaba katılmaması söz konusudur. Bu yazar ve eleştirmenler kendi kendilerine gelin güveyi olmaktadırlar. Yazında önemli olan, anlatımdır. Bu gerçeği unutuyorlar, sözgelimi köyden yazanların köy konusunu işleyip durmalarından yakınıyorlar. Yazarın iyi bildiği, yaşadığı konuları ya da çevreleri işlemesi doğalken bu gerçeği de yadsımış oluyorlar. Ayrıca anlatımları sağlam olduğu için, köyden yazanların bu yanlarına da ilişemiyorlar. Böylece sanki kötü niyetli ve yazın alanının dışında iç ve dış siyasal çevrelere alet olur gibi bir duruma düşüyorlar. Yazdıklarının, yazın'ın kendisiyle hiçbir ilgisi yok. Türkiye'nin kötü yazgısıdır bu. Türkiye'nin gerçeklerini yazıp ulusal bir yazın yaratma çabasında olan halk çocukları «aramıza katılmasın» diye o çevrelerce itilmektedir. Batı'dan söz etmeleri ve Batı örneklerini çarpıtarak öne sürmeleri de yetersizdir. Batı, onların sandığı Batı değil çünkü.

Bir zamanlar şiirde denedikleri ve «İkinci Yeni» dedikleri anlamsızlığı öyküye ve romana da bulaştırmak istemekteler. Bu da bilerek bilmeyerek emperyalizmin oyununa gelmeleridir. Özgür ve güçlü bir Türk yazınının oluş-

masına engel olmaktadırlar. Ama okuyan büyük kitle bu oyunların ayırdında olduğu için, bu eleştirmen ve yazar taslaklarını okuma yerine, onların yazılmasına bile katlanamadıkları yapıtları okumakta ve üst üste baskı yapmalarını sağlamaktadır...

A.B. — Yazın kitaplarıyla verilmek istenenler kuşkusuz amacına ulaşamıyor. Uygulamalar çok kötü. Sizin ne gibi önerileriniz var?

M.M. — Devenin neresi doğrudur, dediklerinde olduğu gibi... Okul kitaplarında daha Abdülhak Hamit ve Falih Rıfkı'dan bu yana geçilmiyor. Derslerin dışında öğrencilere Yaşar Kemal'i, Orhan Kemal'i, Fakir Baykurt'u, beni... okumalarını salık veren öğretmenler hakkında hâlâ kovuşturma açılıyor. Yasal hiçbir dayanağı olmayan bu kovuşturmalar sonunda öğretmen sürülüyor, öğretmen cezalandırılıyor. Bu terör havası, oldum olası sanatçıdan, düşünürden gocunan gerici siyasal iktidarların işine geliyor. Sözgelimi, Edirne Öğretmen Okulunda Yaşar Kemal'i okuttuğu için tedirgin edilen bir dil ve yazın öğretmeni Bayan (Emral Atasoy) okullarına uğrayan Başbakan'a durumdan yakındığı zaman şu yanıtı alıyor:

«Evliya Çelebi'yi okut kızım, Hasan Paşa'yı okut (Hasan Paşa diye bir yazar yoktur). Ne işin var Yaşar Kemal'le?

Günüyle saatıyla saptanmış bu olaycığı bildikten sonra, gelinde «en akıllısının değirmende yoğurt öğüttüğü zavallı ülke» demeyin Türkiye için...

Şimdi, tıpkı köy konularının yazın alanına gelmesinin yadırganmasında olduğu gibi, okul kitapları konusunda da yanlış bir koşullandırma ile karşı karşıyayız: 1973'ten beri uygulanan tek kitap uygulaması, 1975'te hükümet programında da benimsenmiş ama MC felsefesine göre yazdırılmıştır kitaplar. Aslında çocukların sırtından kitapçı zengin etmeye yarayan çok kitap uygulaması, çağdışı ve bölücü nitelikleriyle MC'nin tek kitapları ortaya çıkınca, ister istemez aranmaya başlamıştır. Ama burada gerçeği vurgulamak zorundayız. O da şudur:

1978-1979 öğrenim yılına yepyeni ders kitapları yetiştirilmeli. Yazın kitapları artık yepyeni bir anlayışla yazılmalı ve en genç ozandan, öykücüden, romancıdan seçilmelidir metinler. Sözgelimi, benim kitaplarımdan köy yaşamıyla ilgili kimi parçalar, köy çocuklarını, köy kadınlarını, köy geleneklerini... anlatan parçalar, Almanya'da lise ders kitaplarına alınmıştır... Bu parçaları derste okuyan çocuklar, dillerine çevrilmiş ve orada basılmış olan kitaplarımı da alıp okumaktadırlar. Benim ülkemdeyse daha yıllarca çocuklarımızın bizi okuması gerçekleşemeyecek gibi görünüyor. Çocuklarımızın iyiliği düşünüldüğü için mi böyle yapılıyor bu? Görünüşte öyle. Ama, bu, çocuklarımızın kendi gerçeklerimizle ilgisi olmayan uyduruk parçalar ezberleyerek yıllarını öldürmelerine yolaçıyor. Bu gidişten yazın bilgisi, yazın beğenisi olmayan, okuma düşmanı kuşaklar doğuyor...

A.B. — Bu değişik bir soru: Sizin, neden öyküye ya da romana daha yoğun biçimde eğilmediğiniz hep tartışma konusudur. Bunu nasıl açıklıyorsunuz?

M.M. — Öyküye ve romana karşı değilim. Öykünün, romanın ne olduğu ve nasıl olması gerektiği üstüne düşünülmesinden yanayım. Bir de, yeni kuşakları kavramda ve içerik anlayışında abesle koşullandırma çabalarının karşısındayım. Giderek, şu Batı'dan aldığımız şeyleri, biçiminden özüne kadar, olduğu gibi alacağımız yerde, kendi öz yaşamımıza, gerçeklerimize uygulayarak alsak... diyorum. O zaman görülecektir ki, kendi öz'ümüz kendi biçimimizi bile yaratacaktır... Nerdeyse üstünde durulacak konuları bile, Batı'nın tutumuna göre saptamamız öneriliyor klasik yazın öğretmenliği alışkanlığındaki eleştirmenlerce. Bir köyde ya da kasabada yaşayan bir yazar adayının, çevresindeki, yüreğindeki kıvıl kıvıl gerçekleri unutup ayağını topraktan keserek Sartre'a ya da Kafka'ya öykünmesi, Kafka'nın Kömür Kovası'na binip uçması ne acı... Şu biçimde yazarsan, öğütlere ve geleneğe uyarsan iyisin. Karşıtını yaparsan en azından yadırganırsın. Rahmetli Orhan Veli, şiirde her konudan, hatta Süleyman Efendi'nin ayağındaki nasırdan bile söz edilebileceğini

söyleyip bunu şiire de soktuğu için, yani şaraneliği yıkmaya kalktığı için, en az Süleyman Efendi'nin nasırdan çektiği kadar çekti koşullandırılmışların dilinden.

Koşullandırma insanlık tarihi kadar eski bir çemberdir. Sanata yansıması da sanatın varoluşunca eski olmalı. Giderek şunu da ileri sürebiliriz: Öykünün ve romanın varolma nedenlerinin başında da korku yatar. Neden? Çünkü insanoğlu hiçbir zaman gereken özgürlüğe kavuşmamış da ondan. Kendi gerçeğini, duyduğu gibi, dolaysız ve de olanca acılığıyla söylemekten korkmuş. Daha doğrusu, dolaylı, geveleyerek söyleme hakkını bile zor tanımışlar korkutmuşlar onu. Bunun için, «öykü» çıkmış ortaya, «roman» çıkmış. Çünkü, «olanı değil de olabileceği anlatır» diyerek savunma kapısı açılmış oluyor. Günümüzde «sosyal uyanış ekonomik gelişmeyi aştı» diye toplumun yaşamına ket vuranlar, «hikâye»ye hiç de kötü gözle bakmıyorlar ve çekinmiyorlar ondan. Öteden beri bizde de böyle düşünülmüş, öyle verilmiştir bu yargı. Tanımı da buna göre yapılmıştır öykünün: «Olabilecek şeyleri anlatan...» diye. Sanat yozlaştırılmaya çalışılmıştır böylelikle. Geçtiğimiz yıllarda, bağlı olduğum Bakan, makamına çağırarak aynen şunları söylemiştir: «Mahmut Bey neden hikâye yazmıyorsunuz da böyle gerçekleri yazıyorsunuz? Edebiyat dergilerinde şöyle güzel güzel hikâyelerinizi görmek isteriz. Ayrıca, kaç lira aldığınızı bilmiyoruz ama biz sizi tatmin edebiliriz...» Neresinden tutacaksınız bu sözlerin? Yine bir koşullanma var işin içinde: Parasız hiçbir şey yapılmaz. Ya da, siz «tatmin ederseniz» yazar kalemini kırar. Celâl Bayar Cumhurbaşkanı iken beni kendi köyüne atatmıştı. Kalemi kırmanın yoluydu bu. Dilekçe vererek kendi köyüme atanmamı sağladım. «Tatmin olmak» ve minnet altında kalmak harcı değildir bir yazarın. Aç kalmalı, ölmeli bir sanatçı, ama teslim olmamalı.

Sanat bambaşka bir şey çünkü. Gorki'yi düşünün. Bizim Bakan'ın istediği evlere şenlik öyküler mi Gorki'nin yazdıkları? Neyi isteyip neyi istemedikleri burada çıkı-

yor ortaya. Rahmetli Ahmet Halit Yaşaroğlu'nun evindeydik bir akşam Yaşar Nabi'yle. Öğrencisi olan Yaşar Nabi'yi övdü durdu benim yazılarımı «anladığı» için. «Bana gelse çöp sepetine atardım, alışılmamış, istenenin dışında yazılardı. Ama öğrencim Yaşar anladı. Ona Türkçeden iyi notlar verdiğime iyi etmişim» diyordu. Ahmet Halit ki, kendi adını taşıyan kitabeviyle kırk yıl önce kültür alanımızı etkilemeye çalışmış bir kişi. Üst yanını düşünün artık...

Bu sorunuz bana ilginç geldi. Konuştukça anlıyorum ki uzun bir karşılığı da götürecek ağırlıkta bir soru. Onun için, izin verirseniz birkaç noktaya daha değineceğim:

Benim yazılarım «Bir Köy Öğretmeninin Notları» adıyla yayımlanmaya başladı. Oysa ben onlara «yaşanmış köy hikâyeleri» diyebilirim. «Gerçek değil canım, hikâye...» diye kafalara takılmış düşünce olmasa. Sanırım bu yorumu başından beni etkilemiş. Reşat Nuri Gültekin'in en güzel yapıtlarından biridir iki ciltlik **Anadolu Notları.** Ne güzel anlatır Anadolu'da görüp yaşadıklarını! Onlardan iyi öykü mü olur? Kimbilir hangi koşullanma sonucu bu adı koydu? Olaki bir koşullanmayı yıkmak için seçmiştir bu adı. Yani, öykü anlatmak ve yoruma yer bırakmak istemediğim, gerçeği yazdığımı vurgulamak istediğim için, «hikâye» dememişimdir yazdıklarıma... Ama bunun yanında, eğitsel ve toplumsal konulara ilişkin yazılarımın dışında, ilk kitabım **Bizim Köy**'den başlayarak **Hayal ve Gerçek, Memleketin Sahipleri, Kuru Sevda, Yer Altında Bir Anadolu, Kalkınma Masalı, Köye Gidenler** gibi kitaplarım tıpatıp küçük öykü biçimine uygun parçalardan oluşmaktadır. Öykünün şu ya da bu uzunlukta olması diye bir koşul yok. Benim yazılarımın özelliği, gerçeği uzatıp çarpıtmadan sert ve keskin çizgilerle vurgulamaktadır. Öz'ünü getirdiği bir biçimdir bu. Değişik biçimi, değişik uzunluğu gerektirebilir öz. Ama, zorlama ve gereksiz uzatmayla ilgisi yoktur bunun...

İnsanoğlunun ya da toplumları, gerçeklerden soyutlamak çok zor olduğu için, dünyaya candarmalık etmek, alabildiğince toplumların sömürüye yatkın kalmalarını sağ-

lamak için, hiç değilse gerçeğin yazılma ereğini boyamak açısından «Hikâye» deyimi pekiştirilmiştir. Bunun etkisi günümüzün yerli ve yabancı yazarlarında da görülmektedir. Çoğu, ipe sapa gelmez sayfalarla, sözgelimi iki yüz sayfada güzelce verilebilecek şeyleri altı yüz sayfa olarak sürdürebilmektedirler. Bu da bıkkınlık yaratmaktadır. Ayrıca verilmek istenen de yitip gitmektedir. Görüldüğü gibi, yazın'ın işlevini aç milyonlardan yana olmakla yorumluyorum. Gülbülbül yazını üstüne toplumların, aç milyonların yazarlarının koşullandırılmalarına karşıyım. Çünkü, «hikâye...» koşullandırılmasından sonra bir de bu yönü var işin. Neymiş, sanat sanat içinmiş. İşte o zaman köy konularını yazmak pek sanat için olmuyor.

Bunları konuşurken daha iyi anlıyor insan, neden Sabahattin Ali unutturulmak istenirken adı öykücüye çıkmış bazılarının piyasaya pompalandığını. Bizim bir masal geleneğimiz, bir destan geleneğimiz olduğu halde, yani halkımız, en güzel anlatım yolunu ve biçimini bulduğu halde, ham armut gibi, anlaşılmadan çevrilmiş duygusunu veren öyküler yazıyor hem bu pompalananlar. Anlatma biçimini de Batı'dan mı aldı bunlar, diyeceğim ya, hiçbir yerde bulunmaz bu ham armutlar. Demek ki başlangıçta başlıyor bizimkiler tökezlemeye.

A.B. — Gerçekçi Türk yazını sizinle eyleme dönüşmüştür. Yazınımızın kuramsal bakıştan eylemci etkinliğe geçmesinde hangi noktada olduğumuz kanısındasınız?

M.M. — Gerçekçi Türk yazınının eyleme dönüşmesinde beni başlangıç aldığınız için teşekkür ederim.

Yazınımızın kuramsal bakıştan kurtulup etkinliğe geçmesinin ne yazık ki başlangıcındayız. Ama bu da büyük bir aşamadır Türkiye için. Başladıktan sonra ilerleriz, demek istiyorum. Yukarıda koşullandırma sözünü çok ettik ama yine yeri geldi: Biz altı yüz elli yıllık bir koşullandırılma sürecini yaşamış toplumuz. Anadolu'yu, Anadolu'da yaşayanları tüm bu süre içinde unutmuşuz. Hep gözümüz dışarda, gelsin İran seferi, gelsin Viyana seferi... Bilinen deyimle, Anadolu insanının kanını dünyanın dört yanına

akıtmışız. Geride kalanlarsa kurak-çorak toprağı karasabanla çiziktirerek bir kuru ekmeği oradan ya çıkarmışlar ya çıkaramamışlardır.

Böyle ganimet peşine takılıp da kırdırılan, yaşadığı toprakta rahat soluk almasına bile fırsat verilmeyen bir toplumdan ne beklenir? Nitekim yüzyıllar boyu uyumuş ve de uyutulmuş. Hep komutla yönetilmiş. Günümüzde de komutla yönetilmiyor muyuz? Yazın nasıl başlar, nasıl gelişebilir bu toprakta, bu yönetimde? Sabahattin Ali ne oldu? Nâzım Hikmet ne oldu? Düşündükçe kan ağlarım bu iki değerin sonunu.

Hoşgörü, anlayış, çağdaş düşünceye erişme ve çağdaş bakışla yurt sorunlarının ele alınışı... Bunları tamamlayan çağdaş bir yönetim. İnsanımız buna kavuşmadı hâlâ. O yüzden sanatçı, yazıneri yetişmedi bu topraklarda. Otuz yıl önce kitaplarımı toplayıp götürenler, yedi yıl önce herkesin evindeki kitabı yakmasını gerektiren bir ortam yarattılar. Ama, dediğim gibi, gerçekçi bir yazınımız da var başlangıcında da olsa işin. Bizim gerçeğimizse köy gerçeği. Kentlerimiz de koca koca köydür bizim. «Köyden roman çıkmaz», diyen Necati Cumalı'nın, «köy dediğin dört kerpiç dam», diyen Kemal Tahir'in ve de demin sözünü ettiğiniz köy yazını karalayıcılarının gönülleri hoş ya da ruhları şad olsun...

A.B. — Gerçekçi yazınımızın tarihi neredeyse yüz yılı bulacak. Köyden yetişen yazarlar da çeyrek yüzyıldır toplum sorunlarını işliyorlar, bu yönünü belirleme bakımından bu akıma katkısı ne olmuştur.

M.M. — Gerçekçi yazınımızın temelinde, kendi insanımızı, kendi toprağımızı anlatan yapıtlar var. Ne var ki bunlar yaşayarak değil, şöyle bir uğrayarak edinilmiş izlenimlerden kaynaklanan yapıtlardır. Ancak, Köy Enstitülerinden çıkan köy kökenli yazarların yapıtları toplumumuzun gerçek yaşamını işlemişlerdir; işlemektedirler. Bu yapıtlar yalnızca halkın sorunlarını konu almakla kalmamış, halkın dilini, kültürünü, duygusunu, düşüncesini ve geleneklerini de yazın alanına getirmişlerdir. O yüzden,

yapıtlarının, yazınsal açıdan olduğu kadar toplumbilimsel açıdan da üzerinde durulması, bir «İthamname» gibi okunması gerekir...

Köy Enstitüsü çıkışlı ve köy kökenli yazarlarımızın yazınımıza katkısı halk dilini ve halk sorunlarını yazına mal etmeleriyle ve de ülkemizdeki yazın anlayışını altüst ederek gerçekçi ulusal bir Türk yazınının oluşmasına öncülük etmeleriyle açıklanabilir. Çeşitli iç ve dış çevrelerin etkisiyle bu gerçeğe «Şal» örtmeye çalışanların asıl erekleri de bu öncülüğü ve bu katkıyı yadsıyarak ulusal yazınımızın oluşmasını ve gelişmesini önlemek, kendi Batı öykünmeciliklerini sürdürmektir... Bu kolay bir yoldur. Çünkü, bir yanda alınteri, bir yanda öykünme vardır. Kendilerinin de bildiği gerçek şudur: Sel gider kum kalır...

A.B. — Bizim Köy'ün 1950'de ün kazanması sonunda Cumhuriyet Gazetesinin konuğu olarak İstanbul'a gittiniz. İstanbul'un sizi şaşkınlığa uğrattığı söyleniyor. Anlatılan olayların ilginç yönleri var. Bir de sizden dinleyebilir miyiz?

M.M. — İstanbul'a ilk gidişim, gerçekten **Cumhuriyet'in** çağrısı üzerinedir. On beş gün kadar gazetenin konuğu oldum. Daha önce bizim ilçenin han bozması cezaevinde beni görmeye gelen Ferdi Öner'i de bana rehber olarak verdi gazete. Daha doğrusu, İzmit'te beni karşıladı F. Öner.

İstanbul'u birlikte geziyorduk. Bu arada vapura, motora, sandala ilk bindiğim, denizi ilk gördüğüm... anlaşıldı. Ferdi Öner üçüncü sınıf bir gülmece yazarı sayardı kendini. Benimle gezerken edindiği izlenimleri de o açıdan vermek istiyordu. Kötü niyetli olduğunu sanmıyorum ama, bilinçsiz ve yeteneksizdi.

Kaldı ki, ben taksiye de, tramvaya da ilk kez biniyordum... Benden yalan söylememi mi bekliyorlardı dersiniz? Ne açıdan olursa olsun bunlara değindi ilk izlenimlerinde... Rahmetli Doğan Nadi'nin gözünden kaçmadı bu. Yalnız resim altı yazmasını buyurdu Ferdi Öner'e. Sonraki günlerde resim ve iki satırlık resim altlarıyla çıktı İstanbul izlenimlerimiz.

Bu durum dolayısıyla bir yanını daha öğrendim toplumumuzun: Hiç açığına işimiz yok.. Mutlak yalan söylenmesi isteniyor. Kayığa ancak on sekiz yaşında binmek suçsa, bu suç benim değil. Gülünecekse, gülünç değil, düşündürücü bir durum... Yalanın dolanın kol saldığı şu düzende düşündüğün gibi söylemek ve göründüğün gibi olmak ne zormuş meğer. Üstelik bu düzene uyamadığınız için işsiz güçsüz bir yaşam sürdürmek de yazgınız oluyor. Nitekim, hiç zahmet çekmeden, gezip inceleme yoluna gitmeden, yazdığımız köy gerçeklerinin de yalan olduğunu yazmadılar mı? Politikacılar hâlâ köyler öyle değil şöyle diye söylev çekmiyorlar mı? Benim ve köyümün gerçeklerinin yalana çevrilmesini isteyen, aynı anlayıştır ve kökü yüzyıllarca geridedir... Kimilerine göre **Bizim Köy**'ü de Yaşar Nabi yazmıştır. Cevdet Perin yazısında bile yazdı. Duymadınız mı bu söylentiyi?

A.B. — Hep ülkemizin eğitsel ve toplumsal sorunlarıyla yazınsal sorunlara değindik. Alışılmış bir soruyla bağlayalım konuşmamızı: Yeni çalışmalarınız var mı? Örneğin, yurt içinde, yurt dışında kitaplarınızın yeni baskılarıyla ilgili bilgi verebilir misiniz?

M.M. — Kitaplarımdan **Bizim Köy**'ün on birinci baskısı 1978'in nisan ayı başında, **Kuru Sevda, Kalkınma Masalı** ve **Kokmuş Bir düzende**'nin üçüncü baskılarıyla **Memleketin Sahipleri** ve **Köye Gidenler**'in dördüncü baskıları mayıs ayı başında çıkacak. **Hayal ve Gerçek**'i de beşinci baskısını yapmak üzere bir yayıncı aldı. Sanırım bu yıl içinde çıkarlar. Doğu köylerini anlatan **Yer Altında Bir Anadolu**'nun üçüncü baskısına da sıra gelecek ondan sonra.

Yeni kitabım **Bir İşçinin Günlüğünden**'i bugünlerde yayıncıma teslim edeceğim.

Yurt dışına gelince: **Bizim Köy** başta olmak üzere kimi kitaplarım yabancı dillere çevrildi. Yunanistan'da, Fransa'da, İtalya'da ve Maceristan'da dört kitabımı büyük bir cilt haline getirerek yayınladılar. Fransa'da geçenlerde yapılan üçüncü baskıya **Bizim Köy 1975**'i de çevirip

eklediler. Ingiltere'deyse **Bizim Köy, Hayal ve Gerçek** ile birlikte bir cilt yapıldı. Onun da üçüncü baskısı çıkmak üzere. **Bizim Köy, Hayal ve Gerçek, Memleketin Sahipleri, Kuru Sevda** adlı yapıtlarım bir araya getirilip tek cilt olarak yabancı dillerde basıldı. **Bizim Köy**'ün tek olarak çevrildiği diller de şunlardır: Rusça, Romence, Sırpça, İbranice, Japonca, Bulgarca, Lehçe, Almanca...

A.B. — Teşekkür ederim.

Adnan Binyazar
Türk Dili, Mayıs 1978

DÜŞLEM

YAZGI

Köyde yaşıyorsun. Sığınmışsın Tanrının gölgesine. Dünya nereden gelip nereye giderse gitsin. Yıl isterse 1979'a değil de 3979'a dayansın, ayrımı yok bunun. Neden? Elin böğrüne, boynun omuzuna düşmüş de ondan.

Toprak verimsiz. Gittikçe de verimsizleşiyor. Gözün havada kalıyor, yağmur gelmiyor. Ölmek elinde değil. Üzülmemek, düşünüp iğneden ipliğe dönmemek de elinde değil. Bulabilirsen, bir yavan ekmekle gününü gün edip gideceksin. Hastalıklara teslim edeceksin kendini. Gözlerin görmez olacak besinsizlikten, ama onun da ayırdında olmayacaksın. «Tavuk karanlığı» hastalığına tutulmuşum diyerek kümesin kapısına varıp «kışşş! karanlığını al da git!» diye bağırarak şifa arayacaksın...

Bu yıl öyle bir yıl ki, yavan ekmeğl bulabilirsek, başka birşey istemeylz Tanrıdan. Güzün yağmur yağmadı, tohum geç ekildi. Kışsa çok soğuk geçti ve fazla uzadı. Bitmekte olan ekinlerin üstünü de kar örtmediğinden ayaz kavurdu... Kış bitince —Mayısın onbeşinden sonra— bazıları soğuğun kavurduğu ekinleri söküp yeniden ektiler. Bu, güzlük çavdar ya da buğday yerine yazlık arpaya dönmekti. Ama, ne sökülen ne de sökülmeyen, hiçbir tarla yüz ağartmadı ve köy insanını güldürmedi. Yağmur yağmadığı için, sonradan ekilen yazlıklar da büyümedi, tane tutmadı. Tohum bulup da tazeleyemeyenlerinkiyse arsız otların ve dikenlerin arasında, üç-dört adımlık yerde bir tanecik sap olmak üzere bitti... Yani hiç bitmedi.

Bahar gelir gelmez halkın yüzü güleceği yerde, tasa

kat kat üstüne arttı. Duvar diplerinde toplanıp saatlarca çömelerek dertleşenlerde bet beniz sararıp solmaya başladı. Göğe baka baka fersiz gözler ağrıya tutuldu. Tek damla yağmurun özlemiyle içi dışı kararan insanlarımızın.

Evlerdeyse, yiyecek adına birşey arama zaten. Katığı geç bir kalem, ekmek olsa, ekmek!..

Beşyüz evli köyün elli evi bile kendi yağıyla kavrulamadı. Gerisi ekmeksiz kaldı açık açık ve de iki elini, iki gözünü havaya açarak...

Ya ne yaptılar?

Ne yapabilirler ki?

Bu aylarda tırpan atan ecel 'açlıktan' öldürmedi herhalde kimseyi. Bir ölçek çavdar kırk liraya çıktı. Çıkmaya çıktı ama, ya para nerede?...

Çifti çubuğu bırakarak, işe güce eli yetebilecek çocuklarını da alarak, evin büyükleri Adana'ya pamuk çapalamaya kaçtılar, 'gözümüz görmesin bari' diyerek... Evde kalanlaraysa, verirse sabır versin Tanrı!..

Canından bezenler Adana'ya çekip gidedursun, canından bezdiği halde Adana'ya gitmeyi de beceremeyenlere, duvar diplerinde pineklemek, düşünmek, kaşınmak kaldı. Yukarı obanın yaşlı ve gözleri 'tavuk karanlığına uğramış' birkaç kişisi var. Bunlardan iki kardeş olan Tazı Şerifle Germegöz Ali'nin gözleri hiç görmez. Akşama kadar dış kapının önünde otururlar ve sesinden tanısınlar tanımasınlar, gelip geçenlerin selamlarını alıp 've aleyna aleyküm selam' diye karşılık vermekle günü bitirirler. Dillerine doladıkları lafsa köydeki kıtlıktır, ekmeksizlliktir:

«Onbeş gündür Yakubun evinde ekmek yoğumuş. Birer avuç birer avuç bulguru pişirip yimişler, dün o da tükenmiş...»

«Kasacı Arif dört gündür şaşalamış. Bakmış çocuk ölecek açlıktan. Etmiş edememiş, şaşkınlığından dükkana gidip yarım kilo üzüm almış veresiye. Hey gidi dünya hey! Gözlerimiz görmüyor ama, şu duyan kulakları nitmeli bilmem ki?»

Köyün nabzı onlarda atıyor. Telsizleri var sanki. İnsan uzun uzun otursa yanlarında, köyün gizli kapaklı nesi var nesi yok haberini alır bunlardan. Ama gereği de yok bunun. Herkes birbirini biliyor. Kimse de sır saklamak için uğraşmıyor. Uğraşsa da boşuna. Sırım gibi sünmüş ve pörsümüş bedeniyle üzüm alan Kasacı Arif oyununu açık ve herkesin önünde oynamıyor mu? Üstelik acı acı dert yanıyor, durumunu anlatıyordu. Karısıyla bir çocuğu yere uzanmışlar hiç kalkamıyorlarmış. Bulgur, patates, soğan ve bunlara benzer çiğ ya da pişerek yenebilecek ne varsa evde, biteli günler olmuş. «Arkadaş, gayrı bundangilli utanmak zırlanmak sökmez» diyordu. «Dün bir tavuk geçti elime, kimindi bilmem, vurup öldürdüm, Oturup atıştırdık. Bugün içimiz bulandı açlıktan, başımız döndü. Çocuğun hiç dermanı yok, dünyadan habersiz ımıl ımıl yatıyor ölü gibi.»

Kasacıyı dükkanda dinleyenlerin de hepsi aç. Bir kabadayı yoktur ki, «gel, bizim evden bir ekmek vereyim» diyebilsin. Tanrının kulu oluşundan, insanlığından utanıyor herkes. Bazı geri kalmış ülkelerin dışarıya el açması, bir yandan eski borçları erteletirken bir yandan yeni kredi olanaklarına kavuşmaları biçiminde geçici bir kurtuluş da söz konusu değil onlar için. Yani ödünç yeme ve gırtlaklarına kadar borca gömülme özgürlükleri de yok...

Açlık sıkmış can çıkarıyor. Yazının yüzünde ekin de bitmemiş. 'Irın darın' bir ay daha diş sıkılır, gönüllerdeki umut kalıntısı korunabilir ama, bunun için yazıda ekin olmalı. Olmadığına göre, umut da yok.

«Ört ki ölem!» diyen kişi, hangi koşullarda söyledi bunu acep?

ÖLÜM

Göstüklü Deli Bayram uğradı ilçeden gelirken. Zemherinin çat ayazında ve sabahın bu erken vaktinde yola çıkmak her babayiğidin harcı değil doğrusu. Heryanı buz gibi donmiş Bayramın. Bir saat kadar ısındıktan sonra ancak dudaklarının canı geldi, dili çözülebildi :

«Bizim çocuk öldü» diyordu, «kefenlik almaya gittim şeere. Köyden çıkalı üç gün oldu. Bilmem şinciyeden ne ettiler yavrımın mevtasını?»

Çocuğun ve de soğuğun verdiği acı yaş döküyordu gözünden. Gözyaşlarını el ayalarıyla silerken sürdürüyordu :

«Kefeni alıp da yola çıkınca şeerin bu yanındaki yolda iki cendirmeye ırasgeldim. Üstümü aradılar. Kış günü, ne olur ne olmaz diye, Keçelinin oğlundan tabancasını almıştım. Tabancayı aldılar. Haydı ondan vazgeçelim. «Aman etmen, eylemen, beni bırakın, evde yavrımın mevtası bekliyor» dediysem de dinnemediler. Doğruca götürüp kapıaltına kapattılar beni. İki gündür çivi ve buz kestim orda. Bugün salıverdiler.»

Anlaşılmıştı durum. Köy dükkanında fındık fıstığın dışında pek birşey bulunmadığı için, bütün köylüler, böyle bir ölüm anında ilceye koşarlar. İyi kötü herkesin tanıdığı bir pırtıcı vardır ve oradan harman veresiye olarak kefenlik bezi koparabilirler...

Isınıp doyduktan sonra durmadı Bayram.

«Ölsek de kurtulsak... Şu durumumuza Allah da mı acımıyor acep?» diyordu giderken.

Boş bulundum :

«Ölünce kurtulacak mıyız kepazlekten?» dedim: «Böyle zamanda ölüm dilemek iyi olmaz, ya kefen bulamazsın ya da bulsan bile köye üç günde zor dönersin. Kimbilir ne oldu zavallı çocuğun ölüsü ve başucunda ağlayanların hali?»

Ve sonra aklıma bir mani geldi. Bu, bazı kandırma anlarında anamın sık sık hem de Arzu ile Kamber'in 'testimi suya daldırdım' türküsünün havasına uydurarak söylediği bir manidir. Yolu açık olsun diye Bayramın ardından su döker gibi onu okudum:

Kar yağar beyaz olur
Geceler ayaz olur
Bizim gibi ahmağa
Daha bunlar az olur!..

ANA - DOLU

Köyde harmanlar döküleli kırk gün olduğu halde bir türlü bitmiyordu. «Daha yirmi gün sürer» diyorlardı. Tarlada yirmi-otuz yığını vardı herkesin. Kel öküzlerle günde iki sefer yapılabiliyor. Bu iki seferde bir yığın ancak kaldırılabiliyor. Bir o kadar zaman da sürmesi ister bu ekinin... Buna karşın, bu koşullardan kurtulup kısa zamanda bu işlerin üstesinden gelecek olanaklara kavuşma isteği sezilmiyor. Emeğin değerini, karşılığının ne olduğunu düşünmeden, ha babam çalışıyorlar. Günde yirmi saatı aşıyor çalışmaları. Bir de ağzını açan tembel demez mi bu adamlara? Yüzler kavlak, dudaklar yalama, cansızlık, kansızlık...

Çift sürümü, ekin biçimi, harman dökümü... Derken, bütün yaz gece gündüz çalışıldığı halde, yenenler de soğan-ekmekten, bostan-ekmekten öte gitmiyor üstelik. Hele de öğleyin hiç mi hiç sıcak yemek yapılmıyor. «Sıcak havada sıcak yemek yenir mi?» oluyor gerekçeleri de. Akşama iyi kötü yemek yapılıyorsa da çorba, pilav, bu kez yorgun gelen çocuklar yemek yiyecek gücü kendilerinde bulamayarak cansız uykuya varıyorlar.

Bizimkiler de öyle. Anamla kavgalı oluyoruz bazan yemek yüzünden. Gazocağından da yararlanarak, harmandakiler gelmeden akşam övününü hazır edin, diyorum. Olur molur diyor, ama ortalık kararıktan sonra harmancılar geldiğinde tencere ocakta oluyor. Tezeğin dumanında boğulacak anam nerdeyse. Yine de gazocağının sağladığı kolaylıktan yararlanmaya yanaşmıyor. Eloğlunun havagazı olmayan evde oturmak istemediği, dünyanın

atomu da aşıp nötronla uğraştığı ve aya ulaştığı zamanda. Evde oldukça yakıp tencereyi üstüne oturtuyorum ya, her zaman olmuyor bu. Olmadığı için de, ne kadar söylesem, ocağa tezek çatıp tüttürmeyince içi rahat etmiyor.

«Gazocağı var, teneke gaz dolu, insan akşamdan kalma yemeği ısıtmak için bile uğraşa uğraşa tezek yakar mı?» diyerek, üzüle üzüle söyleve başlıyorum.

«Böyle yapmasam ucu bulunmaz bu geçimin!» diyor. Ne deseniz, yüzyılların kuşaktan kuşağa bıraktığı ve Anadolu köylüsünün iliğine işlemiş olan kendi yağı ile kavrulma alışkanlığını kırmada etkili olamıyorsunuz.

Evde yağ tükendi. Keçi derisinden bir tuluk var. «Karanlık yerde kadı oturur» diye bilmecelere giren tuluk... Her gün yoğurt boşaltıyorlar içine. Güz gelince yayıklanacak da kışlık yağ çıkarılacak. Evin en kıymetli varlığı bu tuluktur şimdi. Övezler yığın yığın kondukça, dışına süzülen tortuları sıyırır anam kör bıçakla. Göz değerler diye gelenin gidenin görmesini istemez.

«Vita alalım bari» diye düşündüm evde yağ tükenince, Batta! Ağanın dükkanından iki kiloluk bir tencere getirdim. Akşam harmandan gelen babamdan yedim ilk paparayı :

«Haftaya Güzelyurt pazarına gidip altın gibi yağımı alır gelirdim ben. Eve neden bastırıyorsun bu ne idiği belirsiz bu yağı? Sonracığıma, ayıp değil mi açıktan açığa yağ almak? Evierinde yağ kalmamış demezler mi? Elinoğlu bilir mi senin evinde heykel gibi tuluk olduğunu?»

Öğleleri birarada olursak, ikimiz bir olup sıcak yemek yapıyoruz anamla. Böylece midesine sıcak yemek gittiği için sevinçlerin en büyüğünü duyuyorum. Ben yanında olmadığım öğlelerde, karpuz-ekmek, soğan-ekmekle yetindiğini, hatta onlara da yaklaşmadığını biliyorum.

«Çok kuvvetli yemen gerek» diye zorluyorum yıllardır. Verdiği tek tek karşılık şu :

«Canım istemiyor...»

Zorlamayınca ister mi o tembel mide. Boş tuttukça büzülüyor.

Birgün öğle vakti gazocağını yaktım, rahat rahat bulgur pilavı pişirdik. Yanına salata yaptık. Yoğurt-ayran da var...

«Hadi ana, eş olalım, iştahımız açılır.»

«Ben iki kere yedim.»

«Ne yedin ki?»

«Bir ekmek, bostanla (karpuz) yedim, sonra bir ekmek de kırmızıylan (domates) yedim.» (Sözünü ettiği yufka ekmek.)

«Pilavın, salatanın yeri başkadır, hele gel.»

Geldi. Bir daha, hele bir daha, derken lokmaların sayısı karıştı. Konuşmadan sürdürdük yemeyi. Pilavla da bir yufka ekmek bitirdi. Kendine de geldi biraz.

Bünyesi zayıf bencileyin. Hep iyi yemesi, iyi bakılması gerekir. Ama yemiyor. Düzen böyle kurulmuş. Alışılandan başkası yenmiyor. Ben de her zaman onun yanında olamıyorum.

Yeseler yarına herşeylerinin tükeneceğini sanıyorlar. Bir gazocağını kullanmak bile, alışılmış tutumlu gidişe aykırı düşüyor. Gereksidikleri besin maddelerini açıktan edinmekten çekiniyorlar, birbirinden utanıyorlar. Ama, bu ilkel ve alışılmış düzene severek bağlandıklarını sanarsak aldanırız. Onlardaki «alıştığımdan, gördüğümden başkasını yaparsam işin ucunu yitiririm...» duygusunu yenmenin yolları bulunmalı. Uygarlığın verileriyle birlikte, köylünün ufkunu açacak, ona umut ve güven verecek önlemlerin alınması'yla ve çağdaş kuruluşları içeren yeni bir düzenledir ki, köylü «olunca harman, olmayınca kavran» deyimiyle belirttiği ilkel, gereksiz tutumluluğunu sürdürmekten uzaklaşacak ve yaşamaya başlayacaktır...

KAĞNININ GÖLGESİNDE

Kışın camide ve oda sedirinin baş köşesinde anlattıklarını, ağustosda da sap kağnısının gölgesinde anlatıyordu imam efendi.

Dünyanın kuruluşundan, yani temelden başladı söze. Ama sarı öküze dokunmadan konuya girdi: «Cenabı hak evvella tavuş kuşu şeklinde peygamber efendimizin mübarek nurunu yarattı. O nura bir baktı ki, nur Cenabı Hakkın nazarına dayanamıyarak eriyip su oldu ve ikiye ayrıldı. Bir bölüğü havaya çıkıp yedi kat gökleri meydana getirdi. Nazmında şöyledir:

Çün yarattı bir felekle bir yeri
Muttasıldır birbirine her biri
Bir nazar kıldı bunlar ayrıldılar
Yedi kat gök yedi kat yer oldular.

Ondan sonra da arşörrahman ve kürsi ve bütün cehennem, huriler, melaikeler ve vildanlar ve rıdvanlar ve güneş ve ay ve yıldızlar ve melek ve zebaniler ve sırat ve mizan ve semadaki bulutlar ve bütün ecrami semaviye vücut buldu...»

Çevresindekiler de, kafalarında dağılmış önemli konuları yenilmesini istiyorlar.

«Kaf Dağını desene kaf dağını?» dedi Horum Ali.

İmam efendinin plağı dönüyordu zaten:

«Kaf Dağı yeşil zümrütleriyle dünyanın her yanını ihata etmiştir. Ve hem de başı göklere bitişiktir. Ve gökteki yeşilik onun rengidir. Ve hem de dünya yüzünde bü-

yük küçük ne kadar dağ varsa hepsinin damarları Kaf Dağına merbuttur. Misali sontral gibidir. Bir afat veya zelzele emrolunsa, oraya müekkel melaikeye emreder, o müekkel oranın damarını çeker, ani o muhitte zelzele olur...»

«Sarı öküz nasıl sırtını vermiş bu dağa, onu de.» diyorlar.

«Yok, yok Feriştahı söyle söylemişleyin» diyor kimi.

İmamın işi bu:

«Cenabı Hak Feriştah melaikesini, dünyayı kucağına alsın diye yarattı. Feriştah yerlerin altına girdi ve yerleri kucağına alıp bir elini Şarktan bir elini Garptan çıkardı. Lakin ayağı yere tutmadı. Yeşil yakuttan dört köşe bir taş yarattı, Feriştah oraya ayak bastı...»

Araya güncel konulara ilişkin birkaç soru cevap giriyor. Gözüne bakmaya başladıklarında sürdürüyor konuşmasını:

«Evvel zamanda ay ve güneşin nurları müsavi idi. Gece olmadığı için rahat edemediklerini kulları dualarında söylediler. Vacip teala duayı kabul edip Cebrail Aleyhisselama emretti ki, ayın nurundan birazını al ve güneşe ver. Mübarek kanadı ile ay'ı üç kere sildi. Ondan sonra ayın altmışdokuz cüzini alıp güneşe verdi. Ayın ziyası azaldı. Gece böyle meydana geldi. Ayın içinde görünen siyahlık, cebrailin kanadının değdiği yerdir... Güneş yedinci katta, ay birinci kattadır. Güneş ateştir. Ayda sıcaklık yoktur. Ayla bizim aramızdaki mesafe otuzbeş bin senelik yoldur...»

Kağnının gölgesinde oturanlar, yorgun yorgun sağa sola dönüyor, sigara sarıyor ve bir uçtan da «Allah Allah» çekerek hayretlerini gösteriyorlar. İmam da sigarasını sarıp kavlı çakmakla uğraşa uğraşa yaktıktan sonra bu şaşkınlıkları körüklüyor:

«Aşure günü yaklaştı» diyor. «O gün çok mübarek bir gündür. Hazreti İbrahim'in Nemrudun ateşinden halâsı, Eyüp Peygamberin şifası ve İsa'nın göklere çıkması ve Yakup'un oğlu Yusuf'a kavuşması ve Yunus'un balık

karnından halâsı ve kıyametin dahi aşure günü kopacağı meridir. Saydıklarımın tümü bu güne tesadüf ediyor. Nuh aleyhisselam tufandan kurtulduğunda gemisinde bulunan kırk kadın ve kırk erkek yeryüzüne indiklerinde, artan erzakı bir kazana doldurup çorba halinde pişirdiler. Aşure günü ordan kalmadır. Aşüre günü yapmak ve onların cenneti alâda Huri bacılarımızın koynunda yatan ruhlarını şad etmek cümle müslümanlara sünnet olmuştur...»

Horum Ali hıyar soyuyordu. İmamın duraklamasından yararlanarak sordu:

«Nuh aleyhisselam kaç yaşında öldü, emmi?»

«Haşa, sümme haşa! Peygamber ölmez yav, dünya değiştirdi. Bu dünyada dokuzyüz elli sene yaşadığı kat'idir. Geçen gün belirsiz... Şu üstünde durduğumuz dünya bile ihtiyarladı. Hak tealanın bu dünyaya verdiği ömür yetmiş bin senedir. Bunun altmışiki bin dokuzyüz yirmi senesini Can kavmi yaşamıştır. Bu Can kavmi kanatlı olup kuş gibi havada yaşarlardı. İblis Can kavmindendir. Can kavminden sonra dünyanın baki kalan ömrü insanoğluna aittir. Baki kalan bu ömür de bitmek üzeredir. Adem'den Nuh'a kadar ikibin ikiyüz ellialtı sene, Nuh tufanından İbrahim peygambere kadar bin yetmişdokuz sene geçmiştir. Ondan buyana geçen de az değildir. Ahir zaman peygamberinin doğumundan sonra seneler sayılı kaldı...»

Ahir zamana kaç yıl kaldığını hep birlikte hesapladıktan sonra, yine Can kavmine döndü imam efendi. İblisin künyesini sayıp döktü. Sonra, Beni İsrail peygamberlerinden Danyal aleyhisselamın, ölümden kaçan bin kişinin peşine düşmesine geçti...

HİZAYA GELİYORUZ

Postadan gelen bir dergiyi açıp karıştırmaya başlamıştım yeni. Fethi Bey girdi kapıdan Daha okuyup okuyamayacağım dergiyi elimde görünce, «Ohooo!» diye elini salladı söylenerek: «Bunlar tokların işi bunlar. Hiç rastlıyor musun böyle boş şeylerle uğraşana? Geçim derdini çözüp gününü gün etmeye bak dostum... Banaysa bir damla zeytinyağından haber ver...»

Fethi Bey salona geçti, geçim derdiyle ilgili işlerini yapmak için.

Az sonra Sabahattin Bey geldiğinde, derginin dördüncü sayfasındaki, dergi sahibine yazılmış bir mektubu okumaktaydım. Onun da dikkatini çekmişti yaptığım iş. Yanıma gelerek okuduğum sayfaya göz attı, ekledi: «Demek okumaya vakit buluyorsunuz bu devirde, öyle mi? Vallahi aşkolsun yani!..» Elindeki kesekağıdının ağzını açarak önüme uzattı. «Tadına bir bak bakalım, tulum peynir geçti bir yerden elime, yarım kilocuk. Kıllı mıllı ama olsun, kahvaltılarda ne edeceğimizi şaşırdık yani. Geçenlerde üç-beş kilo ceviz geçti elime, onunla kahvaltı etti çocuklar bir süre...»

Peynirin tadına baktım, 'imansız', yağsızdı. Sabahattin Bey de «halkta erdemin son zerrelerinin kaldığı kadar, bu peynirde de yağın son zerrelerinin kaldığını» savunuyor, böylece avunuyordu... Şaşılacak kadar da pahalı almıştı.

O, elinde peyniriyle karşı sandalyada dinlenirken Ahmet Bey geldi. Daha da kimler gelecekti kısa zamanda kimbilir. Çünkü bu salon gezginci kırk kişinin işyeri sayılır. Kimi rapor verir, kimi evrak alır, kimi posta kutusuna bakar, kimi bir köşeye çekilir konuklarıyla. Kimi de,

koca koca masalarda bekleyen köhnemiş yazı makineleriyle birşeyler yazmaya çabalar. Evet, Ahmet Bey geldi ve lafsız fısıltısız, doğrudan doğruya elimdeki dergiye saldırarak aldı ve de köşeye fırlattı:

«Bırak allah-lillah aşkına şu çocukça şeyleri, var mı okumakla adam olmuş birileri? Bir tanıdığın yok mu, dün yağsız yemek yedik. Bana, bir kaşık da olsa vita bul allahaşkına. Evde varsa birazını ver!..» diye inledi.

Dergideki mektubu sonunadek okuma fırsatı bulamamıştım. Oysa, onu bitirmeyi, altında dergi sahibince yazılmış karşılığı da okumayı çok istiyordum. Okuduğumu, okuyacağımı unutturdular, aklımı yağa taktılar. Hal'de bir tanıdığa telefon açtım. «Zıkkımın pekini yesin Ahmet Bey, haftaya bugün belki... diye tok şakası yaptı.

Kalktık Belediyenin yakınındaki Gima'ya gittik. Eskiden dergilerle çok yakından ilgilenen, kendisi de bir dergi çıkarmış olan mağaza yetkilisi arkadaşa uğradık. Daha selamı sabahı tamamlamadan elimdeki dergiye gözlerini dikti o da. Baktı baktı; sonra da: «Bunlar yine aynı biçimde çıkıyorlar, Sizler de peşini bırakmıyorsunuz. İyi bir dayanma doğrusu!..» dedi.

Yağ derdini açtık. Pek yakında geleceğini söyledikten sonra ekledi:

«Hah şöyle, hizaya gelin!..»

ERPOPFUT

Cağaloğlu Yokuşunu çıktığımda hayli ıslanmıştım. Görünmezden görünmezden yağıyordu demek. Halk ne güzel koymuş adını, ahmak ıslatan, diye..

Öncü kardeşle olan işimi sonraya bırakarak hemen bir yere girmem gerektiğini düşünürken, yolun karşısına düşen Eğitim Müdürlüğü geldi aklıma. «Hem de» dedim kendi kendime «Ruhi müfettişlikten müdürlüğe atandı, onu kutlarım. Dahası, Muammerle Memet de yardımcılığına gelmişler, onları da kutlarım. Olmazsa, aynı yapının içinde bulunan Bayındırlık Müdürlüğüne çıkar Cihat Burak'la dertleşirim. Bakalım Beyazıt'taki kedilerin ciğerlerini aksatmadan verebiliyor mu? Sonra, geçenlerde bir TV. programında gördüm, biraz yaşlanmış, beli bükülmüş gibime geldi. Hatırını sorarım bir. O zamana kadar da yağmur durur...»

Canavar sürüsü gibi iki yöne akıp giden arabaların arasından zorlukla geçtim sola.

Nazar değmiş eşek nasıl kısırlaşır da hiç kunnamazsa, tıpkı öylesine, kendimi şansı hiç açılmamak üzere kapanmışlardan sayarım hep.

Ne o, şansın mı açıldı yoksa? Beni hiç aldatmamış olan gözlerime inanamayacağım nerdeyse: Memet de Muammer de Ruhi'nin odasında. Zaten 'özel kalem'den sıyrılıp girmek de çok kolay oldu.

Ruhi'nin tam karşısına düşen koltuklardan birinde de genç, kumral bir bayan oturuyor.

Hepsini kutladım ve yeni görevlerinde başarılar diledim. Derken çaylar geldi. Bir de baktım ki, karşıda oturan

bayan yabancı. Çünkü, «ti mi» deseler de anlaşamıyorlar. Oysa Muammer iyi Fransızca bilir. O kadar ki, Pitigirilli'ye hayrandır. Onun birçok yapıtını Türkçeye çevirmiştir. Ne yazık ki konuğun dili Fransızca değil anlaşılan.

Laf arasında, kırık dökük de olsa İngilizce, hoş geldin, dedim konuğa...

Hepsi birden sevindiler.

Hemen kendini tanıttı Miss Helena Rudnik. Anası Rus, babası Polonyalı ve kendisi Avusturalyalı. 'Ne yanından tutsanız melez sayılırım' diye ekledi. Sydney'de Eğitim Bakanlığının yabancı azınlıklar ya da göçmenler bürosunun ikinci müdürü. Yaşam yolunun daha yarısında bile değil. Otuzbeşin altında yani.

Söylediğine göre, Avusturalyada otuz bin Türk 'göçmen' vardı. Bunların çocuklarının eğitim gereksinimlerini karşılamak için, Türkiye'deki eğitim uygulamasını incelemek gerekiyordu. Bu konuda daha geniş incelemeler yapmak üzere Eylülde bir küme öğretmen Türkiye'ye gelecekti. Bununki bir ön gezi, ön araştırmaydı... Bunun için de, İstanbul'da bir ilkokulla bir ortaokulu görmek, derslere girmek, öğretmenlerle konuşmak istiyordu... Bu dileklerini yerine getirilmesi için Ankara'ya telefon edilirse sorun kalmazdı. 'Ankara' durumu biliyordu.

Sıfır ve dokuz çevrilerek beklemesiz konuşuldu Ankara ile: Tamamdı.

Ruhi, Muammer ve Memet'le kısaca söyleştikten sonra, konuğun Ataköy İlkokulu ile Bakırköy Ortaokulunu görmesini kararlaştırdılar. 'Zahmet olmazsa' diyerek götürüp gezdirmemi de rica ettiler.

Nereden nereye? Ne düşündük ne oldu.

Sorun değildi ama, saat onbire geliyordu. Öncü Kitabevinde işim vardı. Öncüyle görüştükten sonra da saat onikide Karaköyde olmam gerekiyordu. Yine de baş şoförü çağırdılar ve az sonra sahil yolundaydık.

Ataköy ilkokulu örnek okul anlaşılan. Geniş bir arsa üzerine yayılmış tek katlı olarak. Sınıf mevcutları az. Ders

araçları yönündense zengin. Bakımlı okul. Çevre seçkinler çevresi.

Miss Helena iki dersliğe uğradı. Okutulan derslerin adlarını, kapsadığı konuları falan sordu, notlar aldı. Fotağraflar çekti. Kendini tanıttı çocuklara. Gezme nedenini anlattı, basit bir İngilizceyle ya da dili çocuklara indirgeyerek ve de yaya yaya, duya duya...

Okulun çevresi yemyeşildi ve yağmur biraz daha hızlanmıştı ayrılırken. Bakırköy Ortaokuluna varmamız uzun sürmedi.

İngilizce öğretmeni Yıldız hanımın ders verdiği son sınıftaydık soluk soluğa. Yine kendini tanıttı, gezi nedenini anlattı missimiz. Üç yıldır İngilizce okuyan, bir yandan da özel ders alan çocuklardan hiçbiri ne bir sözcük anlıyordu ne de İngilizce bir cümlecik söyleyebiliyordu. Ders yılı bitmek üzreydi oysa. Daha Arjantin dünya şampiyonu olmamış, gece gündüz futbol yiyip içmeye başlamamıştı. Yine de coşmuştu çocuklar. Ders yılının sonuna geldiklerinden ve bu dersi de kaynattıklarındandı coşmaları.

Avustralya üstüne sorular sormak istiyorlardı. Öğretmenleri aracılığıyla sordukları ve dersliğin her yanından yükselen sorular şunlardı :

— Erovizyon yarışmasına katıldınız mı?

— Pop müziğinde sivrilmiş isimleriniz var mı?

— Futbolda durumunuz nasıl?

Miss Rudnik'in yanıtları, bu yönlerden durumun Avusturalya'da da çok iyi olduğunu ortaya koymuştu.

Müdür Hamza Beyle bir fotoğraf çektirdik ayrılırken.

Saat onüçü geçiyordu. İkinci yarısında önemli bir futbol karşılaşmasını özetledikleri öğle haberlerini izledik arabada. Ardından da pop müziği başladı. Orhan Veli'nin 'İçmeyip de ne haltedeceksin?' dediğince, dinliyorduk. Üstelik bu kez sahilden gitmiyorduk. Aksaray'da, Laleli'de yol tam anlamıyla tıkalıydı. Miss Rudnik'se, bir an önce kendini Kapalı Çarşı'ya atmak istiyordu...

Kızları tanıyordum. Nezo'nun saçları derlenip toplanmış. Türkan takılıyor ona:

«Saçların çok yakışmış Nezocum. Hem biliyor musun son günlerde iyice güzelleştin. Tıpkı bana benzedin.»

Nezahat gülümseyerek:

«Öyle mi?» dedi.

Belliydi sevindiği. Dişlerinden çok hoşlanıyordum Nezahat'ın. Çay bardağına şeker koymamı söylerdi kahvaltılarda. Lafının üstüne de gülümserdi dişlerini göstererek. Şişmanlamamak için çayı şekersiz içiyordu.

Onlar yürüyüp geçtiler, ama ben gözlerimi ayıramadım. Tam bu anda da ödüm patladı. Ses Dahiliye şefinin sesiydi ve «sana diyorum sana!» diye bağırıyordu. Üst katın temizleylclsi Arif ağa ücretini almış da sıra bana gelmiş..

Öyle bir şirret herifti ki bu Salih Bey. Dahiliye şefiyim diye, dağları bir kürekte kaldırıp atmak isterdi.

«Söyle» dedi, «başka bir dairede çalıştın mı?»

«Atelyede» dedim.

«Ulan!» diye bağırdı, «atelyeyi sormuyorum. Daha önce başka bir dairede çalıştın mı diyorum?»

«Üst katta çalıştım efendim.»

Ayağa kalktı :

«Üst katı sormuyorum, başka bir yerde çalıştın mı, onu soruyorum. Yüzde beş keseceğim, daha önce çalışmadıysan?...»

Anlayamıyordum adamın ne demek istediğini. Ama soramazdım ki «ne demek istiyorsun» diye. Daha önce çalıştığım yer orta kattı.

«Orta katta yüznumara yıkadım» dedim.

Masasını bırakıp dışkapıya doğru yürüdü canı sıkıntısından. Sonra dönüp geldi, yakamdan tuttu:

«Sen nereden geldin buraya, onu söyle» dedi. «Köylü müsün, nerelisin?»

«Köylüyüm, köyden geldim buraya.»

«Lanet olsun» dedi ve yirmi lira çıraklık ücretimi önüme attı.

«Lanet olsun» diyerek, ertesi gün daha bir aylıkken o kurumu terkettim.

★

Öküzlere, toprağa dönmüştüm. Bir akşam köy odasının tahtaboş bölümünde otururken, büyüklerin konuşmalarını dinledim. Köy çocukları için yeni bir 'mektep' açıldığını, parasız yatılı okunacağını söylüyorlardı. Ertesi gün, otlattığım öküzleri güngörmez dersinde bırakarak ilceye yürüdüm. Doğruca eğitim memurunun yerini buldum. Enstitüye gitmek isteyişimi iyi karşıladı. İki fotoğraf istedi. Fotoğraf çektirirken bizim köylü Hamzaya rastladım. Hamza köyden göçüp buraya yerleşmişti. Enstitüde öğrenci değil amele olacağımı, öğretmen yapacağız diye götürüp yapı işlerinde çalıştıracaklarını söyledi.

İki ay sonra, eğitim memurunun verdiği zarf elimde, mendile koyup belime sardığım onüç lira harçlığımla trene bindim. Tren yürüdükten sonra yüznumara aradım. İçerde uçkurumu çözdüğümde unutmuşum, çıkınca aklıma geldi, paramı düşürdüğümü sanarak belime el attım. Sıcak ekmek gibi belimde duruyordu param.

Okula vardığım gün elbise değiştirdim, akşam üzeri de duvara siyerken müdür yardımcısından iki tokat yedim. Bir ara kaçmak istedim, arımdan kaçamadım. Köyümün küllükte eşinen horozları bile gözümde tütüyordu.

Altı ay sonra izin verdiler. Elimde çıkınımla ilçeden köye yürüyordum. Çıkınımda biraz kına ve bir şehir ekmeği vardı. Babam şehir ekmeğini çok severdi. Anam da oğlunun kınasını komşulara dağıtırken sevinirdi herhalde.

Yolda Hasan Çavuşa rasladım. Mahkemeye gidiyormuş.

«Adın da efendiliğe yakışır hani, Ahmet Bey dediler mi yer yerinden oynar!» diye alay etmek istedi.

Son sınıftayken izinli geldiğimdeyse Hasan Çavuş muhtar olmuştu. Odasında oturduğumuz bir gün:

«Ahmet Bey şu gomonosluk nedir, bi annatsan da diynesek?» dedi.

«Bilmem» dedim.

«Yav, siz gomonos olur da nasıl bilmez siniz, Eyüp onbaşı yalan mı söylüyor?» dedi.

Eyüp onbaşı yine bizim karakolda. Fikri ve zikri de aynı. Tavuk yetiştirmemi, inek üretmemi, fidan dikmemi, arıcılığımı... öyle yorumluyormuş. Ama benim idealim sıcak ekmek gibi duruyor...

AHMET, İSMAİL, HACI

Başkentin Ulus Alanında, elleri pantolon cebinde yürüyorlardı. Hoş-beş ettik önce. Bir hafta önce gelmişler köyden. İki gün iş bulup dörderden sekizer lira almışlar. Havalar artık kışa döndüğünden işler azalmış ve beş gündür de iş bulamamışlar. Altındağ'da bir kovukta, geceliği on kuruşa yatıyorlarmış.

Benim Başkente gelişim de o kadar eski değildi. Ekimin ilk günlerinde geldiğime göre bir aydan biraz fazla olmuştu. Bugün de, önemli bir iş için iki saatlığına çıkmıştım okuldan. Hem de göz anatomisi öğretmeni Rober Beyden izin alarak. Buna karşın arkadaşlarla söyleşmek istedi canım. Zaten köyümüzün ilkokulundan arkadaşız hepimiz. Ankarayı pek bilmiyorum ama, sınav için geldiğimiz günlerde arkadaşlarla oturduğumuz kahve geldi aklıma. Valilik yapısının karşısına düşen Havuzlu Kahve.

«Şu yolu geçelim de kahvede sere serpe konuşalım» dedim.

Oturduk.

«Eh, ne var ne yok köyde bir aydır» dememe kalmadı, garson kardeşimiz geldi. Yine, içeceğimiz şeyleri söylemeye kalmadı, aldığı buyruğu bildirdi:

«Patron kızıyor. Gidin kendinize göre oturacak yer bulun. Bir bakın şöyle, burası sizin yeriniz mi, buranın müşterileri size benziyor mu, kör müsünüz. Size benzer müşteri var mı hiç?»

Çevremize bakındık, söyledikleri doğruydu. Kozan'ın Hacı nerdeyse çıplakdenecek durumdaydı. Oysa en çok o yutmuştur Ankara inşaatlarının çimento tozunu... İsma-

ilse kırk ulaktan bir seplek hesabıydı üstündekiler. Ahmette bir şayak pantolun vardı ama onun da ekleri oslını bastırmıştı.

Behçet Necatigil'in bir dörtlüğü geldi dilime:

«Üstünde samur kürkün olunca
Beysin paşasın
İlahi Nasrettin Hoca
Kürküyle yaşasın.»

Dilimden bu geçerken ve içimden kan giderken, yüreğim bir yandan burkulurken, ikinci garson geldi. Sonra bir üçüncüsü... Sırayla hepsini birer kez üstümüze salarak bezdirip kaçırmak istiyordu. İstese yaka paça tutturarak da çıkarabilirdi, demek büyütmeden başından savmak, temiz müşterilerinin gözlerini kurtarmak istiyordu...

Tadirgin olmuştuk. Şöyle bir bardak çay içerek söyleşmek nerde, biz nerde.

İlk şaşkınlığımızdan sonra toparlanıyorduk ki, patron kendisi damladı. Gözleri kin ve ateş saçıyor:

«Çıkın diyorum size, utanmıyor musunuz şu insanların arasına gelip de oturmaya? Emrediyorum, çıkın!»

Ve Hacı'nın kolundan tuttu.

«Amca biz insan değil miyiz?» diyecek oldum,

«Değilsiniz» dedi, «çıkın diyorum!»

Ellerimiz pantolon cebinde, kahveyi dolduran yüzden fazla insan bakışıp gülüşürken, kendimizi dışarı attık. Elimizden hiçbir şey gelmezdi. İte dalanmaktansa çalıyı dolanmak da değildi bu. İte dalanma gücümüz mü vardı. Yer bilmiyorduk, gök bilmiyorduk. Yer yasaları ve gök yasaları kabul eder miydi başımıza geleni, bilmeyiz ama, hak diye birşey varsa bile Topal Bekir'in değirmeninde olurdu o. Burada ne hak arama, ne ağız açma ne direnme olanağımız vardı.

Saat üç olmuştu.

Arkadaşlar, 'karanlık basıncaya kadar ancak varırız' diyerek, Altındağ'ın yolunu tuttular kös kös.

Ben de, Sümerbankla İş Bankasının burun buruna geldikleri köşede yakıp üçyol kavşağında ordan oraya sel gibi akan ve belki de «imtiyazsız sınıfsız kaynamış bir kitle» olan insanları seyre daldım...

Aradan yıllar geçti. Nereden nereye değil mi? Hacı çimento yuta yuta öldü Ankarada. Doktor böyle söylemiş. Ahmet de köy enstitüsünü yarım bırakmıştı zaten, sonradan polis oldu, polisliğini yapıyor... İsmailse şimdi köyün Adalet partili belediye başkanı... Bense, nerdeyse yaşamım bitiyor, bir baltaya sap olamadan gezip yürüyorum yıllardır. İsmail şu adaleti sağlasa da hep birlikte kurtulsak, kahveden, işten kovulmasak...

«AVANAK»

Eğitim Enstitüsünün disiplini çok sıkıdır. Son dersi bitirince dışarı çıkarsanız, saat altıda okula dönmek zorundasınız. Cumartesi pazarın ölçülü saatları dışında hiçbir yere gidemezsiniz.

Geçen tiyatro mevsimi sona ererken, Ankara'nın Küçük Tiyatro'sunda «Avanak» oynuyordu. Artık, oynayan yapıtları kaçırmak da canımıza yetmişti. Birkaç arkadaş birleşerek, Müdür Başyardımcısı Ahmet Göden'e gittik.

«Ya izin verin ya da kaçarız, artık bir yapıt olsun görelim. Tiyatrolar gece çalışıyorsa bizim suçumuz ne?» dedik.

Çok güç oldu ama izni kopardık. Ama, saat yirmidördü bir dakika geçmeden okulda bulunmamızı en az on kez söyledi. Bir yandan, şu sınav günlerinde oyun seyretmeye heveslenmemize şaşıyor, bir yandan da yönetici olarak, ders dışı işlerle ilgilenişimize kızıyordu...

Gittik. Hani, aşık sevgilisine gitmek isteyince ay akşamdan doğmuş ya, onun gibi bir aksilik oldu: Cumhurbaşkanı tiyatroya gelmek istemiş o akşam. İster ister, orası olağan. Ama yarım saat geç geldiği için oyun da o kadar geç başladı. Bu yüzden, okula ancak saat gecenin birine gelirken yetiştik. Aldığı buyruğa uyarak kapıyı açmadı Salim Ağa.

«Zamanında gelmeyenler içeri alınamazlar, nereye giderlerse gitsinler, diye emir aldım» diyordu.

Dört kişiydik. Çaresiz olduğumuz için geceyi dışarda geçirdik. Beşevler'den Ulus'a, oradan yine Beşevler'e ağır ağır yürüyerek kavuştuk sabaha. Sabah olup çalışma saa-

tı gelir gelmez de sorguya çekildik hemen. 'İfadelerimizi verdik, iş kaldı Disiplin Kurulu'nun kararına. Disiplin Kurulundan gelecek cezaya karşıymış, bu çorbada tuzu yokmuş gibi bir davranış içine giren ve eğitimcilik yanıyla konuşuyormuş gibi yapan Bay Göden öğüde başladı:

«Ah bilseniz tiyatronun nasıl seyredildiğini, ben her zaman yollarım sizi. Ama bilmiyorsunuz ki... Dün bir kere daha gösterdiniz bilmediğinizi.»

Gözlerimizde gezdirdi gözlerini. Ayakta uslu uslu dinlediğimizi görünce, kabardı. Şöyle yeniden yerleşti koltuğuna. Bacağının birini de ötekinin üstüne atarak sürdürdü öğüdünü:

«Ta sonuna kadar seyredip de geceyarısını bulmanın hiç gereği yok efendim. Vakit nakittir, sözü, çağımızda daha da değer kazanmıştır. Bakın, benden size öğüt olsun: Tiyatro oyunu genellikle dört bölümdür: Konuya giriş, düğümleniş, çözülüş. Diyelim ki 'giriş'i seyrettiniz, işte o zaman sorun bitmiştir. Haydi serilişi de seyrettiniz diyelim, sonrasını bekleyip de kafa şişirmek boşuna zaman harcamaktır ki, buna hiç birimizin hakkı yoktur, ülkenin çıkarları hesabına. Ne olacağı, nasıl biteceği anlaşılmıştır çünkü... Böyle yapsanız, dün de vaktinden önce gelebilirdiniz... Ne demek istediğimi meslek yaşamınız ilerledikçe daha iyi anlayacaksınız. Etüd ve uyku saatlarından alınarak boşa harcanan bu zamanlar için döğüneceksiniz o zaman...»

Suat Celil

Ahmet Göden aynı zamanda Disiplin Kurulunun önde gelen üyelerinden. Tiyatro olayında birkaç gün «okuldan tard» cezası yedik. Ceza yiyen arkadaşlardan bazıları köylerine gittiler. Hatta bunlardan biri bahar coşkusu içinde olan Zamantı ırmağını geçerken canını zor kurtarmış. Valizini falan alıp götürmüş su. Biz de köye gitme zahmetine giremediğimiz için Hergelen Alanındaki Nevşehir Hanında ucuz yanından tamamladık (tard' süresini.)

Okula döndüğümüz günlerde bir baktık, Disiplin Kurulunda tanıklık yapma işi çıktı karşımıza:

Okulun yanındaki Teknik Öğretmen Okulu'nda bir konferans verilecekti. Değerli Ruhbilim Öğretmeni Şükrü Selçikoğlu 'kişiliğin parçalanma nedenleri'ni anlatacak. Gitme olanağı bulamayanlardan biri de bendim. Öğrencileri, yüz kişiden beş kişi hesabıyla seçip yolladılar ki, bize gelinceyedek sabah olur, güneş de doğar...

Biz de derslikte etüde başladık. Yarın meslek yaşamımızda işimize yarayacak (!) sayfaları ezberleme işini sürdürüyorduk ki, bir ara kavga çıktı derslikte. Erkek arkadaşlardan biriyle sınıfın tek kızı birbirine girmişti. Erkek arkadaş da Zamantı ırmağından canını zor kurtarıp gelen arkadaştı. Dediklerine göre, öğrenci derneği seçimlerinde kız arkadaş, Zamantıcı Ali aleyhinde olumsuz propaganda yapmış kızlar arasında. Ali adaylığını koymuş, dernek başkanlığına, durmamacasına çalışıyordu kazanmak için. Bu Nezahat neden su katmış yani pişmek üzere olan aşa? Nitekim, kızlar yatakhanesinde yapılan propagandalar yüzünden kazanamamış Alicik. Bu kesin kanıya nasıl vardı bilinemez ama, kazanmadığı kesindi.

Biraz atıştılar. Sonra Nezahat kalkıp gitti. Olağanüstü birşey yoktu ortada.

Ama, dersliğe gelince ne görelim sabahleyin, kızımız oturmuş ağlıyor. Kendi kendine garipsemiş anlaşılan. Sabahadek, biraz daha koymuş arkadaşıyla atışması.

Bu üzüntü içinde gidip bir dilekçe vermiş. Disiplin kuruluna düştüler sonunda. İşte, tard dönüşü günlerinden birinde birkaç kişi tanık olarak çağırıldık. Dilekçesinde tanıkları da belirtmiş, belli.

Kurul üyelerinden Suat Celil Bey, sorularını yanıtlama sırası bana gelince kulak kabarttı. Iki yıldır aynı çatı altındayız ama, bu tanıklık dolayısıyla orada tanıştık. Sanık olarak Disiplin Kuruluna çıktığımızda yoktu orada. Eğitim Bakanlığının dış ülkelerde yıllar boyu temsilciliğini yapmış ve evini benzersiz avizelerle, oturaklarla, yatma takımlarıyla donatmış olan bu eğitimci, son-

radan aynı Bakanlığın müsteşarlığını da yapmıştır. Tanışır tanışmaz da, hemencecik konu değiştirerek, başka bir soru sordu bana :

«Yeni birşeyler hazırlıyor musun?»

«Yeni bir tane çıktı bugünlerde» dedim.

İşitmedi pek. Ağır duyarmış kulağı. Kulağını bana doğru çevirdi, elini destek yaptı kulak kepçesine. Yeniden pekçe söyledim:

«Memleketin Sahipleri adıyla bugünlerde çıktı yeni kitabım...»

«Okumak isterdim» dedi. «Varsa, yenisinden ve öteki birincisinden getir de okuyalım.»

Kurul üyesi Ahmet Göden de orada hazır. Şöyle bir el salladıktan sonra, kulağına eğildi Suat Celil'in:

«Boş ver» dedi, «ben gördüm bu yeni çıkanı, küçücük birşey, cep kitabı...»

Sonra da, ikisinin arası aşağı yukarı yirmi santim açıklıkla ellerini uzatarak ekledi:

«Nah böyleydi Bizim Köy!»

Görüp okumadığı belliydi ya, ünü ölçüsünde kitabın kalınlığının da gözünde büyümesi hoştu...

Behçet Selim

Bir çarşamba öğle sonu. Okul tatil. Kocakentteki işlerimizi bitirdik, okula dönüyoruz bir arkadaşla. Beşevlerde otobüsten indikten sonra on dakika süren yaya yolumuz var. Bu yolda yürürken değerli öğretmenimiz Behçet Selim yetişti arkamızdan. Şundan bundan konuşurken, sözü yazarlığa, sonra da bana getirdi. Yeni hazırlıklarım olup olmadığını sordu. Gerekenleri söyledim.

Dili çözüldü bunun üstüne:

«Bundan sonra düşünerek, sağını solunu hesabederek, kimseyi üzmeyecek şekilde olgun ve yumuşak yazılar yazmanı bekliyoruz. O eskiden yaptığın cahil cesaretiydi, attın patladı. Sözüm sana değil ya, bütün cahiller öyledir. Nereye gideceğini düşünmeden, ölçüp biç-

meden savururlar. Sonunda sıkıntı çekmeleri de doğal bir durum. Nitekim az şey gelmedi başına...»

«Evet hocam?»

«Dediğim gibi, iş, olgun yumuşak yazıdadır. Buradaki iki yıllık öğrenim, umarım bu olgunluğu kazandıracaktır sana. Hoca olarak da bu gelişmeyi beklemek hakkımızdır...»

Giriş sınavının sözlü bölümünde, hiç unutmam, «kitabınızın tutunmasını nasıl açıklarsınız?» diye sormuştu bana Behçet Selim Bey. Dilimin döndüğünce açıklamaya çalışmıştım düşüncelerimi. Benim söylediklerimi tamamlarcasına «özgün, değişik, acımasız» oluşumu belirtmiş, bunu övmüştü. Hatta bunların övgü - yergi karışık sorgulamaları sürerken Hüseyin Fırıtlı «elinize düştü, didikleyin bakalım!» diyerek, beni zorunlu savunmaya başlamıştı. Şimdi anlıyordum ki, yeni bir partinin iktidarda olduğu, gündengüne de geriye kaydığı 1954 yılında Behçet Selim'in olgunluğu daha da artmış, yumuşama politikası çevresinden gelip içine işlemişti...

Bakalım ben **ne zaman ayak uyduracaktım** düzene...

YOLDA

Sakallı Baba, tren hareket eder etmez hepimizin yüzünde gözlerini gezdirdi ve:

«Uğurlar olsun!» dedi.

Piposunu doldurmaya başladı sonra.

Bir yandan tütünü bastırıyor, bir yandan içine çekiyor, bir yandan da sırayla uğraşlarımızı soruyordu. Onun sorularıyla, bu ikinci mevki kompartımandaki altı yolcu birbirimizi öğrenmiş olduk: Bir subay, bir mühendis, iki öğretmen, iki öğrenci... Öğretmen olanlardan birisi sorgucu yaşlı Baba, biri de bendim. Ne var ki Baba çoktan emekliye ayrılmış. Ayrılmasıyla öğretmenliğe bağlılığı da fazlalaşmış. Konuşmasının her yerinde bunu vurguluyor, öğretmenliğin üstünlüğünden, yetişen öğrencilerinin gelip elini öptüklerinde duyduğu mutluluktan dem vuruyor, öğretmenken karşılaştığı ilginç olayları anlatıyordu. Öğrencilerden zeki olanları adlarıyla bir bir ansıyor, şimdi bulundukları yüksek işleri sayıp döküyordu. Gerçekten de büyük büyük memur olmuş elinden çıkanların çoğu. Sözü, onların sonradan yazdığı mektuplara, bayramlık kartlara getirdi. Saklarmış hepsini de. Üzerinde bulunan birkaçını çıkarıp gösterdi bile. Bazı cümleleri de okudu.

«Fakat azizim» diyordu, «beni hayretten hayrete düşüren bir çocuğu hiç unutamayacağım. Sekiler köyünden Ali Duran'dı bu. Çocuğu benim çalıştığım köye getirdiler. Ne anası varmış ne babası. Onun bunun yanında yedi içti, büyüdü. Bu köylüler de şaşılacak insanlar vesselam: O çocuğa öyle baktılar ki, öksüzdür yoksuldur diye göz-

lerinin yağını yedirdiler. Derslere de iyi çalışıyordu. Sınıfları atladıkça hayretimi artırdı sıska mübarek. Lakin bilirdi kardeşim, sınıfta komak da olmazdı. Gel zaman git zaman ben oradan ayrıldım. Ertesi yıl diplomayı almış bizimki. Talihi de öyle açık ki, Balıkesir'in bir yerinde açılan yeni bir okula götürmüşler bunu. İşe bak sen, orayı da bitirdi. Onunla kalsa yine iyi, ondan sonra Ankara'da büyük bir okula gidip okullar müfettişi olarak çıkmış. Sizler de şaştınız değil mi? İşte bu, sıradan bile olmayan bir köy çocuğu azizim. Hem de anasız babasız, sümüklü bir şeydi...»

O daha anlatacaktı ama, hayrette ondan biraz daha ileri giden liselilerle subay ve mühendisin sabırları tükenmişti. Nerdeyse dudaklarından akacaktı kafalarına takılan sorular. Nitekim önce mühendis kesti emeklinin sözünü:

«Şu bildiğimiz köy çocuğu mu babalık, bu? İyi biliyor musun müfettiş olduğunu, yanlışlık falan olmasın sakın?»

Emeklinin yanıtlamasına sıra gelmeden subay:

«Allah Allah!..» dedi, «bayağı bir köy çocuğu demek üç okulu bitirip müfettiş oldu ha?»

Öğrencilerden biri:

«Basbayağı şu bildiğimiz köy çocuğu mu?...»

Onun sözünü kesercesine öteki öğrenci:

«Biz bile sınıfta çaka çaka usandık. Nasıl olur bitli bir.?»

Gözleri daldı...

DİRGEME'DEN

Onbeş gündür Dirgeme'deyim. Durum gereği köyle bucak arasında mekik dokuyorum. Yine bucaktan dönüyordum.

«Gelik geli min?» dedi Bakiye abla. Elini yüzüne dayamış, düşünüyordu duvarın dibinde.

«Gelik gelirin işte» dedim, «dönmeyecek mi sandın iki gün ayrılmakla.»

«Bugün de gelmesen varıp varıdım aramaya» dedi. Söz vermişti zaten giderken, tez gelmezsem aramaya çıkacaktı kurt kuş ver diye.

Çok dalgın olmalıydı. Konuşuyoruz ama hareketsiz duruyor. Fotoğrafçı damarımı kabarttı duruşu. Fotoğraf makinesini hazırlarken bir yandan da teşekkürümü yaptım:

«Sağolasın, bilip durudum geleceğini.»

Kulağıma çalgı sesi geliyordu.

«Yine düğün tutan mı var köyde?» dedim.

«Tükenir mi eloğlunun düğünü, cümbüşü. Dişi gatak (kadın) tükenmeyince düğün de tükenmez. Dünya bu, kimi ağlar kimi güler...»

«Ağlayan kim, sen mi? Dert benim de kaygı senin mi yoksa?»

«Gomşum ağlarken ben güleyim mi? Aliye doğuramadı dündenberi.»

«Senin Kamilinki mi, şu...?»

«Hı, hıı.»

Yanına çöküverdim kuru yere. Bir yandan da, böyle çok oturmamasını söyledim taşın toprağın üstüne. Romatizması tetikte zaten.

«Hele dur, yiyip içtiğin senin olsun» dedi, «geldiğin yerde ne var ne yok?»

Günün en önemli olayını söyledim:

«Hacıların kızını kaçırdılar. Hani zengin Hacılar var ya, onların kızını. Kız dikiş yurdundan gelirken atıvermişler taksiye. Doğruca 'hükümete' götürmüşler. Kız da götüren oğlanı dilemiş orda. Hacıların evi anacık babacık günü şimdi.»

«Öyledir buralarda: gönülsüz de gitse kaçırılan kız gözden düşer. Sonrasında pek tutulmaz. Onun için de Şehnaz kızımın uydurduğu türküde denenler yerini bulmaz.»

«Zaten öyle olmuş» dedim, «Sürükleyivermişler kızı taksiye. O da oğlanı dileyivermiş namusunu kurtarmak için. Şehnaz türkü mü uydurdu bu işler için?»

Amaaan! Uydurma değil de değiştirme. Köylünün türküsü bu:

Başbıçamı bilerim
Biler biler silerim
Hökümete çıkınca
Sevdiğimi dilerim.

Şehnaz ıcık okudu ya, mandolin çalarken türküleri de değiştiriyor:

Usturamı bilerim
Biler biler silerim
Hükümete varınca
Nişanlımı dilerim.

Ne köylünün dediği oluyor ne de benim kızın dediği, elinoğlu taksiye atıverdi mi, sevmesen de, nişanlın olmasa da gidik gidersin. Şimdicik herkes gözünün tuttuğu kızı kaçırmak istiyor. Eskiden gonu-gonşu dünür gider, ana-baba nazlanır, kıza danışır, kız da babam ne yana

keserse kanım o yana akar, derdi. Kimin kolu kuvvetliyse şimdi, kızın saçını boynuna kim dolayabiliyorsa, kızın kanı oraya akıyor.»

«Ama, yine de düğün yapanlar var, görmüyon mu?» dedim. «Bunlara boş ver hele, Aliye'nin durumu nasıl, ne yapmayı düşünüyorlar?»

«Onu da çereznen kandırdı da bu duruma getirdi Kamil denen zırık. Aklının kapağı da biraz eksik. Düşmüş yatağa boyuna acı çekip inliyor. Ne gelen var ne giden. Şehnaz'ın şarkılardaki gibi, gün batar kuşlar döner, gelmez o yoldan beklenen. Dündenberi gelmedi, ne zaman geleceği de belirsiz.»

«Hele kalk da gidelim, evde konuşuruz. Biryanını yaparken bir yanını yıkmayalım: Romatizmana zararı olur burasının,» deyip kaldırdım elinden tutarak.

Yürüdük.

«Dün akşam övününden sonra» diye başladı. «Dün akşam övününden sonra dedim ki Hasan dayına, gidelim bakalım bir. Gidiviman dedi. Partıcı gelmiş, gayfaya gitcen, dedi. Ben de Hatçe'yi aldım, benim küçüğü, bu zamanınız hayrolsun diyerek açıp kapılarını girdim...»

Ağırdan ağırdan yürüyorduk. Başını yukarı doğrultarak, ilgilenme durumumu ölçtükten sonra anlatmaya başladı yeniden:

«Girdim ki, ağıt tufan olmuş evin içi. Yatağa doğru yaklaştım gelinin yanına. Mosmor olmuş beti benzi. Şaşırıp kalmışlar, ağlamaktan başka birşey gelmiyor ellerinden. Anam bacım dedim el ovalayıp duran karılara, bakıyım yapılacaklardan neyi yaptınız neyi yapmadınız? Aliye'nin anası, bir aydır ne bulursa eteğine doldurur, gelene geçene döke döke verirdi kızım, sular gibi doğsun diye hayır dualarını alırdı, dedi. Baktım ki saçını çözmemişler, saçını çözün saçını dedim. Doğuracak gelinin saçı çözülür anam, dedim, hiç mi birşey görmediniz ananızda atanızda. Saçını çözdüler. Evin içi darmadağınıktı ya istendiği gibi değil. Kaynanasının kulağına eğildim, doğum olacak evde kat kat üstüne örtü döşek durduğunu

gördün mü, dedim. Sooonacığıma, duvarlarda asılı öteberiyi öyle olduğu gibi kim durutmuş böyle günde, dedim. Dedim ki dedim. Kalktı da duvardaki asılıları indirti kaynana. Köşeye bucağa dağıttılar örtüyü döşeği. Âdet yerini bulunca soluğum genişledi. Ötekiler de soluklandılar. Sankim adam öldürmüşler de gözlerini kan bürümüş gibi, bildikleri ana-baba âdetlerini yapmamışlar. Az aklı başına gelince mıkdarın karısı elini başına vurdu, gelinin koynuna sabun koyuldu mu dündenberi, diye sordu. Sabun koymayı da unutmamışlar mı, sana...»

«Neyse...» diyerek sözünü kestim. «Madem âdetler yerini buldu, hayırlısıyla kurtulur herhalde. Olaki kurtuldu bile şimdiyedek.»

«İnşallah!» dedi.

Aliyelerin evine yaklaşmıştık.

«Beni de götürsen, bir görsem hastayı» derken ekledim: «Olmaz, olmaz, herhalde düşük kaçar.»

«Olmaz heee?» dedi. «Ben bir bakıyım gine. Türkün sonradan gelen aklına bak. Şinci geldi aklıma: Daha kurtulmadıysa gelin, kocasının pabucu ile su içireyim varıp. Şu öteyaka köylerde hep öyle ederler... Allah derdini vermiş dermanını da verecek nasıl olsa...»

«Eh, öyle?» dedim.

Ayrıldık.....

NEZLE

Üstüne bir kırıklık gelmiş, onu yatağa sokmuştu. Bünyesinin dayanıksızlığını bildiği halde, revirdeki sözde hastabakıcıya gitmemiş, belki iyileşirim diye yorganı başına çekmişti. Okul doktorunuysa arasan da bulamazsın. Koskoca bir hastaneyi yönetiyor, haftada bir iki kere bu okula selam veriyordu. Bulsan da, ona ne senin hastalığından «mesai saatında gel» der, çıkar işin içinden.

Sabahleyin sekiz-sekiz otuz değil mi muayene saatı? Elbet bir bildikleri vardır bu programı yapanların. Bu saat aynı zamanda kahvaltı saatıymış, kime ne.

İyileşmezse, sabahleyin zar zor revire gider, muayene saatında görürdü doktoru. Kahvaltı etmese de olurdu. Bir kahvaltı kaybetmek çok birşey mi sanki. Kasaba et borcu da yok. Sütlü keçinin oğlağı da değil. Ne olacaksa olmuş işte...

Bu düşünce ile dalmıştı. Uyandığında sabahtı ve boğazı hırpadan tıkanmıştı. Ne ses çıkar ne tükrük girer. Burnunun içinde birikmiş herşey. Gözleri kıpkırmızı olmuş, çapaklamış. Sanki kan çanağı. Arkadaşları çoktan çekip gitmişler derse.

Emektar giysilerini takıştırdı. Okul daha giyecek vermemişti. Geçen haftaki toplantıda Müdür Yardımcısı Ahmet Bey, yakında elbise paralarının verileceğini söylüyordu. Ama, verilecek değil 'vereceğim' diyordu. Babasının kesesinden verecekmiş gibi konuşuyordu. Böyleydi bizim işyarlarımız, devlet-millet yok onlar vardı. Neyse, köy öğretmenliğinden kalma emektarlarını takıştırdıktan sonra hemen revire yollandı. İç kapı kapalıydı. İki kat

aşağı inip dış kapıdan ulaştı. Saat: 15. Muayene saatının tam ortası. Ama ne doktor var ne hastabakıcı.

«Bugün de gelmedi doktor, yarın gel» dedi revir hademesi.

«Halime bak» dedi, «sıcak bir yatağa, hele hele yatmağa ve bakıma gereksinimim var. Ben yatayım da şu boş yataklardan birine, geldiğinde muayene etsin doktor...»

«Olmaz hemşerim» dedi. «Doktorun görmediği hastayı yatıramayız. Nöbetçi muavinden bir kâğıt getirirsen belki...»

İndi aşağıya. Şu oda senin, bu oda benim derken, bir yerde ellerini yıkarken buldu müdür yardımcısını. Anlattı durumunu.

«Doktor gördü mü?»

«Gelmemiş bu sabah.»

«Yarın muayene olursun öyleyse.»

«Ama...»

«Aması maması yok. Karar alınmıştır, doktorun görmediği, ateşi olmayan öğrenci revire yatamaz. Hepiniz kaçacaksınız da dersleri kim dinleyecek?»

«Efendim!»

«Yürü revire git de bir derece koysunlar bakalım. Ondan sonra düşünürüz.»

Gitti derece koydurdu. Ateşliydi. Hem de otuzdokuz. Yeniden aşağı inip kağıt getirmesini istedi hademe.

İndi. Anlattı durumu. Düşündü Müdür Yardımcısı:

«Şimdi derse git, yarın doktor gelince gidersin yanına. Yatman gerekirse yatırır. Böyle gelişi güzel her geleni yatıramayız.»

Revire çıktı. Yaşamım elden gidebilir diye düşündü ve zorla yatmak istedi. Sıcaktı revir. Ama yatamadı. Kolundan tuttukları gibi attılar. Yataklığa yürüdü can derdiyle. Orası da kapalı. Salim Ağaya yalvararak açtırdı. Halktan birinin anlayışıyla yatağa kavuşmuştu. Battaniyenin altında hem titriyor hem de soluğuyla ısınmaya uğraşıyordu. Salim Ağa da 'esnasında vazife bir, demem ci-

ğer parem' anlayışıyla davransa ne haltederdim, kapı önüne uzanabilir miydim, diye düşündü. Düşünürken ısındı, başladı terlemeye. Dumanı göğe çıkıyordu....

Ertesi sabahı buldu böylece. Yirmiüç saat yattı yani. Bereket kimsenin haberi olmadı, kolundan tutup atmadılar.

Sabahleyin kalkacak durumu yoktu. Revire gidemezdi. Arkadaşlarıyla üstüste haber salarak doktoru getirtebildi.

«Neyin var?» dedi doktor.

«Nezle, grip falan karışık sanırım.»

«Nezleden yatılır mı be?»

«Görmüyor musun durumumu?»

«Durumunda birşey yok. Nezleden yatılmaz. Kalk, yürü dersine. Gidip'idare'ye söyleyeceğim, ne yaparlarsa yapsınlar...»

AK GİYSİLİNİN BİRİ

Soluğu çıkmaz olmuş çocuğunun elinden tutarak kapıdan girince, sıcak bir hava yüzüne vurdu. Hava sıcaktı sıcak olmasına ama, ilaç kokuları toza karışmıştı. İçinden, gerisingeri dönüp gitmek geçti. Çıkmamak zorundaydı yazık ki.

İki gün önce yataktan çıkar çıkmaz boynunda bir ağrı duymaya başlamıştı çocuk. Başını sağ omuzu üstüne eğmiş, sulanan gözlerini ovalamaya başlamıştı. Yastıktan mı yoksa bir mikroptan mı olmuştu? Bunları düşünürken gelip çatmıştı akşam. Sabah ise, uykusuzluk arasında kulak arkasının yumruk gibi şişmesiyle geldi.

Eli ve kucağı çocuklu anaların babaların arasını yarıp geçmenin de olanağını bulamadı. Ağlayan, inleyen birbirine karışıyordu. Bir sayrıevine ek olarak yeni düzenlenen bu çocuk Enstitüsünü duyan koşmuş olmalı. Kalabalığı yarıp geçemeyince geri döndü ve daktiloda fiş dolduran bayana yaklaştı. Elinden tuttuğu çocuğu da ayakta duramadığını duyuruyordu.

«Özür dilerim» dedi bayana, «çocuğun durumu çok kötü. Ne yapmam gerekir, söyler misiniz lütfen?»

«Acil mi yani beyefendi?»

«Evet, evet?»

«Doktor Neriman hanımı görün beyefendi. Emir verirlerse acil olarak dosyasını hazırlayalım.»

Karşı odadan çıkan bir ak giysili hanımı göstererek:

«Bakın bakın beyefendi: İşte gidiyor Neriman hanım!» dedi.

Adam çocuğu kucakladığı gibi yürüdü Neriman hanımın peşinden. Onun girdiği kapıdan da girdi. Kapının hemen arkasında, girişine şaşan bir hemşireyle karşılaştı:

«Kime baktınız?»

«Neriman hanıma. Şimdi girmişti de?»

«Şöyle geçin efendim, şu ikinci kapıdan girin, odası orası.»

Kapıdan girmede çekinceliydi. Hemşirenin yanına bıraktığı çocuğuna bir kez daha baktı. Çekinmenin sırası değil, diye düşündü. Pardesüsünü çıkarıp koluna aldı. Saçını düzeltti. Duyarsa bir laf, dış görünüşünden duymasındı...

«Giriniz!»

«Rahatsız ettim doktor hanım, özür dilerim. Çocuğumu kapınızda bıraktım. Durumu kötü. Mümkünse bir baksanız ya da...»

«Sıranızı bekleyin efendim. Saat onbire geliyor. Altmıştan fazla çocuk var sırada. Cumartesi bugün. Başka hastanelere götürün, biz çok kalabalığız.»

«Çok rica ederim sayın doktor, sanırım bir dakika bile beklemeye dayanağı yok çocuğumun. Bekleyenlerin içinde onun gibi ağır olanı varsa hay hay. Yani, bunlar acil o zaman?.. Ne olursunuz hanımefendi, yaşamı size bağlı...»

«Olmayacak iş için ısrar etmeyin efendim!»

Kendini bir kez daha toparladı adam. Bu 'efendim'-ler de nerden çıkıyordu. Hemşiresi efendim diyor, doktoru efendim diyor, ama efendilerinin çocuğu inliyordu da kimse yüzüne bakmıyordu. Başka bir sayrıevine gitme düşüncesi yabana atılamazdı ama, en azından bir yarım saat isterdi varabilmek için. Sonra, orada sıra bekleyen yok muydu? Orada bundan başka mıydı görevlilerin tutumu? Düşündüklerine kanmadı aklı. En iyisi burada direnmekti.

Bunca doktor olsun, hasta ayaklarına kadar gelsin, ama kimseler dönüp bakmasın soluğunu alamayan, inleyen çocuğa, olacak iş miydi. Üstelik büyük savlarla 'çağ-

daş' bir kurum olarak yeni açılan bu yerde. Ama işin doğrusu görünen köydü. Şu sıcacık odada rahatça oturmak ve inceden bir şarkı tutturmak isteyen birinin dinlenmesine engel olduğu kanısına kapıldı adam.

«Yine de teşekkür ederim doktor hanım, izninizle.»

«.....»

Ne etmeli, nerelere gitmeliydi. Yanına varınca 'baba' diyerek bacaklarına sarıldı çocuk. Belki ağrısından, belki yadırgadığı kalabalıktan, değişiklikten, ağlıyordu çocuk. Babanın gözleri de yaşlandı. Şu görünümler, şu davranışlar çok duygulandırmıştı onu da. Elinden bir şey gelmemesi karşısında ve de kapıların duvardan, kalplerin hisardan beter olduğunu, böyle bir anda yakından görüp de duygulanmasın mıydı? Ama yılmamak gerekirdi. Bu durumda da direnilmez de ne zaman direnilirdi.

Yeniden girdi doktor hanımın yanına. Çocuk da yanındaydı.

«Efendim, çok rica ederim. Başka birşey gelmezse elinizden, bir penisilin reçetesi olsun yazın da her olasılığa karşı vurdurayım. Reçetesiz alınmıyor penisilin.»

«Anlamıyor musunuz dediklerimi?»

«.....»

Neriman hanım ayağa kalkmış, ellerini masanın üstüne koymuştu yumruk yapıp. Allığın pudranın altında çilleri sırıtan yüzü gerilmiş, olağan halinde tatlı görünen gözleri ölü gözü gibi solmuştu. Çocuk babaya, baba çocuğa bakıyordu...

«Ismarladık» diyebildi diliyle dişinin arasından. Tıkanmıştı boğazı. Hemşireden, buranın başdoktoru olup olmadığını sordu. Vardı. Hemşirenin anlatışına göre buldu kapıyı. Girip anlattı derdini. İyi karşılamıştı başdoktor. Yanındaki bir hemşireyi yanına katarak Neriman hanıma yolladı. Çocuğun muayenesinin sağlanmasını başdoktorun rica ettiğini... iletecekti yanındaki hemşire. Bu üçüncü girişiydi doktor hanımın odasına. Laf anlamaz biri gibi, yine karşısına gelmişti işte. Elinde almaç, «evet, evet»

diyordu telefonda doktor hanım. «Saat tam ikide canım, sinemanın önünde olalım. Olur mu? Allahaısmarladık...»

Telefon kapanınca yanında gelen hemşire konuştu:

«Hocanın selamı var, bu çocuğu acile aldırmanızı söyledi.»

«Hoca mı? Hocaya mı çıktı bu bey?»

«Oradan geliyoruz, ne yapalım, özür dileriz doktor hanım» dedi adam.

«Ben Hocanın yanına gidiyorum» deyip fırladı Neriman hanım.

«Hocayla görüştüm, başka hastaneye gideceksiniz!» dedi geldiğinde.

Pardesüsünü giyinip çocuğu kucakladı. Aralıktan gelip geçen düzinelerle ak giysilinin önünden geçti. Dadaloğlunun 'karışmış sağmalı yozunan gelir' dediğindeki gibi, doktor- hemşire karışıktı. Kapıyı çıkarken kolundaki saat gözüne çarptı: 12 idi...

TANRININ GÖLGESİNDE

Yazı yazması gerekti adamın, oturdu masaya. Yararlanacağı belgeleri, notları da yerleştirdi yanına, yöresine. İş kaldı yazmaya değil mi? Kolay değil ama yazmak. Yağma mı var öyle. Neyi kolay yaptırıyorlar ki adama? Tak tak, boyuna kapısı çalınıyor. Açıyor, sapasağlam biri var karşısında:

«Allah için, allah gönlüyün muradını versin» diyor.

«Bu kadar çok dilenci mi olurmuş?» diye düşünürken, yeniden çalınıyor kapı. Bir de yoksul öğrenciler için, gençlik kuruluşları için gelenler çıkıyor karşısına. Kimi makbuzlu istiyor, kimi dergi satmak istiyor... Kapıdan hiç ayrılmamak gerekiyor. Ne biçim toplumdur anlaşılmaz.

Eline geçen yarım günü kullanamadığını, başladığı yazıyı bitiremediğini, öğleyin gelen eşine ve oğluna anlatıyor yemekte. Eşi, hergün gelenler olduğunu, ama bugün perşembe olduğundan gelenlerin çoğalabileceğini... söylüyor.

«Neden?»

«Neden olacak, bilmiyor musun perşembenin nasıl bir gün olduğunu?»

«Basbayağı bir gün değil mi?»

«Sus, sus...»

Baba konuşmaya fırsat bulmadan ilkokulun ikinci sınıfına giden oğlu giriyor araya:

«Perşembe olunca ne olur, anne?»

«Amaaan Bedri, babana soruver. Perşembe müslüman günü, cumanın arefesi».

Bedri babasına döndü bu kez:

«Müslüman günü ne demek baba, müslüman ne demek?»

İçinden çık çıkabilirsen. Bu çocuğu yedi yaşına getirenedek akla karayı seçmişti. Tırnağının nasıl olup da büyüdüğünü, Aydedenin nasıl yürüdüğünü, insanın dişlerini kimin yaptığını... sorar durur. Anasından, ninesinden de 'Allah' karşılığını alır hep. Sabırsızlıktan yana da bir tane. Saniye geçmeden yeniledi sorusunu:

«Müslüman ne demek bab, niye söylemiyorsun?»

«İnsan demek, biz demek...»

«Biz müslüman mıyız?»

«Sözde!»

Bu 'sözde'ye kızdı eşi. Böyle durumlar karşısında nasıl davranacaklarına ilişkin kararlarını anımsattı: İleri geri açıklama yapılmayacak, herşeyin aslını astarını büyüyünce kendisi öğrenecek...

«Sen başladın» dedi adam, «Perşembe soran mı vardı? Müslümanlığı da ben icat etmedim ayrıca. Bu kapıyı çalıp duranları da ben çağırmıyorum. Ondan sonra cığıma, oğlan da cahil (!) kalırsa kalsın ne yapalım. Büyüyünce öğrensin dünyanın kaç köşe olduğunu. Hatta kendini leyleğin mi yoksa atmacanın mı getirdiğini bile.»

Oğlanı durdurabilirsen durdur:

«Niye 'sözde' dedin baba?»

«Laf olsun diye oğlum.»

Oğlan unutur gibi oldu, yanındaki unutmaz:

«Bu laf olsunların sonu nereye varacak bilmem. Çocuk böyle mi eğitilir? Herşeyin içyüzü neyse, soran çocuğa olduğu gibi söylenmeli. Çocukları yalancılığa da alıştırmamış oluruz böylece.»

«Kararımız böyle değildi, bu bir. İkincisi de, herşeyin içyüzünü olduğu gibi anlatacak olsak, halimiz duman. Neyin iler tutar yanı var sanıyorsun? Ondan sonra da, kimden artmış da bize kalmış, olduğu gibisini söylemek birşeyin?»

Lokmasını ivedi yutmaya çalışmasından belliydi lafının hazır olduğu. Aslında uzaması gereksiz bir tartış-

maydı bu. Yüzyıllardır milyarlarca insanın çenesini yormuş ama yine de sonuca bağlanmamış bir konuydu. Çıkar yolu bağnaz kalmakta, suya sabuna ilişmemekte bulmuşlar. Kala kala bunlara mı kalmıştı bir sonuca varmak?

Lafı kapatabilmek için radyoyu açtı adam. Subay evlerinden, işçi evlerinden sözeden haber bültenini dinlemeye başladılar. Bir ara, bir bakanın bir ilde yaptığı konuşmayı özetledi. Bakan, İmam-Hatip okullarının en yararlı kurumlar olduğundan, müslümanlığı, müslüman çocuklarının iyice ve kaynağından öğrenmeleri gerektiğinden dem vuruyordu. Bu yoksunluğu gidermek için, çocuklara müslümanlığı öğretmek için, İmam-Hatip okullarının açılmış olduğunu, açılmalarının sürdürüleceğini, ülkede sayı yönünden bu okulların baskın olacağını... ekliyordu.

Mal bulmuş mağribi gibi sevindi adam, bunları duyunca. Ayağa kalktı sevincinden.

«Buldum, buldum!» dedi, Arşimet gibi. «Boşuna yorulmuşuz be. İmam Hatip okulu bizim eve yakın nasıl olsa. Bedri'yi oraya verelim de, kendisi öğrensin müslümanlığın aslını astarını.»

Öfkeyle kalkanın zararla oturduğu gibi, sevinçle kalkmıştı ama otururken içinde bir yerin sızladığını duydu.

Sanki sızıyı pekiştirmek istermiş gibi, Bedri sorularına yenilerini eklemeye başlamıştı bile:

«Radyonun dediği okula kaç yıl sonra gideceğim, baba?»

«İlkokulu bitirince mi gideceğim, anne?»

«Şimdi gitsem olmaz mı?»

«Orada kaç yıl okuyacağım? Müslümanlığın ne demek olduğunu öğrenebilecek miyim orada? Söylesene baba, radyo yalan mı söylüyor yoksa?...»

DÜŞLEM

Nerden de istediler şu öyküyü, istemez olsaydılar. Oturup yazmaya koyuldu. Bitirmeden de kente bağlı köylerden birine gitmesi gerekiverdi.

Döndüğünde küçük kızı açtı kapıyı. Evde ses soluk yok.

«Anan nerde Hacer?»

«Yatıyor yatakta.»

«Nesi var?»

«Hasta işte...»

Karısının yattığı odaya yürüdü.

Karısı, kollarını başının altına destek vermiş, Karadenizde gemileri batanlardan daha düşünceli, yatıyordu.

«Geçmiş olsun, n'oldun kaşla göz arasında?»

«Geçecek, birşey yok.»

Bakışı bakış değildi. Yüzünü yere eğdi, soluklandı derinden.

«Geçecek, birşey yok da neden yattın? Hiç yaptığın değildi güpegündüz.»

«Komşular... Komşuları düşünüyorum...»

«N'oldu komşulara, hangi komşuyu düşünüyorsun? Komşulara göre mi ayarlıyorsun yaşamını?»

«Bilmiyor musun hangisini düşündüğümü?»

«Elbet bilemem, bilicibaşı mıyım ben?»

«Çok da iyi bilirsin ama hesabına gelmez.»

«Neyse diyeceğin, çabuk de. Olgunluk sınavı yapacaksan, çoktan kalktı liselerden. Hem burası lise de değil, koskoca aile üniversitesi...»

«Şey.. Afet.»

«Ne Afet'i be, çatallaştırma şu bilmeceyi.»

«Daha ne deyim, bilmiyor musun yaptığın işi?»

Yan dönüp gözlerini kapadı.

«Utanıyorum, utanıyorum konulardan komşulardan» diyordu kapalı gözle. «Herkesi kendin gibi mi bilirsin, bize geçim gerekmez mi?» Boğuk boğuk çıkıyordu sesi..

Üsteleyip durmaktansa onu öyle bırakıp uzaklaşmayı yeğledi adam. Nasıl olsa anlaşılırdı az sonra işin aslı astarı.

Soyunup elini yüzünü soğukladıktan sonra masanın başına çöktü. Şu uzun öyküyü bitirip vermek için sabırsızlanıyordu. Meğer ne de zormuş sipariş üstüne yazı yazmak, diye düşünüyor, canı sıkılıyordu. Ama, dosyayı çıkarıp da öyküyü sürdürmeye de bir türlü eli varmıyordu.

Düşünüyordu: «Bir Afet var komşunun kızı. Kız ortaokul öğrencisi. Kızı kalabalıkta görsem tanımam. Benim işim köy kent gezmek. Peki ne oluyor? Ha, bir Afet de İstanbul'da var. Geçen yıl bir kurumun düzenlediği bilimsel kurultayda tanıdım. Yayınladığı iki öykü kitabı başlangıç olarak iyi. Çalışırsa anlatımı daha işlekleşebilir. Bu Afetle de tanışıklıktan öte ilişkim yok yani. Yoksa köy afete mi uğradı, diyeceğim ama, konuşmasından öyle bir şey anlaşılmıyor.»

Utanıyorum mutanıyorum, dediğine, yataklara düştüğüne göre...?

Yanına gitti yeniden:

«Yoksa 'müstehcen' bir davranışda mı bulunmuşum? Yoksa komşu kızı Afet'i kıstırıp öpmüş falan mı etmişim? Dahası, bir de öykücü bir arkadaş var, ondan mektup falan mı geldi de başka türlü mü yorumluyorsun yoksa? Söylesene nedir bu iş. Başka birşey çıkaramadım dediklerinden.»

«Ne istiyorsun elin suçsuz günahsız kızından?»

«Hah işte, söylesene ne istiyormuşum?»

«Hikayede...»

«Eeeee...»

«Adı var!»

«Haaa! Şu yazmakta olduğum öyküdeki kızın adı Afet. Doğru. Yalnız, bir kız adı gerekliydi, dilime öyle geliverdi. Belki anasının arada onu adıyla çağırmasından dolayı kulağıma yerleşti Öyküde adı geçmişse, utanılacak nesi var bunun?»

«Hem adı hem sanı, iyice belli o olduğu. 'Benli Afet' demişsin.»

«Sen sorduğuma karşılık ver: Ayıp mı değil mi yaptığım? Anasına atasına geçmemişiz ya!»

«Olsun. Onların aklına kırk türlü şey gelir. Başka bir ad kullansan daha iyi olurdu.»

«Sanki görüp de okuyacaklarmış gibi...»

Anlaşılıyordu durum: İlkokulun beşinci sınıfında verilen bir din dersi yer alıyor öyküde. Namaz kılarken en iyi duran, ellerini en iyi bağlayan biri, arkadaşlarına yaparak gösteriyor namaz hareketlerini. İşte bunları yapan kızın adı Benli Afet.

«İlle de öyle olmasın diyorsan, başka bir ad yazıveririm yerine, olur biter. Daha öykü bitmedi ve yollamadım nasıl olsa...»

«Olur biter değil, oldu bitti zaten... O değil de, ne olacak böyle böyle halimiz? Bizim ne yaptığımızı mı merak ediyor millet, işi gücü bırakıp da. Benden, çoluktan çocuktan anlattın ama, komşulara gelince işin rengi değişir. Buna katlanamam gayrı. Hikayeyi yeniden yaz da ağzını belle.»

«Yeniden yazmanın ne gereği var, adını değiştiririm kızın, tamam.»

«Yazdıklarını bulursan...»

Yataktan doğrulup indi. Duvarın köşesine yürüyüp oraya dayandı.

«Söz ver» diyordu, «bana birşeycik yapmayacağına söz ver. Kendimi yenemedim. Bundan sonra da konuyu komşuyu ağzına alma. Bana birşey yapmayacağına söz ver. Bağırırım, hepten gelirler değilse...»

«Sana yapacak birşeyim yok be, ne demek istiyorsun?»

«Çöp tenekesinde hikaye... Yenemedim kendimi.»

Çöp tenekesinin olduğu yere koştu. O çıkar çıkmaz da kapı ardından kilitlendi. Eyvah, eyvah diyerek soluyordu adam, paramparça olmuş karalamaları karıştırırken. Avuç avuç çıkardı sonra. Ama olanaksızdı yanyana getirip okumak. Emekleri un ufak edilmişti bir Benli Afet adına. Ya şu alttan çıkan küçük parçalar da nesi? Mektup parçaları olmasın? Evet, onlar da mektup çarçalarıydı.

Çöp tenekesini bırakıp kilitli kapının önüne koştu:

«Şimdi de düşünme sırası, hatta ağlama sırası bana mı geldi, neden mektupları da yırttın ufalttın?»

«Kırarım kapıyı, söyle neden yaptın? Ne istiyorsun dosyalardan? Afetle yazışmış mıyız yoksa?»

Elini bırakıp ayağıyla vurmaya başladı kapıya.

«Söylemeyecek misin nedenini?»

Kapının altından ayağının gölgesi görünüyor. Kapıya iyice yaklaşıyor:

«Hikayeyi okurken mektup dosyası da önüme çıktı. Bir bakayım dedim. Türlü türlü kadın adlarıyla mektuplar var. Yazdıkları da erkeklerinkine benzeyen dert dava lafları ama yine de katlanamadım, nasıl ettiğimi bilemiyorum. Şeytanlar, yar uçtuğu gün tozar, yırt bunları da yırt, hepsinin hesabı birden görülsün, diye dürtüp duruyordu. ellerim durmadı, uydum şeytana...»

«Peki, şimdi ne yapacağım ben?» derken, bacakları faldır faldır titriyor, dişleri birbirine vuruyordu adamın.

Aldığı karşılık şuydu:

«O mektupların cevabı verilmedi mi? Cevabı yazıldıktan sonra neye bekler mektup, neye yarar bekleyince?»

Bir yandan hazırlık yapıyor, bir yandan da sanatçıya nelerin engel olduğu, nelerin olmadığı üstüne yapılan tartışmaları düşünüyordu. Çıkarken küçük bir kağıda birşeyler yazıp masaya bıraktı:

«Engin'in nişanında bulunmak üzere babamgile gidiyorum. Aklım başıma gelince dönerim...»

PARİS'E YAĞMUR YAĞIYORDU.

Ne demiş Haşim amcan, vermiş de Tatar Böreğini gövdeye, «ağır ağır ineceksin» demiş. «bu belâlı merdivenlerden, böyle soluk soluğa değil...». Ama ne eteklerimde bir yığın yaprak, ne de midemde Tatar Böreği var... Hatta, merdiven inip çıkmanın tek engeli çocuk kafası kadar fıtık da yok bacaklarımın arasında, Eh, şu daracık merdivenleri soluk soluğa çıkmak için engel kaldı mı? Ya şu birazcık yürek çarpıntısı, şu birazcık başağrısı mı? Amaaan sen de, onlar yerleşti artık, onlar gitse yalnız kalırım belki? Yaşadığına inanan ve de yaşantısının hakkını veren kişide yürek çarpmamış olmaz. Ötekine de başağrısı demeye dilim varmıyor bir türlü. Orhan Veli'nin durumu tıpkı, ekmek parası desem değil, gönül yarası desem değil. İç ağrısı da değil, iç acısı desem olur, ama başıma vurmuş.

-Tıpkı çıktığım gibi, soluk soluğa iniyorum merdivenleri. Ama bununla bitmiyor iş, daha bir bu kadar çıkıp bir bu kadar da inmek var. Yalnız akılsız başın cezasını çekse şu bacaklar, daha ne isterlerdi, aceleci kalbin cezası da onların üstüne. Acemilikten kurtuluş olmadığına göre böyle yürüyecek. Merdivenin çifte olduğu da düşüme girmedi ki. Dış kapıdan girince dosdoğru yürüyüp on adım sonra geniş bir avluya girmiştim. Sonra da sol ilerdeki merdivende bulmuştum kendimi, Ahmet Haşim anısı içinde. Nasıl da kıvrılıp çıkıyor daracık daracık basamaklar. Hem de eskimiş tahtalar. Siz deyin kırk, ben deyim elli santim genişlik. Çıktım terli alınla yedi kat gökyüzüne, Evet, yedi kat. Bir çeşit savaş bu da, ha açık

alınla çıkmışsın, ha terli alınla. En üst katta demişlerdi ya, sağa sola bakmadan dümdüz çıktım işte. Ne göreyim, daracık daracık aralıklar, ufacık ufacık oda kapıları. Sakın yanılmış olmayayım demeye kalmadan yürek güpürtülerime bir kapı sesi karıştı. Çıkan kıza söyledim durumu. Bu iki dakikalık takıldaşma işime de geldi doğrusu. Dinlendim. İniş de olsa belâlı bu merdivenler vesselâm. Ne olsa yine bacaktan çıkacak.

Kız anlatmaya çalıştı ki, bu odalar ve bu odalara çıkan daracık merdivenler hizmetçilere özgüymüş. Merdiven de odalar da tam hizmetçi düzeyine uydurularak küçültülmüş... Bu katta, öte yandaki merdivenlerden çıkılan her katın eki olan ikişer oda varmış. Çalışma süresi biten hizmetçiler buraya çıkar, aradıklarını bulamamış yorgun garip kuşlar gibi tünerlermiş. Beylerin ya da zengin ailelerin bazıları çifte hizmetçi kullanırlarmış. Çünkü toplantıları şölenleri eksik olmazmış, biri yorulursa birisiymiş...

Evet, tıpkı çıktığım gibi soluk soluğa iniyordum merdivenleri. Alnımda bir kaç damla ter, yüreğimde tek tek gümbürtü. Bununla bitmiyor iş. Daha bir bu kadar çıkmak, bir bu kadar da inmek var. Ne demişti hizmetçi kız dışardan girer girmez, avluya geçmeden önce soldaki geniş merdivenlerden çıkmalıymışım Gılayın katına...

Ne Tatar Böreği yemişliğim var, ne de sırtımda yumurta küfesi. Ama ağır ağır çıkıyorum merdivenleri. Alabildiğine geniş merdivenler. Her dönemeçte geniş aynalar, yorgunluğunuzu alnınızdaki kırışıkları sizden alıp size satıyor anında. Altınsarısı demirlere kıstırarak aşağıdan yukarı döşedikleri «eliböğründe» li halı, ya Türküm ya da İran lıyım diyor söylediği türküde, ama seçemiyorum nereli olduğunu.

Öylesine ağır çıkıyorum ki merdivenlerden, anılar hızlanıyor kafamda bu kez. Önce İstanbul'a gidiyorum soluk soluğa. Masallardaki sihirli seccade geride kalıyor, öyle hızlıyım. Cahit Sıtkı'nın Abbası da değilim ama, ilk sevgiliyi almaya gitmiyorum Beşiktaş'a. Cahit de gitti za-

ten, gençliğini yeni baştan yaşaması diye bir şey kalmadı. Üstelik Beşiktaş'ın yolunu bile bilmem. Akşam yemeğine çağrılmışım bir eve. Vakit geçse, dokuzbuçuk sıraları. Durumu çok iyi bir yazarın evi burası. Önce iltifat yağmuruna tutuluyorum. Yazılarım yepyeni biçimde yepyeni bir sesmiş. Alışılmamış konuları, alışılmamış bir yalınlıkla veriyormuşum. Bu yazar ki toplumsal eşitlik, insan hakları, özgürlük.... dendi mi; tek savunucusu bu konuların. Anadoludaki okuyucu adını duydu mu toz kondurmaz. Onun gibi birkaç kişi daha olsa bak nasıl yatışır ortalık, hallaç pamuğu gibi atarlar şu ülkenin üstüne çöken geri anlayışla onun karanlığında sümürücülüklerini sürdürenleri. Hasılı, üstüne yoktur. Emin olun adamı yermek için değil hakkını vermek için söylüyorum bunları. Elbet yaşamak için o da herkesin yararlandığı şeylerden yararlanacak. Nitekim yararlanmış, bir hizmetçi de o getirmiş Anadolu'dan. Kurulu düzenin içinde yaşamını kendine zehir etmesini mi bekleyeceğiz adamdan?

Bu ünlü yazarın evindeki akşam yemeği uzun sürdü. Ağır ağır yiyip içiyorduk. Benden başka konuk yoktu zaten. Kaşla göz arasında birdenbire bir şey yığılıp indi, yemek yediğimiz yere yakın olan mutfak kapısının önüne. Evin hizmetçisiydi bu. Onbeşinde falan, bir ay olmuş geleli. Anadoludan getirdiği yorgunluk üstünde daha. Yemek başlayalı bir iki kere görmüştüm kapının pervazına kolunu koyup yaslandığını. Ben de Anadoludan gelmiştim. Yılların yorgunluğu üstümdeydi, uyku gözlerimden akıyordu. Hemen izin isteyip çıktım. Merdivenlerdeydim soluk soluğa...

Ağır ağır çıktım Paris'in bu geniş merdivenlerini de.

Sofra hazırdı. Hem de nasıl: Çatallar, kaşıklar, bıçaklar çifter çifter yerleştirilmiş ayaklı dayanaklara, ağzı havada talim topları gibi uçları birbirine bakıyor, saplarının üstüne oturtulmuşlar.

«Balık sever misiniz?»

Konuşmamızın hoşbeşten sonraki kısmı arkadaşımın bu sorusuyla başladı ve mevsim sevgisinden meyva sev-

gisinedek sürdü gitti. Arkadaşımın durumunu «zengindir» demekle anlatamam, kendisi bunu daha iyi deyimliyor: «Ben kapitalistin ileri gideniyim» diyor. Bu apartman baştan ayağı onunmuş. Yaz için sayfiyede, kış için dağda çifter çifter evler... Bir yanda kadınların bol bol kullandığı ve dünyanın parasını çeken bir tür suyun, onların deyimiyle parfümün fabrikası, bir yanda bilmem ne büroları, emrinde arabalar, şoförler... Eh, nelerden, zevk alıyorsa onu konuşuyor. Dünya gılayında, ahret ayağında... Kendisi de yapayalnız genç bir gılay zaten...

Balığı çok severmiş. Yemeden çok içiyoruz. Çok içmem ama bu gece boyuna içmek istiyorum. İçiyorum da. Başka konuk yok ki, iki kişiyiz masada. Hizmetçi kız arada bir görünüp işi biten tabakları falan alıyor, bir de gözümüze bakıyor istediğimiz bir şey var mı diye. Ceylan bakışlı ufarak bir kız, solgun, İşte içimdeki o eski acı depreşti yine, başıma vurdu. Ne olur böyle zamanlarda başıma vurmasa, canevimden vurmasa beni, beynimi burkmasa. Bu kızların elinden ve de böyleleriyle aynı masada hele hele kendi masalarında yemek yemeye tövbe mi etsem acaba?... Kurtuluş olur mu bu? Elbet hiç bir şeyin gizi yok, salt nedeni var. Nedenleri çok mu bu ağrının, birinden kurtulsam biri çullanıyor üstüme. Kurtulmak zor mu zor.

Merdivenlerdeyim soluk soluğa. İçerdeki koca koca tablolar ve duvarlar boyunca sürüp giden aynalar da benimle geliyor sanki.

Başım dönüyordu...

Sen Mişel Bulvarının Lüksemburg Bahçesine çıktığı yerde otobüsten inmek zorundaydım. İndim de. Saat gece yarısına doğru ilerliyordu. Pantehon'a doğru sağ yapıp Monj yolundaki otelime yaya yürümem gerekiyordu. Hem de yağmurun şakır şakır yağmasına karşın...

Pantehon Meydanının alnında «Özgürlük, eşitlik, adalet» yazılı Hukuk Fakültesiyle Küsaj yolunun birleştiği köşesinden geçerken, beni şaşırtan, altüst eden bir şey oldu. Birşeyler gördüm daha doğrusu: Silik bir ışığın ay-

dınlattığı ve yarı havaya dönük bir çift yüze, yağmur hınçla iniyordu. Bir küme köylünün meşe tokmaklarla bulgur döğüşü ya da bir kaç çekicin tek örsün üstündeki bir demiri yassıltmak için inişleri gibi...

Birisi kadın, birisi erkek yatanların. Kadının başına çektiği ıslak ceket kaşına kadar inmişti ve kadının uyuduğu anlaşılıyordu. Ama, gözleri kapalı olmasına karşın erkeğin uyumadığı belliydi. Başındakini bir eliyle boyuna çekiyor ama alnının ortasına kadar bile getiremiyordu. Anlaşılan belinin açılmasından korkuyordu.

Paris'e gçeleli çok olmamıştı. İlk kez karşıma çıkıyordu böyle bir görüntü. Yeraltı trenlerinin giriş ve bekleme yerlerine sığınan çoğu insanlara kısa zamanda alışmıştım. Ama yol ortasında ve yağmur altında yatma da ne oluyordu?

Derken, yatanların kaldırımın üstüne gelişigüzel yatmadıklarını gördüm. Bir metre kare olan bir ızgaranın üstünde yatıyorlardı. Baktım ki ızgaranın aralıklarından sıcaklık geliyor. Tam, altı kaval üstü şişhane durumunda ya da önü kavurga kavuran ardı harman savuran türden bir korunmaydı bu... Yakın yapılardan birinin kalorifer dairesinin ızgarasıydı demek burası...

Koştum...

Tıkanırcasına indim Monj yoluna ve otelin girişinde buldum kendimi... Olağan halimde olmadığımı söyleyen Madam'a anlattım ızgarada yatanları...

«Oho» dedi madam, «Paris'te bundan olagan ne var ki. Daha çok göreceksin. Her yolda birkaç ızgaranın üstü öyle doludur şu anda. Metro ızgaraları da. Saat onikiye kadar Metro'nun içinde yatanlar istasyonlar kapanınca ızgaraların üstüne çıkarlar. Onlar alışıktır buna. Hem de yağmurda karda bile. Üzme tatlı canını...» Otelin merdivenlerinden çıkarken, bir yandan boynumun, başımın sularını siliyor, bir yandanda elimde olmayarak «Fransız İhtilâli, yüzyılda bir kere tazeleseler yine kokarsın sen» diyordum, duvara söyler gibi...

ODUN

Sicil Dosyasına Nüfus Cüzdanı örneği çıkartmak için Nüfus memurluğuna gittim. Aralık ayının 17'si. Karakış şiddetiyle giriyor. Memur benim işle uğraşırken, soğuğun şiddetinden kızarmış ve tutmaz olmuş ellerini ovalayarak bir çocuk geldi. 16-17 yaşlarında görünüyordu. Bu, ben içeri gelirken duvarın yanında odun kıran çocuktu. Bıngıldağının üstündeki uzamış bir tutam saçı, birbirine yapışarak üç dört parçaya ayrılmış ve gözlerinin önüne iniyordu. Yanakları mosmor olmuş, boz tüyler birer iğne gibi dikilmişler. Soğuktan payını aldığı besbelliydi. Hiç durmadan burnunu çekiyor; çekmekle önleyemediği sümükleri de, arada bir geriye dönerek işliğinin koluyla siliyordu... Omuzlarını da boynuna doğru bükmüştü... Olanca giyimi olan yalınkat keten işliğinin dirsekleri delik, bağrının bir yanı yırtıktı. Donunun diz kapakları delinmiş, etleri görünüyordu. Bacakları soğuktan tam fitili almış tir tir titriyordu. En kavi yeri ayaklarıydı: Üstüste giyilmiş bir kaç eski çorapla eşek gönünden bir çarık vardı.

Memur benim işi bitirinceye kadar on dakika bekledi. Bu arada Halvadereli olduğunu öğrendim. Nüfus kâğıdı çıkaracakmış.

Başını kaldırınca çocuğu gördü memur.

«Bitti mi odunun kırılması?» dedi.

«Bitti» dedi çocuk.

«Öyleyse çabucak kucakla kucakla da şu köşeye çek! O zamana kadar ben de cüzdanını doldura dura yım...»

«Mamir beğ, sen bilin. Sabahtanberi buuu! gadar odunu gırdım. Daha yazmamışsın. Ben de şinci yazdı deyi

seviniyordum. Gözlerini seviyim, ayaklarının altını öpüyüm, şu gafa kâdimi çizikdir de elime veriver. Benim harçlığım beşliğim yok. Ekmek parasını nerden alıyım ben. Ha çekmesini de başgasına yaptır. Dolu durur gelen giden. Valla sırf bunun uçun geldim. Şinci çıkarsam yola; yatsıya, olmazsa gece yarısına köye yetişirim...

*
**

Benim girdiğimde güneş iniyordu. Şimdi içerisi kararadı ve elektrikler yandı. Memura, insaf etmesini hatırlattım. Çünkü, bu çocuk, alacağı beş kuruşluk bir kimlik kâğıdının eline geçebilmesi için, dışardaki iki araba odunu kırmaya zorlanmış ve kırmış. Şimdi de içeri alınacaktı... Ben ayrılırken, bir tane «cüzdan» alarak doldurmaya koyuldu.

O çocuğu sabahleyin postanenin önünden geçerken gördüm: Ayakları yalındı.

«Hani akşam gitmedin mi, aslan?» dedim.

«Gardaşım, salmadı herif. Bana ağşamdan gırdırdığı odunu gece yarısına kadar da çekdirdi. Zor aldım elinden olmaz olasıca kâdı... Handa yattım. Çarıkları vesek (rehine) goydum. Şimdi 15 guruş bulacam da çarıkları gurtaracam...»

BİR İŞÇİNİN GÜNLÜĞÜNDEN

Bir Ağustos bin dokuz yüz yetmiş beş. Günlerden Cuma. Bir avuç işçinin haklı savaşımının başladığı gün. Parasal haklarımızı vermedikten başka Maden-İş Sendikası'na üye olmamıza karşı çıkan işverene ve işverenle birlik olan sarı sendikaya karşı direnişimiz bu gün başladı.

İşyerinde çalışan yedi yüz dokuz kişiden dört yüz on dokuzu direnişe katıldı. Bunlardan yirmisi, mühendis, sekizi, şef, kırkı tekniker. Geriye kalanlar da erkek sanat enstitüsünden, liseden gelen ve düz işçi olan arkadaşlar.

İşverenin müdürü, direnişin ilk gününde bizimle bir konuşma yapmak istedi. Konuşmasında, Maden-İş Sendikası'na üye olduğu için iş akdini fesh ettiği bir mühendis üzerinde durdu. Ama o mühendisin orada olduğunu bilmiyordu. İşçilerin karşısında müdürün yalancı ve yeteneksiz olduğuna ilişkin mühendis de bir konuşma yaptı, Müdür karşılık vermedi. Bu, kendisinin, mühendisin söylediği gibi bir kişilikte olduğunu kanıtlıyordu.

Daha sonra arkadaşlardan biri tok açın halinden anlamaz atasözünü kanıtlayan bir karşılık verdi Müdüre. Müdürün on beş bin lira aylık aldığını ve refah içinde bulunduğunu, kendisinin ise çocuğunun elinden tutup gezdiremediğini, çünkü yirmibeş kuruşluk dondurma isterse alamamanın ezikliğinin üstüne çökeceğini... söyledi. Bu konuda da Sayın İşveren Müdürünün söyleyecek birşeyi olmadığı anlaşıldı.

Yine bu arkadaşımızın belirttiği gibi, işi yapan ve hakkını isteyen işçinin yoksul sürünmesi pahasına sömüren kapitalist işverene karşı bir savaşın başlangıcıydı bu direniş. Bu savaşa girişenler, bütün gün sağlığını ortaya koyarak boğucu, zehirleyici gaz içinde çalışıyorlardı. Yıllardır buydu yaşantıları. Sırtımızdan geçinen beleşçilerin bizi de düşünmeleri gerekirdi.

İmzalarımızın taklit edildiğini ve buna göre sarı sendikaya üye göründüğümüzü, bu duruma eğilinmesi gerektiğini dilekçeyle savcılığa bildirmiştik. Altmış yedi kişiydik dilekçe veren. Dilekçeleri dosyada iki ay bekleten savcı yardımcısı, direniş başlar başlamaz hemen imzaları inceleyeceğini vaadediyor.. Ülkemizde adaletin yansızlığına gölge düşüren bir örnek veriyordu. Öbür yandan işveren de sarı sendikayla işbirliği yapıyor, dilediği maddeyi toplu sözleşmeye koyduracağını biliyordu. Bundan önce imzalanmış olan ve halen yürürlükte bulunan toplu sözleşmeye aynen şu hükmü koydurabilmişti işveren.

«İşçilerin işyeri dışında ideolojik ve yüz kızartıcı olmayan fiil veya fiil isnatlarından dolayı mevkufiyetleri veya mahkumiyetleri halinde bu mevkufiyet ve mahkumiyet hali altı aydan fazla devam etmezse, bu durumda olan işçi ücretsiz izinli sayılır..»

İşçinin ideolojik davranışı, hem de işyeri dışında olsa bile, yüzkızartıcı eylemle bir tutuluyordu. Daha doğrusu, yüz kızartıcı bir eylem olarak görülüyordu. Sarı sendikanın verdiği tavizler, saymakla bitmezdi. Bu tek madde bile, işçinin uyanışının, hak arama yolunda düşünmeye başlamasının hele hele ağzını açıp bir çift ideolojik laf etmesinin nasıl işinden olmasıyla eşanlamlı düşünüldüğünü göstermektedir.

Sarı sendikanın yöneticileri durmadan bildiri yayınlıyorlar, Maden- İş'in ve onun bağlı olduğu Disk'in solculuğunu vurgulayıp sonlarının geldiğini ileri sürüyorlardı... Bununla da yetinmiyorlar, Başbakan'a Enerji Bakanı'na telgraflar çekerek işçinin uyanışından, sarı sendikadan ayrılıp devrimci sendikaya üye oluşlarından dev vurarak,

bu gelişmeyi önlemek için Hükümetten yardım istiyorlardı. Bu telgrafiarda şöyle cümleler vardı:

«DİSK'E bağlı mühendisler işçilere yoğun baskı yapmaktadırlar. Bu durumun önlenmesi için gerekli alaka ve emrin ilgililere verilmesini rica ederiz»

«İşçiler devamlı tehdit ve baskı altında devrimci işçiler sendikasına girmeye zorlanmaktadır. Duruma acilen müdahale etmenizi rica»

Kendisine çekilen bu telgraflardan sonra Demirel'in kıs kıs güldüğünü, işçileri de avucunun içine almanın ne kadar kolay olduğunu düşündüğünü... Kişi görür gibi oluyor. Hatta avuç içine almak ne söz, işçi kendisi telgraflar çeke çeke gelmiyor muydu?

Ama, kazın ayağı öyle değildi. Aydın ve namuslu mühendislerimizin de tuttuğu aydınlık düşüncelerle uyanmaya başlamıştık. Sarı sendikanın bu kez de, toplu sözleşmeden başka her şeye benzeyen bir sürü maddenin altına imza ederek bizi satacağını elle tutulurcasına görüyorduk. Biz Maden-İş'e yazılmıştık, kurtulmak için. Çoğunluk bizdeydi. Sarı sendika karşıtını ileri sürüyor, çoğunluğun kendisinde olduğunu kanıtlıyordu. Kanıtı da imza taklit ederek doldurduğu üye fişleriydi. Bunun üzerine referandum istedik. Biz 244, sarı sendika 347 üyeliydi. Onlar kazanmıştı görünüşte, Toplu Sözleşmeye oturma hakkını. Ama, ne var ki, fişleri sahte idi. Direnişe geçen işçi sayısı dörtyüz otuzdokuzdu.. Bunun çözümünü istiyorduk. Bu yüzden hepimize ayrı ayrı baskı yapılıyordu. Bu arada, referandum yapılmasından bir gece önce, müdürün fabrikaya giderek, işçilerden büyük bir kısmının toplu olduğu yerde, sendika seçme özgürlüğünü tanımadığını söyleyerek, onları tehdit ettiğini söylemeliyim. İşçileri, işten atmakla tehdit ediyordu. Bir işveren vekilinin sarı sendikayla bu kadar içli dışlı olması bizi çileden çıkarıyordu.

Bunların işçiye yaptıkları baskı gerçekti. Ama Ankara'ya çekilen telgraflarda sözü edilen ve DİSK'e işçinin geçmesi için yapıldığı ileri sürülen baskının aslı yoktu.

Devrimcilerin baskı yapma yöntemleri yoktu. Baskıyla devrimcilik olacağına inanmıyorduk. Sarı sendikanın tutumu içimizi bulandırıyordu. Neredeyse kusacaktık. Bıçak kemiğe dayanmıştı. Hakkımızı arayan, devrimcilikten ve namustan taviz vermeyen, gerçekten sendika niteliğine sahip Maden-İş'e kendimiz koşuyorduk. Ama onlar, ayağımıza çelme takıyorlar. Hükümetin başındakinden bile bizi çelmelemek için yardım istiyorlardı. Bizim sırtımızdan işveren kadar semiren sarı sendika ağalarının bakımlı ve iyi giyimli durumları nefretimizi kat kat arttırıyordu. Çeşitli yollardan gelen paralar, herbiri için ayda otuz bini buluyormuş. Çocuklarını özel arabalarla okula gönderip getirttikleri, evlerindeki konforun değil milyonerlerde, milyarderlerde bile olmadığı söyleniyordu bilen arkadaşlarca..... Arabalar, sekreterler, eğlence yerlerinde sabahlamaları..

Direnişin üçüncü gününde, sarı sendikaya bağlı üyeler, can güvenliği olmadığı gerekçesiyle işyerini terkettiler. Dört gün işe gelmediler. Renklerinden dolayı, bu dört gün için kendilerine hiçbir işlem yapılmadı. Ayın altısında onlara avans verilmesi kararlaştırıldı. İşveren vekilleri, sendika merkezine giderek yaptılar para dağıtma işini. Muhasebe ve İdare Müdürü de nezaret ettiler para dağıtımına Bu arada işveren temsilcileri sarı sendikanın merkezine giderek, daha toplu sözleşme yapma hakkını kesinlikle almamış sendika temsilcileriyle toplu sözleşme görüşmelerine başladılar. Oysa, üç farkla aldıkları referandum sonucu sahte fişlerle oluştuğu için itiraz etmiştik...

Direnen işçilerin işe dönmesi için görüşmeler başlarken, bir yandan da bir müfreze asker direniş yerine geldi. İşe dönme koşulu olarak beş maddelik bir protokol imzalanmasını istedik işverenden.

O günlerde, fabrikamızın bağlı olduğu merkezde de bir ayıklama yapılıyordu. Binbir güçlükle ve bilgilerinin, kişiliklerinin gücüyle eleman toplayarak, kredi toplayarak, önceki iktidar döneminde yine bugünkü koşullarla işlemez

duruma sokulan fabrikayı onartan, üretir duruma getiren yöneticiler, büyükten küçüğe ayıklanıyordu. Yerleri de, yeni genel Müdürün emrindeki elemanlara veriliyordu.

Mali işlere bakan genel müdür yardımcısının da yüz milyona yakın bir ihale yolsuzluğunu ortaya çıkardığı için atıldığını duyduk. Bizde, yeni gelenlerin burayı bir çiftlik olarak gördükleri, üretim yuvası değil komando yuvası yapmak istedikleri kanısı uyandı. Bu yolsuzluğun gazetelere yansımasından sonra, Enerji Bakanı açıklama yaptı: «Biz özel teşebbüsün içişlerine karışmayız... «Çelişkilerle dolu bu tutuma gülmemek elde değil. Çünkü bu demecinden onbeş gün önce kendisiyle görüşüldüğünde, bu fabrikadaki durumun bir hükümet sorunu olduğunu söylemişlerdi. Demek ki, işlerine gelen konularda özel girişimin işlerine karışıyorlar, işlerine gelmeyen konularda karışmıyorlar...

Neden sonra, yirmiiki Eylül'de, İş Mahkemesince toplu iş sözleşmesi yapma yetkisi Maden-İş Sendika'sına verildi. İşveren, onun ortakları sarı sendika ve hükümet yetkilileri bu kararı hayretle karşıladılar. Çünkü onlar, bağımsız Türk hakimine baskı yaparak yetkiyi verdirmemek için çok uğraştılar. Bunun için adları saklı iki yetkili görevlendirilmişti. Ama sonunda, ülkede adaletin bağımsız olduğu bir kez daha kanıtlanmıştı. Ve işin burasında, Devlet güvenlik Mahkemelerinin niçin kurulmak istendiği, üzerinde uzun uzun düşünmek gerektiğide ortaya çıkıyordu. Bu, adalet dağıtan yargı organlarını da avuçları içine almaktan başka anlam taşımayan bir girişimdi. Adına ne derseniz deyin, özellikle işçi haklarının kısıtlanması ve işçilerin güdümlü sendikalar yoluyla yozlaştırıp, baskı altında tutulması için düşünülmüş bir kuruluş. Ama tutar mı, yasalaşır mı amacına ulaşır mı? Orası da var... Nitekim ulaşamadı...

Mahkeme günü, daha önce AP. milletvekilliği yapmış bir avukat, salonda karışık bir hava yaratarak işçiyle polisi karşı karşıya getirmek amacıyla Maden-İş Sendikası'nın örgütlendirme sekreterini dövmeye kalkıştı. Baro

odasına çekti ve birkaç yumruk indirdi. Öteki avukatlar bu olaya seyirci kaldılar. Ama işi büyütmedik. Onların oyunlarına gelmeyecek kadar bilinçlendiğimizi bu olay dolayısiyle bir kez daha anladık. Hakimlerin yansız davranış ve tutumları bizi ne kadar sevindirmişse, avukatların tutumu da o kadar üzmüştür.

Toplu iş sözleşmesi yapma yetkisi Maden-İş Sendikası'na verildikten sonra, arkadaşlarla bir kurul halinde ve önceden randevu alarak merkeze gittik, genel müdüre. Bir temsilcimizle, yani tek sözcü ile görüşebileceğini söylemiş. Bir akradaşımızı seçip yolladık. Arkadaşımıza aynen şöyie demiş: «Bana, direnişte olup da işe yarayan işçilerin listesini verir misiniz?» Böyle bir davranış beklemeyen arkadaşımız, «benim satılmış olduğumu kim söyledi sizin gibi?» diyerek dışarı fırlamış. Durum öteki arkadaşlara anlatıldı. Bu gibi kimselerle görüşmenin bir yarar sağlamayacağından, başka yönlerden deneyde bulunmaya başladık. Ama, daha önce değindiğim milletvekili raporu, hükümet üyeleri ve öteki yüksek kademelerde, bizim haklı konuşmalarımızdan, daha iyi etki bırakmış.

Ana Muhalefet Partisi Genel Başkanı Ecevit ilimize geldi bu sıralarda. Ve bizim durumumuzla ilgili olarak on dakika konuştu. Halkın, direnen işçilerin haklı olduğu konusunda aydınlatılmasına yetti de arttı bu konuşma. Bu konuşmadan sonra halktan destek gördük ve de halâ davamızda haklı olduğumuza inanmışların çoğunlukta olduğu bir ortamdayız.

Bir ara da, ama Ecevit'ten sonra, Başbakan Demirel geldi ilimize. «Bizim yaptığımız fabrikalar, Ecevit ve onun militanlarınca bombalanmaktadır» dedi konuşmasında. Gerçeği bilenleri çileden çıkarması bir yana, bir Başbakanın ağzına yakışan sözler değildi bunlar. Zaten Ecevit'in gelişindeki kalabalığı bulundurabilmek için köylüleri para verip otobüslere doldurarak miting alanına yığdılar. Yine de Ecevit'in gelişinde toplanan halkın üçte birini toplayamadılar. Bunun üzerine, geçmişten kalanlara sarılarak Mutlu Menderes'i halka takdim ettiler. Buna

karşın, halkın bu tür oyunları aştığını ve aldırmadığını gördüler, şamar yemişcesine ayrılıp gittiler.

Olayların lehimize dönmesi ve sendikamızın toplu sözleşme yapma yetkisini alması nedeniyle işbaşı yapmayı beklerken, merkezin emriyle şöyle bir duyuru çıkarıldı:

İş akti feshedilmiş olup da el'an fabrika lojmanlarında ikamet etmekte olan mensuplarımız 13.10.1975 Pazartesi gününden itibaren misafirhaneden, lokalden, kantinden, servis arabalarından ve öğrenci servis arabalarından yararlanamayacaklardır.

Bu hususta gerekli talimat verilmiş olduğundan herhangi bir üzücü olaya sebebiyet verilmemesini ve gereğini rica ederim.

9.10.1975
Müdür: D. Hantur.

Duyuruda iş akti feshedilen elemanlardan söz edilmesine karşın, hesap kesmeye gittiğimizde de hesap kesme işlemi yapılmamıştır.

Direnişimiz süresince yıldırıma politikası, aç bırakma, yaşamdan bezdirme politikası uygulanmıştır. Evlerde tencere kaynatmama, çoluk çocuğumuzu perişan etme politikası uygulanmıştır. Ama düşüncelerimize gem vuramamışlar, haklı davamızdan caydıramamışlardır. Uyguladıkları terör havası içinde her zaman bir güç bulacaklarını da anlamış olsalar gerek... Bu arada Maden-İş gerekli sendikal yardımı yapmıştır. Sendika rekabeti yüzünden, egemen sermaye çevreleri bizi ikiye böldü ve bir bölüğümüzü haksız yere de olsa işten sokağa attırmayı becerdi. Yani, altta kalan yine bir bölük işçi oldu. Bunların ibret olması, çeşitli oyunlara gelerek işçinin ikiye bölünüp harcanmaması gerekir. İşten atılan arkadaşların çoğu şimdi özel iş tutup geçimini sağlama yolunu tuttu. Bazıları mesleği olmayan işlere girdi. Sendikamızında desteğiyle aç kalan perişan duruma düşen olmadı. İşin en garip yanı, sarı sendikada, o tarihten sonra DİSK'le bir-

leşerek kendini, yani yöneticilerini ve de işçilerini sağlama bağladı. Ama şunu da söylemek mümkün: Yenmiş sayılır bu yolda yenilen... Geçimi sağlamak için işçi haklarına ve ülke çıkarlarına sırt dönülecekse biz orada yokuz. Bilinçlenen kişilerin bir lokma ekmek uğruna boyun eğmelerini, renkten renge girmelerini anlamıyorduk. Bu düzeye geldiğimizi olaylar kanıtladı. İşçi haklarının, yurt çıkarlarının karşısında olanlar için pabuç pahalandı artık...

Evet, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na bağlı Maden-İş'e üye olan işçi sayısı, karşımızdaki sarı sendikada bin bir vaadle ve adeta zorla tutulan işçi sayısından fazlaydı. Fazlaydı ama iktidara yaranmak için, «devrimci» sözcüğünü bir kalkan gibi kullanan, korktukları ve erişemedikleri bu kavramı kendi çıkarlarına tersinden alet eden sarı sendikacılar, Hükümet üyelerine çektikleri telgraflarla demek istiyorlardı ki: «Biz devrimci değiliz. İşçinin de devrimci olmasını istemeyiz. Ama bazı işçiler devrimci sendikaya geçiyorlar ve bizim çıkarlarımızı baltalıyorlar. Siz de devrimciliğe karşı olduğunuza göre, lütfen yetkinizi ve baskı gücünüzü kullanın da işçiler bizde kalsın. Onları her yönden iktidarınızın çıkarı doğrultusunda yönlendirir, size çok yararlı oluruz.»

Ali Faik Cihan'ın dediği gibi, acı ama gerçek: Karşı devrimci bir iktidarla işbirliği yapıyordu sarı sendikacılar. Asıl baskı bize yapılıyordu sendika değiştirmemiz için. İşten atmak için tehdit ediyorlardı. Fabrikanın yüze gelen işçileri direnişe geçtiğinden işler yüzüstü kalmıştı. İşe dönmemiz de isteniyordu bir yandan. Beş maddelik protokol önerisini bunun için yaptık.

Şuydu koşullarımız:

— Direnişteki işçiler işe döndüklerinde, haklarında herhangi bir kovuşturma ve işlem yapılmayacak.

— Direnişte geçen günlerin ücretl tam olarak ödenecek.

— Toplu sözleşme yapılıncayadek işçilerin saat ücretlerine 3.25 kuruş zam yapılacak.

— Eşit işe eşit ücret ödenecek.

— Maden-İş üyesi olduğu için iş akdi feshedilen mühendis hemen işe alınacak...

Her türlü yetkiye sahip olduğunu söyleyen ve bizimle pazarlığa oturan işveren vekili genel müdür yardımcısı, bu maddeleri görünce, yetkisi olmadığını, gidip Ankara'dan yetki alıp geleceğini söyledi. O gider gitmez, İşveren genel merkezinden gazetelere bir demeç patlatıldı. «Müteaddid defalar kendileriyle görüşmek istediğimiz halde (işçilerle) bizimle görüşmek istemiyorlar...»

Bu demeçleri üzerine kendilerine acele telefon açıldı. Bu demeci vermediklerini söylediler. Üstümüzde kurmak istedikleri baskıya karşı «işçiyiz-güçlüyüz» diyerek direnişimizi sürdürdük.

Mühendis olan arkadaşlarımız, beş-altı bin liraya çalışıyorlardı. Sendika üyeliği konusunda kendilerine baskı yapılmasa, bu ücretten pek yakındıkları da yoktu. Ama işveren kendine yakın olan kimseleri onbirbin beşyüz lira aylıkla işe almaya ve de direnişi kırma girişimine başladı. Bu tutumsa, zaten var olan huzursuzluğun üstüne tüy diker gibi bir şey oldu. Merkezden bu atamalar yapılıp geldiğinde, müdüre bunların ücretleri yüksek, bu anlaşmazlık nedeni olur, dedim. Aynen şu karşılığı verdi bana: «Tayin emirlerini saklar, kimseye göstermeyiz, olur biter.»

Derken, ilimizin A.P. milletvekillerinden birinin buraya gelerek konuyla ilgili bir rapor hazırlayıp hükümete ilettiği öğrenildi. Hükümete verilen bu raporda, direnişteki işçilerin amacının, hem fabrikayı, hem de hükümeti yıkarak iktidarın devrilmesini sağlamak olduğunun belirtildiği... A.P. Milletvekilleriyle daha sonra Ankara'da görüştüğümüzde bize söylendi.

İşveren avukatları gece gündüz harıl harıl çalışıyorlardı. Yasal formalitelerin yerini bulması ve işçilerin tazminatsız sokağa atılabilmeleri için tebligat yapılacaktı. Bunun için de işçilerin adreslerini saptamak gerekiyordu. Bazı işçiler eski girişli oldukları için dosyalarında adresleri yoktu. Avukatlar ifrit oluyordu bundan dolayı. Personel ve tahakkuk şubesinde çalışanlar da toptan dire-

nişe katıldıklarından, maaş bordlarını yapmak üzere Ankara'dan memur gönderdiler. Gelen memurlar, bordları yapamadan Ankara'ya döndüler.

Ağustosun ondördünde İş Mahkemesince yaptırılan incelemede, altmış yedi kişinin yerine sahte imza ile üye fişi düzenlendiği uzmanlarca saptandığından, sarı sendikanın toplu sözleşme yapma yetkisine tedbir kararı kondu. Durum tamamiyle bizim sendikanın, yani Maden-İş'in lehine döndü. Hukuk yollarından hak aramak ve hakkına razı olmak bazı çevrelerin alışkanlığı dışındadır. Dahası, ortalığı karıştırarak bulanık suda balık avlamak da onların sanatları içine girer. Bundan olacak, ondokuz ağustos gecesi fabrikanın flotasyon ünitesinin otomatik kantarına hükmeden panoya dinamit atıldığı duyuldu. Bu olayı direnişçilere maletmek istediler. Bu nedenle onyedi arkadaşımız tutuklandı. Aslında bomba olayı bir bahaneydi tutuklama işinde. Bunu sağlamak için girişilmiş ve fabrika feda edilmişti. Bazılarına böyle bir gözdağı verirsek geriye kalanlar direnişi bırakır, diye düşünüyorlardı sanırım. Ama bu oyun da sökmedi. Gazetelere verdikleri demeçlerle, dinamitlemede meydana gelen zararın yarım milyon lira olduğu ileri sürülüyordu. Gerçekteyse bu hasarı ellibin liraya düzelttiklerini biliyorduk. Savcının istemiyle tutuklanan arkadaşların durumuysa Bağdat'a varmadan yanlıştan doğruya dönüşmüş ve bir gün sonra serbest bırakılmışlardı.

Bu olaydan birkaç gün sonra fabrika müdürü ile karşılaştığımızda, direniş yerine yazılmış olan «Sabotajın ebesi Müdür Hantur'dur», — «Burası bir çiftlik değildir. Adaletin tecellisini istiyoruz», «Diyarbakır — Gerede, Hakkımız nerede?» v.s. gibi sözlerden kendisini en çok birinci ve ikinci cümlelerin üzdüğünü belirtti. «Ben mi attım bombayı?» dedi. «Belki siz attınız, siz atmamış olsanız bile sizin bildiğiniz birileri atmıştır?..» dedim. Bu konuda başkaca bir şey diyemeyeceğini söyledi bana.

İki gün sonra, direnişteki arkadaşların güvenlik kuvvetlerince dışarıya atılması emredildi. Güvenlik kuvvet-

lerine karşı olumsuz bir davranış göstermedik. Ama çelik yelek giyip tomsonları omuzlamaları tuhafımıza gitti. Daha sonra öğrendiğime göre, zabıta kuvvetleriyle toplum polislerine, işçilere ateş açmaları için emir verilmiş. Hem de, karşı gelinmese bile, denilerek. Bir faşist yönetim örneği miydi bu? Her zaman milliyetçilikten söz açan fabrika müdürüne bir gün yeri geldi de şöyle dedim! «Siz hep milliyetçilikten bahsedersiniz. Ama milliyetçiliğin laflа olmadığını çok iyi bilmeniz gerekir. Siz milliyetçi olsanız bu fabrikanın bunca zaman kapalı kalmasına herhalde gönlünüz razı olmazdı.» Şaşkın şaşkın bakıyordu bana. Çünkü biz, direnişte geçen günlerde bile, acaba nasıl yaparsak fabrika daha çok üretim sağlar düşüncesindeydik...

Zabıtanın telörgü dışına çıkarttığı işçi arkadaşlarıma, fabrikayı sağlam ve çalışır biçimde teslim ettiğimize ilişkin bir tutanak düzenlenmesi gerektiğini söyledim. Onlar da aynı kanıda birleştiklerinden, yüzbaşıya böyle bir tutanak düzenlemek istediklerini söylediler. Arkadaşlar bu tutanağı imzaladığı halde fabrika müdürü imzalamaktan kaçındı. Eski deyimle imtina etti... O zaman yüzbaşı fabrika müdüründen, tutanağı teslim aldığına ilişkin bir imza istedi.. Bunu da yapmayan Müdür, fabrika sorumlularından birine telefon ederek, bu durumda kaç elemana gereksinim olduğunu sordu. Karşıdan, «en az onbeş Maden-İş üyesi kalırsa fabrika faal durumda kalabilir. Onlar olmadan yürümez» cevabını aldı. Bu sırada yüzbaşının fabrika müdürüne: «Bu durumda bu işçiler isteseler sizin fabrikanızdan daha güzel bir fabrika yapabilirler.» dediği duyuldu.

Müdür aynen şu karşılığı vermiştir:

«Bunların hepsi bilgili ve kilit adam...»

Ağustosun yirmialtısında merkezimize yeni bir genel müdür atandı. MC'nin adamı olduğu kuşkusuzdu ya, komandoların adamı olup olmadığını düşündük. Yanılmamıştık. Derken, yerimiz doldurulmaya başlandı. Getirilenlerden bilgi ve yetenek istenmediği açıkça belliydi. Sa-

dece Genel müdürün tuttuğu partiye kayıtlı olmaları yetiyordu işe girmek için. İş yapsınlar diye alınmadıkları o kadar belliydi ki, personel işlerine bakmak için alınan bir lise mezunu, yıllardır çalışanların maaşına denk maaşla atanıyordu. Yetkisi fabrika müdüründen fazlaydı. Ama kıdem tazminatı hesabı dahil, yapması gereken işlerin hiç birisinden haberi yoktu... Fabrika için aldıkları teknik elemanların da iş için alınmadıkları, hiçbir şeyden anlamadıklarından belliydi. Zavallı memleketin yakası boyuna yırtılıyor ve yırtanların elinde kalıyordu. Bakalım nereye kadar gidecekti?

İBİLİ'NİN MEKTUBU

İbili Dayı geldi bir gün. Oğlundan gelen mektupla birlikte, Sadık çavuşun dükkânından üçer yumurtaya aldığı adi ve pörüşük bir zarfla bir kâğıt çıkarıp önüme koydu. Zaten köylünün mektuplaşacağı tek kişi askerdeki oğludur.

Önce oğlunun mektubunu okudum. İki sayfalık selâm sabahtan sonra, kötü kötü düşler gördüğünü, evdekilerde «ölüm yitim ve zarar ziyan» olup olmadığını, borçlarla babasının nasıl başbaşa kaldığını, ekinlerin halini, hayvanların hasta yada iyi olduğunu soruyor ve bu konularda uzun uzun açıklama istiyordu. Yani, bugünkü durumları neyse, ayrıntısıyla, «Köroğlu gazetesi gibi» mektup beklediğini söylüyordu. En son cümlesi de: «Gine sizi sıkmak istemem amma, aman babacığım, elinizden gelirse üç beş kuruş harçlık...»

«Yaz!» dedi. «Ben ne söylersem tek tek yaz sen koçum, eğri boynuzlu tosunum.»

«Aman,» dedim. «Şimdi bir sürü kandırıcı, iyilik sağlık sözleri, selamlar ve destanımsı kelamlarla doldurursun?»

«Destanın mestanın sırası geçti. Ben bilirim diyeceklerimi» Asadan tutan iki elini çenesinin altına dayadı. İki ayağı ile de asanın alt tarafını sıktırdı ve söylemeye başladı. Ben de kendimden bir harf bile eklemeden yazdım:

«Yavrum,»

«Ötüğünkü nekdibinden memnun olduk, tanrı afiyet versin. Anan, gardaşların ve hane tarafın selâm iderler. Bu sene ekinner gulağasma... Geçen sene yirmi kile gal-

dırdıydım, şinci gine o kadar galksa razıyım. Yağmur fazlacanam yağdığı uçun çok gınacık var. Garaovadaki ekinner de batak oldu; heç bitmedi. En iyi ekin Deli Osman'ın ekinneri. Nerde tarlası varsa iyi. Pulluğunnan sürdüğünden mi, ne? Bizim ağaç çiftler toprağa geçmiyor ki, ocağı batsın.

Borçları soruyon: Güzün aldığım tohum parasıynan beraber panganın borcu (480) lira oldu. Bu garagışta, celebin son tasidini verip gurtulacam. Amma ondan evvel pangayı denkleyip yatırmalı ki.. soona geri almalı. Icık umudum yok ona da. Ekin geçmezse ele, ne idecak?

İdris ağanın borcunu da Ağyar'daki tarlayı vesek (rehin) goydum. Bu sene o ekecek. Eğer gurtaramazsak, galır onda. 150 lira da o ister Molla Ali'nin oğluna da güççük tosunu 60 lira üstünden verdim. Ona da 70 lira borç galdı. İlle diyor, bunun yerine Bağırtlaklıdaki tarlayı ver. Sen ne diyon bu işe; verimker oluyum mu? Napiyim oğlum, iki cami arasında galmışa döndüm. Bacın Raziye'nin de gulağasma geçimi yok. İkide bir küser gelir. Soona yalvarıllar salarım gine. Gız derim, şurda aç öl. Bu kez duramam yüzlerine. Geçen gün de gocası o başındaki iki altunu almış. İki altına göz dikip çalmış da şinci Raziye'den istiyorlar. Evlerinde zehir esiyor «Babana verdin» gir köpeğin bitmez bitmez borçlarını gapatacan, diyorlarmış. Halbuysam, Hızırın oğlu şeerde sarrafla değişirken görmüş gocasını Raziye'nin. Bu iş uçun gardaşınlan da bela çıkardılar, o enişten olacak zırık. Netice, mecbur galdım mikdarın odasına çağırtmaya. Orda da cani çıksa daha iyi idi babayın: Senin mıkdarı satı bilme misin, esgidenberi garnında üzüm eşkisi var, tarlaları bana vermedin de başkasına gittin diye. Baharın da her ne gadar dedi mediyse de ireyi Demikrata verdiğimi sezmiş. Şinci de sen «Halk'a vermedin bir gör» diyor. Elinden gelse gıl ipinen boğacak. O da beni haksız çıkardı. Lâf bile söyletmedi. Bekçilerine emir verdi haddimi bildirmeye... Oradan da öyle geldik: Şinci Raziye bizde. Evde on beş horanta var. Her seneki gibi, gine ucu gelmeden unu tü-

kettik. Bir aydır Ahmet emminğilden ödünç yerik. Onlar da hemen hemen... Dün de, Ademden bir kile arpa aldım, Harman zamanı vereceğim. Bugün dört gündür «Göktaş»ta arpa yoluyoruz. Arpanın da bir düzeni yok. Sekiz dönüm arpadan beş kiley umuyom anca...

«Bakalım yolalım da, sürüp açlık çıkaracam. Çocuklar da keyifsiz kavrıyorlar ekini. Gatıksız ekin işlemek pek zor oluyor, seyin dediği... Üzüm gaysı filen alamadık. Ötüğün, senin mektip gelmeden bir gün evvel idi, beş-on lira vardı saklayıp durduğum. Ayağıma çarıklık gön alıyım diyordum, Fakat bir çerçi geldi, üç kilo pekmeze veriverdim. Ayaktan evvel boğaz. Şincilik ekinin ardında ona şerbet edip arpa ekmeğini ıslatıyorlar... Uşaklar kavruluyor sıcakta.

«Anan bir kaç gündür yatar. Topal sihiye de gelmez oldu... Anan esğiden beri satı: bazı yatar bazı galkar. Onun uçun tevlike yok. Azık hazırlamak uçun da bacın evde kalıyor...

«Oğlum: ıcık daha sabret te; bakıyım şu arpayı sürüyüm Sarı öküzün de köprüden geçerken ayağı deliğe gidip kırılmış ya Kel Aliye sardırdım. O iyi olana kadar eşeği mi goşarık, yoksa dayından öküzün birini alır mıyık bakalım. Arpanın bir-iki kilesini eve üğüdürsem birazını da senin uçun satıp parasını yatırıyım postaya. Ben seni boşda koymam, sen vazifene dikkat et Allah devlete zaval vermesin.!

«Yanındaki bizim köylü Durmuş'a da selam iderim. Babası geçen gün bana gelmiş. Kara keçiyi gören içi dolu yağ sanır. «Sende bulunur, birez para ver de oğlana yatırayım» diyor. Yok dedim. Dünden uçun eşek satmaya gidecekti. Bilmem ne etti?..

Köyden de havadis sorarsan birşeycik yok. Bir şey varsa o da milletin kepazeliğidir. Adanaya pamuk çapalamaya gidenler geri geldiler. Şinci ise ekin işlemeye ırgat dutacak kapı arıyorlar. Dutan mutan yok. Kimse kimsenin yüzüne bakmıyor. En baş ırgatçılık 7-8 kileye indi... Başka diyeceğim yoktur. Gözlerinden öperim. Tanrıya emanet olasın...»

«KÜÇÜK PAŞA»

—Ebubekir Hazım Tepeyran'ın aziz anısına—

Bezir çırasını, yel söndürmesin diye koyduğu seledeı çıkarıp tandırın üstüne kurulmuş **kürsüye** koydu. Açık kalan kapıya gitti sonra. «Desdur kör şeytan, desdur! Kapıdan öte, kapıdan öte!» diye söylenerek örttü. Zemberek demirinin yine yerinden çıkmış olduğunu görünce, kapı nın söveye iyice yapışması için arkadaki damaklı tahtayı sürgüledi.

Tandırın dört yanı da doluydu. Soyunmadan sokulmuşlardı kürsü kiliminin altına. Kızların biri bir yanda, ikisi bir yanda. Oğluyla karısı da kürsünün artan iki gözünü doldurmuşlardı.

Karısının yattığı yere yürüdü. Omuzlarını çekerek titriyor, kanı kurumuş gibi üşümesi gittikçe artıyor, birbirine vuran dişlerinin şakırtısını duyduğu halde onlara hükmedemiyordu. «Demek, ahırın sıcağından evin soğuğuna çıkınca böyle oluyor insan» diye düşündü. Hele ahırdan eve gelirken avluda yelin kıvratması, onu azrail yoklamış gibi üşütürdü hep... Bir saattır rahat etmişti **ahır görürken.** Omuzlarını çekmeden, büzütmeden sereserpe çalışmıştı sıcacık ahırda. Altını temizlediği, yemleyip samanladığı hayvanların kendinden çok rahat olduklarını görüyordu. Kendi aklına kalsa, kış geldi mi ahıra taşınmalıydı. Köyde bunu yapanlar da vardı. Al işte sana koskoca ahır. Bağlı olduğu köşeden çöz eşeği, götür bağla ineğin yanındaki küçük yemliğe. Yerine yap bir **seki**... Olmazsa, hiçbir şey yapmadan ser hasırı, işine bak. Sıcacık...

Yeleğini çıkarıp kürsünün üstüne koydu. Sonra şiltenin arasını açıp içine oturdu. Kaput donuyla kaput içliğini de oturduğu yerde soyundu. Uzanıp üfledi kürsünün üstünde cızırdayan bezir çırasını.

Giyimliydi karısı. Kaç yıl vardı ki hep böyle soyunmadan yatar, bir işe de yaramaz... Adı dertliye çıkmıştı bir kez avradın. Anadan doğma soyunup koynuna girdiği günler çok gerilerde kalmıştı. «Şu Allahın işine akıl fikir ermez!» diye mırıldandı, avrada sırtını dönüp uzanırken. Eüzü besmele çekti. Günlük tövbelerini yaptı. Kul olarak yaptıklarının Tanrı katında bağışlanmasını, günah defterinin kabarmamasını diliyordu. Ensiz şilteyi iyice sündürüp önünü bastırdı. Yumdu gözlerini ve başladı büyükten alıp küçüğe koyarak hayal kaplarını doldurmaya.

Çöt Osmanların düğün evine gitti. Arkadaşı, yani Çöt Osmanın oğlu, onu un selelerinin arkasına sakladı. Çulları da üstüne yığdı. Derken kızlar çifter çifter ortaya çıkmaya, kaşıkları kırarcasına oynamaya başladılar. Tefi Fatik çalıyordu, Sarı Dervişin nişanlısı. Ama, Fatik kim Sarı Derviş kim? Fatik değil mi zorla verdikleri için dertli olan ve de,

Ekin ektim büklere
Yoldurmadım kürtlere
Derviş derler biri var
Turşu kurun küplere

diye bağırarak kaşık seslerini göğe çıkartan? Tavsırın yüreği hop hop ediyordu çulların altında.

Kel Hanife ile bir çevre dolusu fıstık saldı ertesi gün. Karşılığı da, «beni alıp götürsün de niderse etsin» diye geldi... Hemen haber saldı: «Perşembeyi cumaya bağlayan mübarek geceye hazır olsun ve Topal Memedin kapısında 'lan Ali!» diye bağırdığımda alıp bohçasını çıksın...»

Deller'li Sadık ağanın ahırında saklandıkları günler sonra. Candarmalar yapına yapına aramakta olsun, Fatik kır at gibi kişniyor... Sonunda, çocukların gevezeliği yüzünden ahırda bulunmaları... Karakol, sopa, ma-

pus dami, Fatik'in yaşı küçük. Babası bir gider karakola, Derviş iki gider, nişanlısı. Şikayet şikayet üstüne. Kanuna Nizama aklı ermiyordu bir kere. Kanun Fatik'i alır da Derviş'e verirse gerçekten, Fatik'in de, dünyanın da, hatta Dervişin de, hatta hatta kanunun da hayrını görsünler, turşusunu kursunlardı. Sevgisiz dünyanın dünya olamayacağını hiç mi düşünmediler acaba bu kanun denen lafları altalta sıralayanlar?

Sonra, babasının koyunu, danayı satıp arayı bulması...

O günler, ah o günler! Bütün sıkıntıları öğütüp güçkuvvet yapan delikanlılık... Akşamın geç, sabahın tez olduğu günler...

Şimdi, ya şimdi? Fatik'in etine dokunduğu günleri unuttu. Ne yer, ne içer Fatik. Bir yandan öksürük, aksırık... Bir soluğu tıkanır, bir karnı şişer. Yazın kapının önünde, kışın tandırın önünde. Oturur uzanır, uzanır oturur. Öteyanda sanan da sanır ki Tavsır Mustafa evli...

Umutla döndü karısından yana. «Dur bakalım» diyordu, «Allahtan umut kesilmez. Bu yeni yazıldığımız listeden ötürü Allah yüzüme bakarsa, üç-beş kuruş geçer elime, derken dullardan birini...»

Yazıldığı liste, oy vermeye söz verdiği partinin listesiydi. Dul deyince de aklına gelen Duduş'un kızı diye anılan kadındı. Oyculardan alacağı parayı Duduş kızının oğlu Ferhat'a verecek, onun gönlü olunca da, zaten istekli olan anası kuma gelecekti Fatik'in üstüne.

Eli işte gözü oynaşta dediklerinin karşıtı, kafası düşte eli oynaştaydı demindenberi. Ama, bana mısın demiyordu öteki. Hızla dürttü yeniden.

«O ney lan?» dedi Fatik ölmesek bir sesle.

Canı burnunun ucuna gelmişti Tavsırın. Çıkıştı:

«Daylının kökü! Icık öte çekil, geberdim soğuktan. Kendimi **kızdıramadım.**

«Gebermez ol e mi. Böyle mi dokanılır adamın boş böğrüne? **Satı** ben öldüm ölüyom...»

«Ah!» dedi içinden. Dilinden uzun bir of olarak çıktı bu. Kolunu Fatik'in başaltına uzattı. Öteki eliyle de çenesinin altına düğümlenmiş başörtüsünün düğümünü gevşetti. «Ölsen de kurtulsam» diye ekleyecekti demin çektiği 'ah'tan sonra, ama varmadı dili. Yemeninin uçları çözülünce üstü açılan kulağa yaklaştırdı ağzını:

«Halim kötü» dedi, «yanına sokulunca gine titremeye başladım bak. Satı soğuk da bir yandan...»

«Kudurma gine pis köpek, kıllı köpek!»

Usulca kulağına yaklaştı yine:

«Sus gız, usul söyle. Çoluk çocuk...»

«Olurlarsa olsunlar, amaaa! Sen varsın diye dur durak da yok...»

«Yedik mi?»

«Yensem de kurtulsam. Derdime belama da yandırmadın beni. Hergele sürüsünde sıpa kovalayan zabın tosunlar gibi oldun iyice...»

«Zabın olan tosun değil sıpa. Zabın mı değil mi sınaması bedava...»

Bir sessizlik oldu. Duyulur duyulmaz, çok gizli bir inilti gelir gibiydi. Elini yüzüne sürdü Fatik'in. Yüz ıpıslaktı. Ağlıyordu Fatik. Kendinden yana döndürmeye çalıştı, olmadı. Hep ağıt, hep ağıt, ne olacaktı böyle böyle. Doğrulup ağzını Fatik'in kulağına yapıştırdı iyice:

«Beri bak» dedi, «bildiğin gibi değil işler. Ali ağa **oy listesine** yazdı beni. Allah yüzümüze bakarsa ordan, üçbeş kuruş... Bana güvenilmez, bir bakıyorsun taaa Angara'ya götürüyom seni, böyük böyük doktürler... Hıı?»

«Get sıracalı herif, get öte. Lafıynan eğlenip de elin doktürlerinin kulaklarını çınlatma... Kim yazdı seni oy listesine, Kör Ali mi?»

«Heye.»

«Napacamış yazıp da?»

«Nebiliyim, din imam uğruna çalışacaklara kaç kişi oy verecekse ona göre hazırlanacaklar da...»

«Ney ney?»

«Vatan uçun can gurban gız.»

«Ne vetanıymış?»

«Müslüman toprağı uçun avrat, müslümanlık uçun...»

«Gavga mı olacaamış, gavga mı var gine gavırla?»

«Olursa olsun, burda böyle yaşamakdansa esger olur giderik.»

«Başıma çırpıp gidecen hayırsızları, aç çıplak heee?»

«Ohooo! Hani giden be. Daha gökte, uçan bağartlağa sovan doğruyon.»

«Eh, eh, yeter gine...»

Ayaklarını iyice diredi tandırın taşına. Daha soğumamıştı taşlar. Çocukların ayakları ılık ılıktı. Altı kişinin başları uzakta kalsa da oniki ayağı tandır taşları üstünde birleşmişti. Tandırın çemberine sıralanan başların ayakları, dairenin merkezine düşmüşlerdi yani. Sası sası buğu geliyordu şiltenin arasında.

Fısıldamak gereğini duymadan:

«Sahura ne var yiyecek?» diye sordu.

Ihılayarak ondan yana dönmeye çalışıyordu Fatik.

«Zıkkım var» dedi. «Ne var da koyum, hıı? Teraviyi nerde kıldın?»

«Deyiş deyiş annayış: Neden geç geldiğimi mi soruyon? Ali ağanın odasında kıldım teraviyi. Hem de öyle bir teravi oldu ki, deme gitsin gayrı. Yeni hocalar gelmiş. Olmalı da öyle olmalı. Üç tene babayiğit ki nasıl deyim nasıl. Allah bi zeyin vermiş, bi zeyin vermiş, görmeli. Kuran muran koymamışlar yutmuşlar. Bi annadıyorlar ki görme. Millet ağladı da ağladı onlar annattıkça. Sonracığıma, içlerinden biri bir vayız verdi, eh gayrı.»

«Nerenin hocasıymış bunlar böyle?»

«Şeyde okuyorlarmış bunlara daha, adını sen getir, İmam-Hatıp'da. Tetbikat mı ne uçunsa hökümet salmış bunları buraya. Dağıtmış ikişer üçer köylere. Demiş ki yani, ümmeti müslümana annadın birez dinden imandan... Senin şu zeyinsiz- beyinsiz oğlan gibi el kapılarına çırak olmamışlar ya, ona bak sen.»

Gözlerinin yaşı kesilmemiş olan Fatik, oğlunun laf edilince yeniden içlendi:

«Zeyinsiz diye diye dağlara salacan bu sıpayı. Oluyorsa bişey elin çocuğu, okudanı var bakanı var da ondan oluyor. Bi gün mü gösterdin sıpama? onda suç varsa sende de var. O da senin belinden indi, senin gibi zabın tosunun. Sen kendini pek mi zeyinli-beyinli sanıyor? Hıı ver cevabını?»

«Ohooo, ben onun gibiyken...»

Gine başlama. Bi yandan Uzun Aslıyı, bi yandan beni seviyordun onun gibiyken değil miya? Gine başlama eskilerden de, yeni gelen derin hocalar ne diyorlarsa onları de bana: Yerimden kalkamıyorum, namazım neyim araya gidiyor. Böyle şeyler uçun bişey annatmadılar mı günahtan-savaptan?»

İyice sokuldu Tavsır. Boğazına kadar çekti şilteyi. Gözünün önüne getirdi vaaz veren İmam-hatipli genci. Odanın üst köşesine oturttu şöyle bir. Gözlerini de, damın gökyüzüne açılan deliğindeki aydınlığa dikti. Ondan sonra başladı Fatik'in sorusuna karşılık vermeye:

«Hem de öyle bir annattı ki... Bir kere namazı ivedi kılmak günahmış. Ağır ağır kılınmalıymış. İve ive namaz kılan birini görmüş peygamberimiz (salliala seyyidine Muhammet), olmadı, çok günah kazandın» demiş ona. Sonra o adam yeniden kılmış namazını. Namaz kılarken aklına heç mi heç başka şey getirmeyecekmişsin. Getirirsen namaz havaya gidermiş, kıymatsız olurmuş. Ondan sonracığıma, namaz kılmayanı da defterinden siliverirmiş Allah dedemiz. Öylelerl, yılkı atı gibi sahipsiz, koruyucusuz kalırmış bu dünyada. Öteki dünyadaysa satı harapmış hali...»

Fatik'in böğrüne o eski dürtüsünü yaptıktan sonra da:

«Çoktandır sen de unuttun Allahı. Şu Alişki'ninkini geçti senin kazandığın günah» dedi.

Cansız bir horoz sesi geldi dışardan.

«Sabah olmuş» dedi Fatik, «sen geleli çok mu oldu?»

«Ne çoğu? Daha ilkakşam be. Kakilsiz'in kötü horoz o, ilkakşamdan ötmeye başlar mis. Ayağı mı üşür, nider bilmem...»

«Horoz olur da boşuna ötermi? Nerdeyse ellik (sahur) davulu çalacak. Dışarda ortalık ışıdı herhal.»

«Daha vakıt çok be. Horoza bakma sen, diyeceğime bak: Bir dünya gazete, ferman getirmiş o dediğim çocuk hocalar. Neler neler yazmışlar, bi görsen. Öyle ilanıyat vermişler ki, çok güzel. Asıl bundangilli dünya dünya olacak. Sen de uzanmış ıhılıyon be. Ne emmeye yarıyon ne gömmeye. Okudular, okudular, annattılar, annattılar, gözelce de dinnettiler, babalarına ırahmet...»

«Neymiş verdikleri ilanat?»

«Çok, pek çok. Eskiden millete, namaz kıldırmamışlar, oruç tutturmamışlar. Kuran okutmamışlar, mevlit okutmamışlar, ezan okutmamışlar...»

«Ya Ali kirve'nin okudukları neymiş? Yasakmış da gizli mi okumuş bunca kuranı, mevlidi, cenk kitaplarını? Gizli mi kıldırmış camide, Civanların odasında comaata kıldırdığı namazları?»

«Bi çiçeğinen yaz gelir mi gız. Demek ki başka yerlerde öyle olmuş ki öyle diyor çocuklar. Ondan sonra Emeliken demiş ki bizimkilere, «milletin namazını, orucunu, camisini, imamını unutturmayın. İmam mektebi açacaksanız, kuran kursu açacaksanız, imamlara para verecekseniz beni görün... demiş. Milletin kafasına yeni şeyler sokup da ırahatını bozmayın, dinini öğretin, parası benden, demiş. Bu hocaların parasını da Emeliken verip salmış buralara...»

«Bak bak, gavır gavırkan böyle idiyor demek. Bu da Allahın bir emri, heee?»

Tavsır, gözleri damdaki 'pece' denen ışık deliğindeyken, elini Fatik'in uçkuruna uzattı. Umulmaz bir çeviklikle ve canlılıkla toparlandı Fatik. Öteyana dönmeye çabaladı ama, sıkı tutmuştu Tavsır.

Yalvarıyordu Fatik kadın: Olmazdı, olamazdı, soluğu çıkmıyordu. Ölür kalırdı şeyderse eğer... Karnı şişti, topukları şişti, olamazdı bu. İşkenceden de öte birşeydi bu onun için, ölümün ta kendisiydi. Dokunsan kırk gün geçmiyordu ağrısı. Ya Tavsırın sakırga gibi kuru kolları, ba-

cakları... Huyu da huy değildi batasıcanın. Dur'u vur anlar, yontulmadık çalı gibi atılır insanın üstüne. Hepsi olsa bile, kalkıp da üstüne su dökünmek ölümden beterdi Fatik için. Hele de şu oruç ayında çekilmezdi öyle şey. Ahıra gidebilirsen git, orada soyun, sonra giyin üstündeki bir sürü eski püsküyü. Su sıcak olsa gine öksürüğü artar insanın. Gerçi su testisini tandıra her akşam koymalı, iş olmazsa sabahleyin o su nasıl olsa işe yarar, yani, olursa olur suyu olmazsa hamur suyu... demişler ya, bu lafın da Fatik için bir anlamı yoktu. Herşey gençlikteydi. Bu topraklarda, yani buralarda yaşayan insanların yaşamı ise bilemedin otuzbeşinde bitiyordu. Kırka merdiven dayayanlar bile parmakla gösterilecek kadar azdı.

Bunları kafasından geçirdikten ve Tavsıra biraz da yalvararak duyurduktan sonra açıldı dili:

«Al gel şu takadaki koyun kırklığını (makas) da böğrüme sok daha iyi, Tavsırcık. Neler çekiyom ben, bi bilsen. Sabahlara zor çıkıyom ben. Delinin aklını şeyine uydurduğu gibi sen de o şeyine uydurdun aklını. Deli misin, depek misin, nesin anam sen?»

İniltiye, hırıltıya benzer birşeyler çıkıyordu boğazından. Eğer canı kaldıysa, burnunun ucunda düğümlendiği kesindi. Ama öteki, Tavsır yani, Nuh diyor da başka peygamber demiyordu. İnadım inat, sınatım sınat diyen gavırlar gibi bu kerteye geldikten sonra, Allah nasıl zaptetsindi delisini. Dediği dedik, çalacağı düdüktü... Eğer öterse düdüğü.

★

Çırayı yaktıktan sonra, kilimin altından tandıra uzandı. Orada bulduğu bir çömleği yakalayıp çıkardıktan sonra kapı ardına yürüdü donsuz. Ne suyu olduğu belirsiz biraz su vardı çömleğin dibinde. Kapı ardında bulduğu ibrikteki soğuk suyla ılıştırmaya çalıştı, ondan ona, ondan ona dökerek. Gelip Fatik'i kaldırdı sonra. Üst giysilerini de soydu sıkıntı içinde. Kucağına aldığı gibi, **külleye** ka-

paklık eden taşa oturttu. Başından azar azar döküp ötekl eliyle bedenine bulaştırıyordu suyu. Saçlarının dibi su görsün diye, aylardır yıkanıp taranmamış başına parmaklarını sürdükçe, Fatik dünyanın en tatlı kaşıntısını duyuyordu. Önce kir-kepek, sonra da bit dolu olan başında saçlar keçe gibi birbirine yapışmıştı. Saçının örgüleri sanki aylarca önce su dökündüğü zaman örülmemiş, yaratılıştanmış gibi keçeleşmişti. Günün birinde yıkanması ve bu örgülerin sökülmesi gerektiği zaman, sıkıntıların en acısını duyacak, tarağın dişleri kırıldığı gibi, tarağı vurdukça saçları da avuç avuç kökünden sökülecekti. Artık yapılanın adı 'yıkanma' olacağı için buna da katlanacaktı...

Bedeninin her yanına suyu bulaştırmaya uğraşan Tavsır, bir yandan da cünüplükten kurtulabilmek için yapılması gerekenler üstüne onu uyarmaya çalışıyordu. O ise dünyasından geçmiş, ne dinliyor, ne duyuyordu.

Yineliyordu Tavsır:

«Mazmazayı söyle gız, mazmazayı unuttun mübarek günde...»

Dertten, acıdan, cansızlıktan ve de soğuktan titreyen dudakları arasından belli belirsiz laflar döküldü Fatik'in: «Mazmaza... Bedenlerimi... pak etmek...»

Yılların yükü, yokluğu ve Tavsırın dediği dedik odunluğu altında ezilmiş Fatik'i kucaklayıp yatağa getirirken, 'dinlene düştüm, bi ırahatladım ki' dedi. Fatik'in duyacak durumu yoktu. Ama Tavsırdı bu, kendisi rahatladı mı tamamdı. Dümenine bakıyor, ötesi ilgilendirmiyordu onu. Zaten buna **Tavsır** derken herşeyini belirtmiş köylü. Tavsır tasvirden, fotoğraftan, suretten geliyordu ve anlattıklarına göre, lafın altında yatan hayvandı. Hayvan diyemedikleri için, hayvanın tasviri, sureti, hayvanın benzeri anlamına Tavsır demişlerdi. Asıl adı Mıstık'sa, kimsenin bilmediği, duymadığı, bu yüzden de kullanmadığı birşeydi. Belki hökümetin karakaplı defterinde Mıstık olarak kayıtlıdır, vatandaş sırasında...

Fatik'i bu durumlara getirirken Allahla olduğu kadar şeytanla da yıllarca elbirliği ettiğini düşündü. Mezardan çıkardığı bir cesedi, şeytana uyup kirlettikten sonra yine mezara gömüyordu sanki. Şilteyi üstüne sıkıca örttü ölünün. Fatik eğer, kendin de olup da 'ört ki ölem' diyebilseydi, bu deyimi yeryüzünün en yerinde kullanan insanı olurdu... Kazıklarda asılı isli çömleklerden, isini dosdoğru **peceye** ulaştıran bezir çırasından utandı. Ne olsa iki ayaklıydı ve hiç kalmamışsa bir tek damarda mı kalmamıştı insanlıktan. Kapının ardına gidip kalan bir tas suyu da, yasak savar gibi kendi bedenine bulaştırdıktan sonra çırayı üfledi...

Başlangıcındanberi, olup bitenleri kilimin altından izleyen Paşa, anasına acıyordu ama, yine de bu durum onu uyarmıştı ve bedenine yayılan sıcaklığı önleyemiyor, duyduğu isteği yenemiyordu. Ne olacaktı Paşacığın sonu? **Keloğlanın Cini** gibi tek mi kalacaktı hep böyle? Günde yüz kere bir ardına bir önüne baktığı cep aynasının iki camı arasında resim canlandı gözünde. Gelip önüne dikildi. Güzeller güzeli Fatmayı da geride bırakan bu kız nerde yaşıyordu acep? O gözünün önüne dikilince bedeninde bir yerler de gerildi, dikildi. Ama usanmıştı eliyle şeytmelerden tadı tuzu yoktu bu yapay işlerin. Bir çeşit düştü. Usanmıştı düş göre göre. Gerçeğin, doğalın tadı başka olmalıydı. Başka tür bir yaratık da olabilirdi, yeter ki düş olmasındı. Düşle değil gerçekle değeyde bulunmak istiyordu. Babasının yaptığı da iş miydi yani şu gecenin altında? Hem anasına hem oğluna işkence etmiyor da ne ediyordu bu Tavsır...

Horluyordu Tavsır. Kendi deyimiyle pirincin taşını ayıklıyordu...

Paşa'nın kafası gittikçe bozuluyor, aklına olmadık şeyler takılıyordu. Yazın gelmesini, çok ama çok çabuk gelmesini istiyordu. Tüm yaşıtlarının çalışmaya gittiği geniş topraklı Konya köylerine gidecekti o da. Artık yaşı oralara gitme ve para kazanma yaşıydı. Konyanın kıraç bozkırına serpilmiş köyler hacet kapısıydı buralıların. Bı-

yığı terleyen yollara düşer, çiftçi ya da çoban dururdu. Geceleri ahırlarda, ağıllarda yatıp gündüzleri de zaman ölçüsü bilmeden var güçleriyle çalışarak, borçlandıkları ağalara para yetiştirirlerdi. Koç katımında köye döndükten sonra bahara kadar avarelik döneminin koşullarına uyarlardı. Daha doğrusu, şimdi Paşa'da olduğu gibi, kafaları bozula bozula öldürürlerdi günleri ve de geceleri... Çokları, evlendiklerinin daha ertesi günü Konya yoluna çıkar, düğün parasının hiç olmazsa bir parçasını o yıl öderlerdi. Öderlerdi ve de kış altı ay rahat ederlerdi karılarının koynunda. İnsan çalışmalı, didinmeli ama bir de böyle 'dinlenme' dönemi olmalıydı. Paşa gibi daha evlenmemiş, çalışmaya alışmamış olanların canları ne kadar sıkılsa yeriydi, içinde bulundukları durumda...

Konya'ya bir giderse bu yaz... Ağadan hesabı alıp dönerken ver elini... Doğruca Balık Mustafayla Gicav'ın Osman'ın anlattıkları yere gidecekti, oraya.. Orada kadınlar sıralanır adam beklermiş. Kapısında bekçi mi polis mi ne olurmuş. Şöyle usulen üstünü ararlarmış gelenlerin. Sonra yallah içeri...

Besmele çekti. Köydeki geleneğe uyarak o da çırılçıplak yatardı. Gömleğini çıkardı yastığın altından, boynundan geçirdi. Biliyordu eşeğin bağlı olduğu köşeyi. Kibrit falan aramadan yürüdü. Kapının sürgüsünü çekerken salt elleri değil tüm bedeni zangır zangır titriyordu...

Ahırdan dönüp eve girerken, köyün altyanında davulun sesini duydu. Yerine yataryatmaz da babasının ayaklarını buldu ayaklarıyla. Dürte dürte uyandırdı. Tavsır uyanınca horultu kesilmiş, sessizleşivermişti evin içi. Yalnız uyuyup uyumadığı belirsiz olan büyük kız o yana bu yana dönüyordu şiltenin altında...

«Davulu duydum, baba!» dedi.

«Yak çırayı öyleyse.»

Oğlu çırayı yakınca Tavsır da karısına dürttü, uyandırdı. Anlaşılır anlaşılmaz sözcüklerle, birşeycik yemek istemediğini, yiyecek hali olmadığını belirterek, yeniden

daldı Fatik. Bunun üstüne, oturumuna gelerek oğluna baktı Tavsır:

«Ne yiyeceğiz lan, ne var?»

«Bilmem. Herhal pekmez bitti...»

Düşünmeye başladı Tavsır. Pekmezi hele geç bir kalem. Biten yalnız o olsa öp başına koy. Bulgur da üç gün ya gider ya gitmez. Çorbalık dersen o da öyle. Yazın başı kaynayanın kışın aşı kaynar, diyenler haltetmişler. Laflar da zamanla eskiyordu demek. Yazın başı kaynayanın kışın aşı kaynamıyordu işte. Dünya tersine mi döndü? Yoksa dünya yerinde duruyor da işler mi tersine döndü? Bilinmez ki... Her ne hal ise, Tavsır'a göre, yazın başı kaynamayanların kışın aşı kaynıyordu asıl. Hem de fokur fokur kaynıyordu... Bahar yine geliyordu işte. Ama yararı olmadıktangilli gelsin gelsin gitsindi. Bahar gelsin de kuşlar istedikleri kadar ötsünler, güneş istediği kadar parlasındı. Tavsıra neydi bunlardan, Tavsıra ne hayrı vardı kuşların, baharların? Haydı geçen yıl kötü gitti, soğuk, kuru ayaz, sonra da sel... derken boş kaldı havaya açılan elleri. Yutkuna yutkuna bugüne geldiler. Ne olur yıl yıldan kötü gelmese... Ama nerdeeee! Havaların gidişi gine eski gidiş. Yeni yıl eski yılı aratırsa bir de...

İçinden dua ediyor, dileklerini sıralıyordu Tanrısına: «Şu bir çift kel öküzle, kimi zaman da eşeği boyunduruğun bir yanına koşup öküzleri sırayla dinlendirerek bütün yaz cızı cızı üstünde döndüğüm tarlalar azıcık yeşerse ne olur!.. Kel öküzlerime, yağır eşeğime acısan ne olur, ey gökleri dolduran ak sakallı dedim!.. Biz de şu dünyada, karnımız doya ekmek yesek, ne olur?

Ekmek, yalnızca ekmek!.. Tavsır buna razı ama, o da yok. İsteyenin yüzü bir kara, vermeyeninki kimbilir kaç bin kat kara...

«Bak bakalım sırça çömleğin dibine» dedi oğluna. «Bulaşığı yalaşığı varsa pekmezin, ıcık su dök, çalkala da şerbet olsun şöyle...»

Kırık dökük çömleklerden birini getirip çıranın ışı-

ğına eğdi Paşa. Bu olmalıydı pekmez çömleği. Gördü ki, çömleğin içi yalanmış gibi, tertemiz.

«Dün kızlar ağlıyordu, onlar çalkalamış herhal...» dedi.

«İyi öyleyse, bırak. Yarısını ıslattığımıza şükür mübarek orucun. Bundangilli onbeşini de kuru tutalım. Allaha şeylik varmaz inşallah, orucunu ıslatamadan tuttuğumuz uçun. Halımızı da kilimimizin olmadığını da biliyor. Hal halin ölçüsü demişler, ne yapalım.»

Paşa çömleği bırakırken seslendi arkasından:

«Şeye bak, şeye, patates çukurunun üstündeki takaya. Bikaç mayasız çörek olacaktı orda, eveli gün sakladıydım.»

Takayı hayli karıştırdıktan sonra, orayı dolduran bir sürü çarık çürük arasından bir tane **mayasız** bulabildi Paşa. El ayası kadar, takır, takır, taş gibi...

«Bi tene kalmış!» diye, hayret eder gibi ama alaylı, ünledi.

«Böl ortasındaki bannak cızzığından. Yarısını kendine al. Eğer oruç tutmayacaksan hepsini ver bana. Sabaha Allah kerim.»

Uzattı bütün olarak.

«Hastayım, tutmayacam» dedi.

Allah biliyordu durumunu. Su dökünme olanağı yoktu. Cünüp cünüp de ekmek yenmezdi. Su bulana kadar sabretmesi en çıkar yoldu.

Karısı hastaydı Tavsırın, ama kendisi de sağlam değildi **Türk açığı**. Ne denli diri görünse de diri değildi. Bir kendi bilirdi çektiklerini, bir de yüce Allah bilirdi, bilirse... Çöreği kesecek diş bile yoktu ağzında. Küçüklüğündenberi, şöyle canı acımadan, dişi ağrımadan, damakları kanamadan, yani ki güle sevine, iştahla bir lokmacık geçmemişti boğazından.

Gedik geme
Sıçtı dama
Dudağı da
Ne yalama

diye tekerleme düzmüşlerdi Tavsır için. Hatta, köyde bir-iki adla iş bitmediğinden, Tavsırın takma adları arasına bir de **Yalama** karışmıştı. Ne dişlerini kurtarabilmiş, ne dudağının yalamasını iyileştirebilmişti. Tam karşıtı, daralıp çaresiz kaldıkça Deli Aliye koşmuş, sızlayan dişlerini kerpetenin ağzına uzatmıştı.

«Ama kim bilecek kaput içliğin altını» diye düşünüyordu. «Tavsır, güz günü tarlalarda kalan pörsümüş hıyar tomurcuklarına döndü oysa. Buruştukça buruştu. Köken topraktan kopmasa da kurudu bir kere. Kuruyuşu, Allahın mevsiminin gelmesinden, günlerin dönmesinden değil, susuzluktan, açlıktan... Bana birşeycik vermiyor toprak. Tıpkı güz günün ayazını yidikçe ufalan bozuntu artığı bir hıyar gibiyim. Ya kış gelince ne olacak bu hıyar artığı? Tarla sahibinin kör gibi görmeden ortalarda bırakıp gittiği bu buruşuk hıyar tohumluğu ne olacak şimdengeri?»

Boşunaydı 'ne olacak' demesi. Olacağı olmuş, ne var ki torbası dolmamıştı. İşte mart ayı, gerçekten dert ayı olmuştu. Kapıdan da baksa, kazmayı küreği de yaksa, kemiğe dayanmıştı bıçak.

Düşler kuruyordu mayasız çöreği gevelerken:

Sabah olsa, Ali ağaya varsa, utanmayı çekinmeyi atsa heybenin arka gözüne. Dese böyle böyle. Listeye de yazdın, ne istersek olacak dedin. Paydos sıkıntıların tümüne, dedin. Haydı bakalım öyleyse. Bugünkü nalın yarınki ayakkabıdan iyidir ve de gün bu gün, saat bu saattir. Tavsırın evinde taş taşı tuttu, taş da tavana yapıştı. Avrat ölüyor, elden avuçtan çıktı. Bu dakkadan uçun bi dirhem un yok evde. Aç çığrışıyor çoluk çocuk. Sana teslim Tavsır. Tavsırı öldürmeyecek çare neyse, ne gelecekse şu listeye yazılmaktan, bu sabahtan tezi yok, gelsin. Gelsin de, ondan sonra partimiz ne derse o olsun. Ben Kara Tavsır olaraktan, vetan uçun, partim uçun, hem de geçim uçun üstüme düşeni yapmaya hazırım. Üstüme düşen her şeyi yapacam. Sütlü keçinin oğlağı değilim, karnım alışmadı çoğa. Bana az düşsün zararı yok, ama

düşsün. Sözgelimi, kesin koskoca bir koyunu, budunu but, kaburgasını kaburga deyip dağıtın. Boynu boğazı, kellesi ayağı da sizin olsun, istemem. Ciğerini de istemem, işkembesini de.. Yağlı barsağı da başkasına gitsin. Amma, amma, kalın barsağı bana düşsün hiç olmazsa. Kesin, kesin elinizde bir koyun varsa. El sırasına girdim, **gödeni** bana düştü, derim de küserim alnımın yazısına. Yani ya ki, ne çıkaracaksanız çıkarın şu yazdığınız listenin altından... Ark altından bağ mı bağışladınız yoksa bize, aldandık mı gine, hıı?

Bitmiyordu düş. Ya da pirincin taşı:

«Sen gödeni ver hele Ali ağa, ondan ötesini Allaha bırak. Olmazsa peygambere bırak. Ver sen vereceğini. Ötesine karışma. Ölmedi daha Tavsır. Onun da kaşı var gözü var, onun da başı var ayağı var... Helbet o da düşünecek bir karşılık. Yeter ki sen, elinde koyun varsa kes bugünden. Etini et, budunu but dağıt...

«Ali ağanın bulacağı ve keseceği koyun belle ki beşyüz, belle ki bin lira. Kaç kişi vardır listede? Belle ki yüz, belle ki üçyüz. Adam başına ya üç **gayme** düşer ya beş. Ne ondurur ne öldürür. Bu koyunun butlarını Ali ağa yir gine. Yise de, döğen **say**'a dayansa da elimize iki **ölçek** arpa parası geçer gine. Olaki arpanın kendisi. Sen getir, tez tut elini ulan Ali ağa. Aksaray'dan mı yoksa taa Angara'dan mı getirecen, getir şunu. Getir de kes şunu. Aşık kemiği düşecekse de düşsün, görelim. Görelim de ondan sonra ölelim.

«Yarım tekne mayasız çıkar bir ölçek undan. Elli çörek olur saysan. Biz kaç **horantayık?** Altı. İkişerden yisek günde oniki. On de sen ona. Elliye varmaya beş gün. İki ölçek olsa on gün. Iramazan çıkar be o vakta kadar. Günler uzar iyice. Güneş ısıtmaya başlar kaburgamızı. Damarları gevşer Tavsırın, kanı **kızar.** Aksaray'a gitse bağ gündeliği, Angara'ya gitse yapı gündeliği... Oğlanı da takar yanına. O dört dönüm **hozan** tarla beklesin dursun, var mı ireşberlik yapıp da adam olmuş biri? Kötü avrat

katsın öküzleri hergele sürüsüne, Kostalı'nın önünde kesek yalayıp gezsinler eşeklerin arasında.

«Olmazsa kızları vermeli isteyenlere. Gel arkadaş demeli Koca Mevlid'e. Lafını edip durma, osandım. Dilinden kurtulmak istiyom. Ayşe oniki yaşında. Nişan şerbetini içtikten sonra iki yıl beklemeye söz verirsen, iç şerbetini. İç de kurtuluyum. Ama dediğim gibi, çok bulamasan da bikaç bin liranı alırım. Ne edersen et, istersen kıçını yırt gine alırım. Kız piyasesi kırk binden başlıyor bugüne bugün. Benimkinin yarısı nişanda, yarısı düğünde. Bayıl bakalım iki bini en azından. Bayıl da emeklerinin gününü görsün Tavsır... Arpa alsın, tohumluk alsın. Saman-saçkı, basma-pazen, cıgara-kibrit, hele de pekmez alsın... Çay-şeker alsın, bankanın borcunu kapasın. Avrat alsın sonra da. Ulan Ali ağa, Tavsır adam değil mi, o da bir ev geçindirmiyor mu?

«Ulan Cıççıç Sülman, ulan kerhaneci, sana da Allah acısın. Mor sümbüllü bağlarına mı vuruldun da Kara Tavsırın ortanca kızına **beşik kertip** gelin yapmak istiyon? Ne akla hizmat ettiğini bilmem amma, seni de lafıyın üstüne yıkıyım da gör kerhaneci! Gör de öğren beşik kertmenin ne türlü iş olduğunu. Biz bu kızları yolda bulmadık. Cami dibinde de bulup getirmedik oğlum. Bissürü emek çektik, bir avrat eskittik onları bulmak uçun. Nişanda yarı parası alınırsa bir kızın, beşik kertmede yarısının yarısı alınır. Göbeğinden atıyorsa çık ortaya, olmazsa kes lafı. Ark altından sulak tarla bağışlayacak değilsin ya bana, al gözüm ver gözüm. Sat sav şinciden ver vereceğini. Hecin devesinin yolunu bekler gibi Cıkcık'ın gözüne bakıp duramam ben...

Mayasızı bitirmiş, ağır ağır dalmıştı. Kuruntuların ucu düşe bağlanmış, dinlenmiş bedeniyle yalan dünyanın cennetine gömülmüştü... Tanrının sevgili kullarından olmalı ki, daha dalar dalmaz, Ali ağayı alıp onun karşısına dikmişti düşler meleği. Ve Ali ağa, Tavsırın umduğunun çok üstünde paradan, arpadan söz ediyordu. Beklemesi de yoktu üstelik. «Ne zaman istersen hazır!» deyip kesiyordu...

SAİT FAİK İÇİN

Sait Faik'i ilk 1946 da tanımıştım. Yüzcek değil, yazısıyla. Varlık Dergisi biçimini büyüttüğü sırada çıkan sayılarından birinde «Gramofon ve Yazı Makinası» adlı hikâyesi çıkmıştı. Hikâye çok hoşuma gitmişti. Akşamdan bir kere okuduğum halde, pazar sabahı bir yapının gölgesine oturdum; dergiyi bir daha karıştırdıktan sonra Sait'in hikâyesini yeniden okumaya başladım. Bu sırada yatakhaneleri kontrol etmekte olan müzik öğretmenim geldi yanıma. Birkaç gün önce de Yücel dergisinin eski sayılarından birini elimde gördüğü için olacak:

«Maşallah, başından büyük işlere girişiyorsun. Bu Yücel, Varlık gibi dergilerin yazıları o kadar ağır ki ben bile anlayamıyorum» dedi. «Senin için çok zararlı olur. Hem emeğin boşa gider, hem okuma zevkini uyanmadan yok etmiş olursun. Ona göre düşün de, polis romanlarından falan başla.»

Okuma zevki verecek bâzı kitaplar saydı. Özellikle «Afrika Vahşileri Arasında Bir Türk Subayının Başından Geçenler»i kendisinin bana vereceğini söyledi.

«Amq ben bir şeyler anladığımı sanıyorum. Hem sözgelimi, şu hikâyeyi çok sevdim.»

«Gerçi ben şimdilerde okumuyorum. Belki kaliteleri düşmüştür. Sizin seviyenize inmiştir» dedi.

Israrım üzerine Sait Faik'in bu hikâyesini birlikte okuduk. Hiç hoşlanmadı. «Hiçbir şeye benzer yeri yok» dedi. Neresini, niçin beğendiğimi sordu, nedenlerini açıklayamayacağımı, fakat, nedense sevdiğimi söyledim...

O vakit köyden ayrılıp, Enstitüye gideli üç yıl olmuştu. Dergilerle, kitaplarla yeni tanışmaya başlıyordum. Sait Faik belki en önce tanıştığım hikâyecilerdendir. O vakit, hikâyelerinin beni niçin sardığını öğretmenime söylememiştim. Aradan sekiz yıl geçmiş bulunuyor. Bugün de, Sait Faik'in hikâyelerini çok sevmemin nedenini sorsalar, belki yine açıklayamam. Açıklanması çok zor, ama seviyordum işte. Yeni çıkan hikâyelerini, kitaplarını dönüp yeniden okuduğum oldu. İlk kitaplarını da ikinci baskısı yapıldıktan sonra okudum.

Sait'ten ikinci olarak, elime geçen bir okul kitabından «Zemberek»i okudum. Aradan bir yıla yakın bir vakit geçtikten sonra, yine Varlık'ta «Lüzumsuz Adam» çıktı. Bu hikâyeyi de okuduktan sonra, bu büyük hikâyeciye hayran olmamak elimde değildi... O günlerde, Türkçe öğretmenimizin girişimiyle pazartesi sabahları «Edebiyat saatı» yapıyorduk. Yeni dergiler, kitaplar, sanatçılar üstüne konuşuluyor, iyisi övülüyor, kötüsü yeriliyordu.

Bu sabahlardan birinde, elinde Varlık dergisi ile ortaya çıktı öğretmenimiz. «Lüzumsuz Adam» bu sayıda idi. Türkçe Öğretmeni, nasıl olsa öteki «Gramofon ve Yazı Makinası»nı beğenmiyen gibi düşünmiyecek, gözleri kapalı olarak köylerden gelip toprağa belenen bizlere (toplantıları tarlada yapıyorduk) adını duyduğum Gazi Eğitimin Edebiyat kolunu bitirmiş olduğuna göre, bu kıymetli hikâyeciden överek sözedecek diyordum. Belki bu dergiyi izlememizi de söyleyecek, (eğer öteki öğretmenin dediği gibi gerçekten bu dergi kaliteli ise) polis romanları falan araya girmeden, bizi doğrudan doğruya gerçek sanatla, gerçek fikirle karşı karşıya getirecekti.

Dergiyi gösterdi:

«Lüzumsuz dergi?» dedi. «İçinde bir de hikâye var ki, hem kendi lüzumsuz, hem de adı öyle. Hiçbir şey anlatmıyor. Ne başı, ne kıçı var. Gerçekten lüzumsuz bir hikâye..»

Böylece tanıttıktan sonra katladı dergiyi. Biz bir kaç kişi, kitaplığa gelen dergilerden adresini bulup Varlığa abone olmuştuk.

Lüzumsuz Adam için o sabah böyle konuşması nikâyeyi okumuş olan bizleri çok üzdü. Sabredemedim, «Bir sanat yapıtı lüzumsuz olamaz. Hele böyle bir hikâyenin lüzumsuzluğuna kararı basmak doğru değildir. Bu görüşle, burada bütün yapıtların lüzumsuz olduğunu da söylemek mümkün olur ama, söylediğimiz yerde kalır.» dedim.

Şaşırmıştım. Orada da söylediğim gibi sanat yapıtı nedir, lüzumlusu hangisidir, yararlısı hangisidir bilmiyordum. Fakat kör bir seziyle, söylenenin yersiz olduğunu biliyordum. Şiir yazmak için beni özendirme bakımından emeğini inkâr edemiyeceğim ve gramerde üstüne kolay kolay kimsenin gelemiyeceğini bildiğim öğretmenim, bugün bir lisede edebiyat okutmaktadır. Ümit ederim ki, Sait Faik'in ölümünü gazetelerde okuyupta şimdiye kadar böyle bir hikâyeci duymamış olduklarını söyleyen öğrencilerine Sait'i tanıtmıştır. Yapıtlarını okumalarını söylemiştir. Çünkü ben, bütün bunlara karşın öğretmenimin sonradan bu hikâyelere alıştığını düşünüyorum. Kendimi böyle avutuyorum.

Onlar hikâyede olay arıyorlardı. Serüven arıyorlardı. Öyle alışmışlardı. Fakat biz doğrudan doğruya Sait Faik'le karşılaştığımız için, yadırgamıyorduk.

Şimdi bile, öğrenci arkadaşlarımızın eldeki dergide gazetede adını görünce «kimdir be bu Sait Faik, bu kadar önem veriyorlar?» diye sormalarını ve «Hikâyeci!» deyince de «Canım hikâyeci diyorsunuz ya, neciydi yâni?» demelerini bırakıp, Sait'le yakından tanıştığım günlere döneceğim:

1950 Mayısının sonlarında İstanbula gittiğimde, elbet ilk işim sevdiğim sanatçılarla tanışmaktı. Bunların başında Orhan Veli ve Sait Faik gelir. Ama beni bana mı bıraktılar ki. Başıma dünyayı dar getirdiler. Birgün otel-

deki odamdan çıkmadım. Yazı yazıyordum. Kapı hızla açıldı, birisi girdi içeriye. Benzettim resimlerinden.

«Hoş geldiniz üstadım» dedim.

«Hoş bulduk. Üstad sensin be» dedi. «Bizler de sayende isim bırakacağız. Kitabında bize de yer vermişin, var ol.» diye alçakgönüllü ve içten davrandı. İlk böyle tanıştık. Tam düşündüğüm gibi bulmuştum. O kadar mutluydum ki, «Adadan senin için geldim» diyordu. Yaşar Nabiden yerimi öğrenmiş ve inip gelmiş yanıma.

Bir saate yakın konuştuk. Dokunmadığımız sorun kalmadı nerdeyse. Hikâyelerini kendi hayatı saydığımı, kim ne derse desin hayatının böyle disiplinsizliğine hak verdiğimi söyledim. İçkinin kendisine yasak olup olmadığını bilmiyorum o sıralarda. Ama bir iki kadeh atıştırmış olmalıydı. Kitaplarının isimlerindeki tuhaf özgürlüğü de kendi hayatına benzettim. Gerçekten bu isimler onun hikâye kitaplarına ne güzel yakışıyordu..

«Ah!» dedi. «Mahalle Kahvesi'nin isminden hoşlanmıyorum şimdi. O kitaba en güzel ismi Sabahattin buldu ama çok geç oldu: Zehir Yeşili. O kadar hoşlanıyordu ki bu «Zehir Yeşili»nden, sonra bir şiirinde kullanmadan edemedi.

Sigaralarımızın külünü koymak için tabla bulamadık masanın üstünde. O insanı hayrette bırakan sevimliliğiyle yatağın yanına gitti. Sigaranın ucu ile çarşafı üçbeş yerinden yaktı.

«Bak yarın çifter çifter koyar enayiler tablayı» derken nasıl bir gülüşü vardı görseniz. Hiç gözümün önünden gitmez. Böyle yaparken, onu olduğu gibi, koy çuvala vur duvara gibi kabul edemiyenleri düşündüm. Bugün de öyle. Şaşıyorum neden herkesi olduğu gibi kabul edemediğimize. Nasıl sen Sait gibi olamıyorsan, Sait te senin gibi olamaz elbet.

İnsanların düşüncesiz olduğunu söyledi sonra. «Ulan dört hikâye yazdık. Sanki bir bok yemişiz gibi, «Meşhursun meşhursun!» diye yakamı bırakmazlar. Samimi olmadıklarını gözlerinden okuyorum hergelelerin. Kaçmak-

tan başka çare bulamıyorum..» Şöhretinden sıkıldığı belliydi. Belki isteyen olsa, değil bedava, üstesiyle verirdi şöhretini...

O günlerde bir hikâye yazmak için uğraştığını söylüyordu. «Ama balıkçılar beni kızdırdılar» diyordu. «Pay koyacağım hikâyenin adını. Balık parasını pay edişlerini anlatacağım. Ama söylemiyorlar. Bir kaç tanesiyle bozuştuk. Sonra birisi «ben yarın anlatırım sana işin iç yüzünü» dedi de bıraktım öyle.»

Çok uzun bir hikâye olacağını söylüyordu. Uzun olmamakla, birlikte sonradan yazdı sanıyorum.

Telif ücretine de dokunduk. Şu sonuca vardık: Evet az para alıyoruz yazılarımızdan, kitaplarımızdan. Hiç almadığımız da oluyor. Ama şu biçim parasız avukatlara ne oluyor. Bizlerin de en az kendileri kadar düşünebileceğimizi akılları almıyor mu bunların? Kaldı ki, bunların bazıları kendi yazılarını parasız veriyorlar. İstense Florinalı Nazım gibi üste de verecekler. Memleketimizde bu iş de zamanla çözümlenecek.

Doğrusu da buydu. Yaşar Nabi'ye hülus çaktığımı falan sananlar olmasın. Gerçek budur. Bugün Sait Faik'in 20 yılda dört bin liradan az para aldığı için, kitaplarını basanı eleştirenler Sait'e daha çok para önerselerdi Sait yine ötekine gider miydi? Öldü gitti, Allah rahmet eylesin ama, o da sanatkârını, hakkını arayacak kadar adam yerine koyamayışımızın ve ona lüzumsuz avukatlık etmenin üzüntüsünü çekti; bocaladı..

İkinci ve son olarak ta 1952 Mayısının sonunda görüştüm. Orhan Kemal, Yaşar Kemal ve Sait'in hayranı bir köy öğretmeni olan Mustafa Üste ile birlikte Burgaza gittik. Yine neşesi küfürü yerindeydi. İskeleye yakın bir gazinoya oturduk. Hayranı olan öğretmen, ahret sualleri soruyordu. O kızmadan yanıtladı. Kaşık adasını gösterdi. Hikâyelerinde adı geçen bazı yerleri tarif etti.

Kalktık Adanın güney yanındaki kayalık yere gittik. Giderken, ağaçların gölgesinde göğüs göğüse uyuyan çiftleri gördükçe, of çekiyor, sövüyordu. Ayaklarımıza do-

laşan yumuşak kâğıtları gösteriyor; bu kâğıtlarla ne yapılıp, sonra buralara atıldığını anlatıyordu. «Parşömen işi...» diyordu.

Deniz kıyısında birkaç saat kaldık. Aslında denize girecektik. Hava soğuduğu için yalnız Yaşar Kemâl girdi. Onu da Sait taşladı. Gözüne sövdü. Yaşarın gözünü onaracak bir doktor bulunması için Sedat Simavi'nin gazetesine ilân vereceğini söyleyip onun küfür döktürmesine neden oluyordu. Küfür dedikse, onlarda da bir tad var içten olunca.

Burgaz çarşısının neresinden geçtiysek Sait'in eline ayağına sarılıyorlardı. Onun nasıl sevildiğini gözlerimizle görüyorduk...

«Adanın güzel yoğurdunu yemeden gitmeyin» diye bize silivri yoğurdu yedirdi. Yoğurtçu dükkânında bulunanlar, nasıl hürmet edeceklerini bilemiyorlar; o da onları nasıl seveceğini bilemiyordu...

«Yaz!» dedi akşam üzeri ayrılırken. «Hiç yazmıyorsun be. İnsan köyden haber yazar. Ben de buradan köye yazarım...»

Mektuplaşmaktan sözediyordu. Ama, ben Saidin oturup bir mektubu yanıtlamak zahmetine katlanacağını sanmamıştım. Yine de yazmıştım. Nitekim yanıtlamalı. En son ölümünden üç ay kadar önce yazmıştım. Ona karşılık «Kayıp Aranıyor»la «Şimdi Sevişme Vakti'ni imzalayıp yollamış. İkisindeki imza ayrı ayrı, «Eksik olma kardeşim Mahmut» diye mektuplarımın hepsine toptan ve son yanıtı kitabın baş tarafına yazmış.

Polis romanlarından serüven romanlarından önce talihin önüme çıkardığı büyük usta! bıraktığın yapıtlarla Türk okuyucusu seni zamanla daha iyi anlayacak ve yakından tanıyacaktır. Bana ilk okuma zevkini verenlerden olduğu için, benim yanımdaki değerin daha başkadır. Rahat uyu.

TARANCI YADA DÜŞTEN BETER

«Gerçek olamaz olsa olsa bir düş.»
C. S. TARANCI

Ama bir gerçek içindeyiz, düşten beter...

Gökyüzü bulanık. Yel diyor ben eseceğim, yağmur diyor ben yağacağım. Her ikisini de dışarda başbaşa bırakıp içeriye, yemeğe giriyoruz. Birliğimize yeni gelen öğretmen arkadaşlar var. Bazılariyle tanışmışız, bazılariyle tanışmaktayız. Yeni tanıştığımız bir arkadaş, göç-kaç yüzünden, haftalardır Taranci'dan haber alamadığını, son durumunu çok merak ettiğini, bu hastalık yüzünden üzüntü içinde olduğunu söyledi. Sonra da, benim son duyduklarımın neler olduğunu sordu.

«Viyana'ya gitti.» dedim. «Çok olmadı gideli. Bir haber gelmedi henüz. İnşallah iyi haberlerini alırız.»

«İnşallah. Cahit'i tanır mısın yüzcek?»

«Tanımaz olur muyum, Cahit ağabeyi...»

«Nasıldı?»

«Ne gibi?»

«Yüzlerinde çizgi, gözlerinin altında, mor halkalar, var mıydı; şakakları kar yağmış gibi miydi?»

«Olduğu gibi.»

«Çirkin miydi, - öyle diyorlar-?.»

«Vallahi, o «görecedir» derler.»

Yemek süresince ve yemekten sonra da öğle paydosu bitinceye kadar Cahit ağabeyden konuştuk.

Dışarı çıktığımda, Cahit ağabeyden başka ne varsa kafamda, silinmişlerdi. Şakır şakır yağan yağmurdan bi-

le kulaklarıma düşünce haberim oldu.. Bizim kutu gibi odaya geldim. Tabureye oturup masaya kollarımı gererek başımı düşürdüm. Dışarda her yalaktan bir sel gidiyor. Yağmur gittikçe hızlanıyor. Öğle sonu tatil olduğu için, herkes şehre indi. Benim gibi nöbetçiler kaldı köşede bucakta. Yarın öğleye kadar 24 saat buradayım. Burada oturacağım, yatacağım, vakit geçecek. Ama bizimkiler çadırda, dışarda. Çadırlar akıyordur mutlaka. Bugünedek kurak havalarda şöyle-böyle idare ettik. Şimdi mevsimin ilk yağmuru yağıyor. Hava da ilk bugün bulutlandı aylardır. Daha dün öğlen bile arazide eğitim yaparken cayır cayır yandık güneşten de, «şu pastırma yazının ettiklerine!..» dedik durduk.

Cumartesi ya. «Çocuklardan da çoğu şehre inmiştir; bakayım çadırlara» diyerek çıkıyorum. Yağmur mu daha hızlı yağıyor, yel mi daha hızlı esiyor, kestiremiyorum... dönüp kaputu alıyorum. Kafamda hep Cahit ağabey. 10 Kasım aklıma geliyor. Üç gün önce bir ay vardı. Şimdi 27 kaldı. «10 Kasım» şiirini anımsıyorum Cahit'in. «Yaman esmiş Dolmabahçede rüzgâr.» Bugün de yaman esiyor tümentepede...

Çadırların hali perişan. Yırtıklardan ve düğme yerlerinden sızdırıyorlar. Altında birkaç çocuk var. Battaniyelerin üstüne aşkaplarını koymuşlar, damlalar onlara akıyor... Tavşan önüne boyunduruk gibi... Karşı tepelere bakıyorum; görünmüyorlar. Ancak bulunduğum dağ başına sığınmak gerek. «Hazreti Musa olmak kolay değil.» diyorum içimden. Ardından Orhan Veli geliyor, «içmeyip de ne haltedeceksin?» diyor. İçmek!.. Orhan gitti. Cahit bu yüzden düştü bu hale.. Hoş biz içsek bile az içiyoruz... Dönünce içecek bir şey arıyorum. Yok. Getirtmek de zor bu havada... Dönüyorum. Aynı eski biçimde oturuyor ve masaya yaslanıyorum.. «Paydos bundan böyle çılgınlıklara... Bitirdi beni bu içki bu kumar.» diyor Cahit ağabey. «Bitmedin daha, bitmezsin inşallah» diyorum...

Her gün Cahit ağabey üzerine konuşup duruyoruz zaten. Şehirde gençler hiç durmadan ondan açıyorlar.

Önce çok içtiği için kendisine sevgi yanı ağır basan bir kızgınlık duyuyorlar. Sonra onu bağışlayıp, onun önünü almayanlara, daha sonra da hastalığı ile vaktinde ilgilenmiyenlere karşı dargınlıklarını belirtiyorlardı. Küme küme geziyorduk bazı akşamüstleri. Dilimin döndüğü kadar yargılarını yumuşatmaya çalışıyordum. Ama ne olursa olsun seviniyordum Tarancı'ya çok yakın olmalarına. Bunların bir kısmı yüksek öğrenimde, bir kısmı lisede, ortada...

Bu kasvetli günde öğretmen arkadaşın derdimi açmasından olacak; hep Tarancı'nın şiirleri, yerine göre dörtlükleri, geliyor dilime. «Ölüm kapımda kişner sabırsız bir at oldu nihayet.» O atın daha sabırlı olmasını istiyorum... Böyle düşünürken Azrail gelip beni yokluyor: Ürperiyorum... «Bel bağladığım tepelerden - Gün doğmayabilir bir daha...» ve ardından, «Gün eksilmesin penceremden»i okuyorum... Tereke geliyor bu kez de. Yine ürperiyorum. Sahibi gitmiş terekeyi düşünüyorum. Ama şairin iyimserliği beni de avutur gibi oluyor: «Ben ölürsem ölürüm bir şey değil - Ne olursa garip eşyama olur...» Hele «Ya kitaplarım, ya şiir defterim - Yanarım bakkal eline düşerse..» demesini haklı buluyorum...

Tarancı'nın Nümune Hastanesine düştüğü günler geliyor gözümün önüne. Oraya koşuşumuz.. Yüzlerce arkadaş, tanıdık ve hayranının hastanedeki odasının önünde bekleyip bekleyip görüşmeden dönüşleri...

Hasta olmadığı günler, birlikte olduğumuz günler film gibi gelip geçmeye başladı kafamdan:

1951 baharında tanışmıştık Ankarada bir ikindi üstü, Maltepe'de bir gazinonun bahçesinde tavla oynuyorlardı Oktay'la. Suat Taşerle bir iş için gelmiştik Maltepeye. Işimiz bitince gazinoda bir kahve içelim dedik. Raslantı orada karşı karşıya getirdi bizi. Çok cana yakındı. Neş'eliydi. Oracıkta, «özü sözüne uyan birisiniz Cahit ağabey.» diyesim geldi. «Hele iyilik bahsinde - Baharda tabiat gibi cömert ol» demişti bir şiirinde. Neş'eye gelince iş değişir belki. İkisi de neş'eliydiler ama, «Benim mahzun bir tarafım vardır» diyenle «Yalandır kaygısız ol-

duğum yalan» diyen bir arada olunca düşünmek gerekirdi...

O akşam Melih'e de rastladık. Melih'in eşi rahmetli Sabiha Hanım Cahit ağabeyin pek yakında evleneceğini müştuladı bize. Kendisi gözleriyle «evet» diyordu. Akşam Yenişehir'de Missuri'de içtik. Evlendikten sonra belki içemiyeceğini, ama bunun iyi de olacağını söyledi. Köy sorunlarını konuştuk uzun uzun. «Memleket isterim ne başta dert, ne gönülde hasret olsun - Kardeş kavgasına bir nihayet olsun..» diyen şair bu dertle dertlenmez mi?

O yılın güzünde galiba aşk ile gemiyi yürüttü ve civan kekliği elde etti... Arada görüştüğümüz oluyordu. Öğrenci olarak Ankara'ya gelmemle daha sıklaştı görüşmemiz. Rastlaşmamız dışında çalıştığı yere gidiyor ve gazete küpürlerinin arasından kafasını kaldırıp, -kendimce- dinlenmesine sebep oluyordum. Evliydi. Muntazam eve gidiyordu. Sağlığı yerindeydi. Bir gün kaçak ama çok az bir şey içtik. Az da olsa hemen etkiliyordu. Evi bizim okula yakındı. O akşam onu bıraktım evine, geçtim.

O günlerde bir şiir gecesi düzenledik okulda. Cahit Sıtkı'nın da gelmesi geceyi gece yapacaktı. Beni kırmadı. O gün gelmeye söz verdi.

500 öğrenci Cahit Sıtkı'yı görmeye can atmaya başladı geleceğini duyunca. O akşam gittim, Cebeciden Külebi'yi aldım; Mebus evlerindeki evine geldik. Eve girince ne göreyim: Civan kekliğiyle «çilingir sofrası»nı kurmamışlar mı? Yeni de başlamışlar. «Otur içelim, gitmiyelim, «gece» ben'siz de olur.» dedi ama, yine ısrarıma dayanamadı, geldik. Konuşmalarında hep Orhan Veli'nin insanlığını, efendiliğini över dururdu. Ben Orhan'la tanışamadım. Ama onun Orhan için söylediklerini ben de aynen kendisi için söyleyebilirim...

Gecenin en büyük sürprizi Cahit Sıtkı'nın salonda bulunuşuydu. Yurdun her lisesinden ya da öğretmen okulundan gelmiş öğrenciler, Gazi Eğitim Enstitüsü öğrencileri, 35 Yaş şairini nihayet aralarına almışlardı. Ankara'da bulunan bütün şairler, hikâyeciler vardı hemen he-

men. Alfabetik sırayı izliyorduk. Sıra geldiğinde alkışla sahneye çıktı. Kendisi neler okuyacaktı bilmem. Onun isteğine kalmadan «35 Yaş! 35 Yaş!» diye bağırıyorlardı. Okudu. «Gün eksilmesin penceremden»i de okudu... Ankara dışında kalan ve yaşamayan şairlerin birer şiirlerini de arkadaşlarımız okuyordu. Orhan Veli'den okuyacak arkadaşa sıra gelmemişti henüz. Cahit ağabey beni çağırdı işaretle. Adam kıtlığında, şairlerimizi takdim ediyordum. Gittim yanına:

«Buyurun Cahit ağabey.» dedim.
Sitem etti tavrıyla.. Sonra da:
«Ölenler unutulur mu Mahmut?» dedi.
«Ne var ağabey?»
«Orhan'ı unuttunuz!»
Başka bir şey söylememe fırsat vermedi: «Hemen beni sahneye çağır, Orhan'dan şiirler okuyacağım!» dedi.

Ben de haberi sevinçle bildirdim topluluğa. Yine alkışlar arasında çıktı. Kendisininkiler gibi ezberden ve konuşur gibi sakince Orhan'ın üç şiirini okudu. Birisi, Sere Serpe, birisi Ölüme Yakın, üçüncüsü de değil...

Bu dediğim gece, 1953 yılının Aralık ayında düzenlendi. Tarancı'yı «uzaktan» tanıyanların «yakından» görmeleri üzerine sanateri ile yapıtı arasındaki ilişkiler üzerine tartışmalar sürüp giderken, hemen o günlerde hastalandı şair. Hastaneye düşmeden bir hafta önce görüştüğümüzde «İstirahatli» idi.

Telepatiye inanmakla inanmamak arasında bocalarım. Tarancı'yı bugün sanki uyanık düş görür gibi düşünüp durmamda ne hikmet var... Biraz da şiirlerinin etkisi olsa gerek.. Böyle yerler, böyle havalar hep ölümü; ölümle yalnızlık da onun şiirlerini anımsatıyor. Hiç unutmam, köye öğretmen olarak ilk gittiğimde yine böyle Ekim ortaları, 1947 Varlık ilk 35 Yaş'ı yayınlamıştı ve çantamda tek kitabım olarak bu vardı. Haftalarca köy odasında okudum. Hem ben, hem komşular satır satır ezberledik...

«Âkıbet» v.s. şiirleri (daha çok ölüm konusundakileri) okudukça Veli çavuş:

«İy diyneyin gonşular, bu sözlerin altında her şey var; bunlar rumuzdur..» der dururdu.

Zaten aylardır ne okumaya ne yazmaya vakit var. Cansıkıntısı son numaranın üstünde. Kitapları gördükçe açlığım artıyor; bembeyaz kâğıtları gördükçe içim burkuluyor... Yağmurun altına attım kendimi.. Bir radyo bulmak geldi içimden. Tam üç yıldır radyoyu elde görüyorum. Sokaklardan geçerken duyuyorum radyo sesini. Tamirhanenin köşesinde buldum bir radyo.

Getirdim. Pencereden yarım antenle işi uydurdum. Şimdiye kadar hiç akletmediğime de üzüldüm bu her teli bir yanından sarkan külüstür radyoyu... Çalışıyor... Yemek falan gözümde yok. Babamın dediği gibi, «arada sırada kulağın da pasını silmeli.» Benimkiler pas dolu. Ne gelirse dinliyorum... Geldi haberler bültenine dayandı. Onu da dinliyorum... 13 Ekim 1956 nın 3 üncü haber bültenini... İşte üç yıldır beni telâş çarkına teslim eden ve bugün bir haber bülteni dinlememe göz yuman felek, kara haberi çabuk duymam için hazırlamış düzenini...

Demek kara haber karardı geldi!

Et gayrı sabahı edebilirsen... Ben burda, Cahit ağabeyin kitapları bizim isli evde. Ama gerek kalmadı. Belleğimi yokladıkça şiirleri bütün bütün geldiler dilimin ucuna, gözyaşlarım karanlığa damla damla düşerken, kimini sesli, kimini sessiz ama hiç birini incitmeden tekrar tekrar okudum ve her birinin anlamı bende daha da derinleşerek benliğime yeniden kazıldı...

Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiirlerindeki sağlam dize yapısından tutun da, dilindeki doğallık ve akıcılık yanında sağlam, sonsuz konular ve işleyişi, insanoğlunun sarmaşdolaş olduğu kaçınılmaz durumları yerine göre bir filozof, yerine göre bir din adamı ve yerine göre de bir sosyoloğ, bir psikoloğ olarak işleyişi, yani sanatçı yanı uzun uzun incelenmeye değer. Zamanla bu yapılacaktır ve ya-

pıldıkça da Tarancı'nın değeri daha iyi anlaşılacak, edebiyat tarihimize geçecektir...

Cahit ağabey!

Ölüm için de, ölümün için de söyliyecek söz bulamıyorum. Bu gece sen uyur-ben uyanık, düşünüyorum: Her şeyi söylemişsin kendin; ölüm için, ölümün için. Ben ne yapabilirim, «Bütün bal arıda kaldı.»

«Ölenler unutulur mu?» dediğin an takındığın acıklı, düşünceli tavrın o gün gibi önümde sanki. Sen rahat uyu ağabey, bu yurdun edebiyatına ölmez şiirler kazandıran koca şair! Sen, bu ülkede yaşamış sanatçıların en ölmezlerinden olarak hep yaşayacaksın. Orhana selâm et, o da rahat uyusun. Bakın, hiç unutuluyor mu? Muzaffer Tayyibe, Rüştüye, sen 35 Yaş'la birinciliği kazandığın yıl uykuya yatan Ömer Bedrettine, Sait'e ve ötekilere selâm...

SABA İLE BİR GÜN

Önseziden çok, denemelerden kazanılan bazı sonuçlara göre, her yıl güz gelirken bizim köylülerin boş vakitlerinde yaptıkları konuşmalarla vardıkları bir karar geldi aklıma: Bu, yazınki sağlık durumlarına göre, o kış kimlerin bahara çıkamıyacağı kararıdır. Bir kâğıt üstüne saptanmıyan, sözlü yapılan bu listenin pek az yanıldığını sıksık hayretle gördüm. Hocanın «yıldız»a bakarak söyledikleri ile alınyazısı kadar buna da inanmaları beklenemez. İpuçları yılların denemelerinden elde edilmiş bu sonucun açıklanması çok zordur. Muhakkak olan, bu görüşlerinde gerçeğin payı olmasıdır. Örneğin bu Kasımda köye izinle gittiğimde, Göde Derviş ile Asker Ağa'nın bu yıl bahara çıkamıyacaklar arasında sayıldıklarını duydum. İkisi de sapasağlamdı oysa. Şimdi Şubatın başı. Aradan üç ay geçti. Aldığım mektupta, bu iki kişinin öldükleri, köyün tek değişikliği, tek haberi olarak yazılı. Önceki yıl da böyle olmuş, hele okul hademesi Küntür Mevlût için bir türlü inanamamıştım. Turp gibi adam nasıl olur da bahara çıkamıyacakların listesine alınırdı. «Görürsün!» dediler. Gördüm ben de adamın bahara çıkamadığını... İnanmalı mı, inanmamalı mı, kestirmek zor. Ama neye göre sezgilenerek kanılarının kuvvetlendiğini ayrıca, araştırmak gerekir.

Bunları anımsamamın nedeni, Cahit'in ölümünden sonra, bir çok arkadaşın, sıranın kimde olduğu üzerine, -hiç bir kasıtları olmadan, yine üzüntünün söylettiği bir şey sanırım- bazı konuşmalarını işitmemdir. Tahtaya vurarak söyleyim, sayılan birkaç isim arasında Saba'nın da adı

geçmişti. Bu, Saba'nın genç olmasına karşın hasta olduğunun bilinmesinden ileri geliyordu herhalde. Ziya'nın ölümünü gazetede benden önce gören bir arkadaş: «Tüh, keşke konuşmasaydık, içim hem ölümüne, hem öyle konuştuğumuza yanıyor: ötekilerden de ileri geçti...» diyordu.

Geçen gün Oda tiyatrosunda otururken, sağ uzağımda kalan Reşat Nuri koltuğunu görünce, Reşat Nuri'yi düşündüm durdum. Hele onun da kendisi için olan sezgisini öğrenince, artık şaşırmamak elden gelmiyor: Yabancı tiyatro yazarlarına geçmeden önce ön sıralar Türk tiyatro yazarlarına ayrılmış. Ama bu en son koltuğa henüz isim verilmemiş. Ölümünden bir ay kadar önce burayı gezen Reşat Nuri, Muhsin Ertuğrul'a: «Bu koltuğu bana mı ayırdınız?» demiş. Oradakiler öyle konuşmamasını söyleyince de: «Koltuk öyle güzel ki, insanın ölesi geliyor.» demiş herhalde. Bir sezgi burada da var. Ziya'nın son şiirinde de ölümün yaklaştığı anlatılmıyor mu?

İlk yağmur damlası düştü,
Kuru yapraklarına güzün,
Ardında kış kıyamet,
Dert, hüzün...

Alın yazısı hepsi... Kısmet
Ha yazı, ha kışı geceyle gündüzün,
Kimbilir kaç günü kaldı
Ömrümüzün?..

Evet, kimbilir?..

Varlık'ta «Okumak» adlı uzun anısı çıktığında «Ne olur, bir konuyu böyle tatlı işleyebilen bir kaç yazarımız daha olsa» demiştim. 35 Yaş çıktığında «Cahidin şiirleri» adlı yazıları da sanırım ayni duyguyu içimde uyandırmıştı o vakit. Yedi Meşalecilerin şiirden ayrılmayan tek üyesi olarak onu hep yakından izledim. Sebil ve Güvercinlerin çıktığı sıralara yetişemedim. «Geçen Zaman» da hepsi birleşince içe içe okudum şiirlerini. Özdenliğine hiç

doyamadım ve doyamıyacağım galiba şiirlerinin, hele yazılarının. Şiirleri ve düz şiirleri (nesirleri) yalnızlığından tutun, nişanlılık, evlilik zamanlarını, o çağların tadını gerçekten veriyorlar. Kiralık kat aramalarından sonra, orda da günlerin geçtiğini, «Cümlemiz»i hep güzden, yaprağın düşmesinden dem vuran son şiirlerini sırayla okursak, onun iç dünyasıyla dış yaşamının nasıl görünmez bir zincirle kenetlenmiş halkalar olduğunu görebiliriz. O da Cahit kadar ölüm karşısında «Cümlemiz»in eli kolu bağlı halini anlatmaya çalışmıştır. Ölümden korkmamayı, nasıl olsa sonumuzun o olduğunu telkin eden bir tarafıyla da Cahit'ten ayrılır bence.

Varlık Yayınevinde tanıştığımız vakit bütün olarak, şiirlerinin, yazılarının bende kalan yanlarıyla Saba karşılaşıvermişlerdi kafamda. Vaktin kıymetini çok iyi bildiği ve boşuna vakit harcamadığı o günkü durumuyla ortadaydı. Aldığı dergileri bazan bir şiir, bazan bir yazı için alıp, o aradıkları varsa yalnız onları okuduğunu, yoksa hiç okumadığını söylüyordu. Cins bir okuyucuydu bu hale göre. Yanlış anlıyarak, «okumadan âlim» durumuna düşürmemizi bütün yaşamı yalanlar, Bu arada, ideolojilerle de vakit öldürmektense daha yararlı işler yapılabileceğini söylemişti. Elinde böyle bir dergi vardı. Arasıra içinde bir şairin su katılmamış güzel şiirleri çıktığı için aldığını söylüyordu. Çok cana yakındı. Arkadaş canlısıydı. Bana öyle geliyor ki, kıymetli vakitlerinin çoğunu yine de arkadaşlarının işi için seve seve harcamıştır Saba.

Galiba tanışmamızdan bir gün sonraydı, bir rastlantı olarak görüşmek ve birlikte koskoca bir gün geçirmek sevincine erdik: Günlerden pazardı, Haziranın da ilk haftası. İstanbulun güzel bir günü. Ama benim haberim mi var doğan güzel günden. Saat 9 olmuş, dinmeyen yorgunluğum içinde gömülüp gitmişim Meserret otelinde derin uykulara. Kapım çalındı. Yaşardı gelen (Saba'nın deyimiyle hep böyle anacağım bu kez Y. Nabi'yi) «Gezmeliyiz biraz, bulunmaz bir gün» dedi. Bulunmaz bir de arkadaştı üstelik. Doğru dürüst konuşamamıştık Yaşar'la.

Konuşalım diye evine gitmişsek de doyurmamıştı o geceki konuşma... O kıraathanede gazetesini okurken hemen giyindim ve çıktık. Kadıköyüne gitmeyi kararlaştırdık.

«Bizim Köy»ün dördüncü baskısı yeni çıkmıştı. Vapurda yüzümüze yüzümüze kitabın reklâmını yaparak satan çocukların yanında, ben, kitabı alıp duranlar tanımasalar diye ezilip duruyordum. Yaşarla birbirimize baka baka karaya çıktık.

Derken Ziya'nın kapısını çalıyoruz, «Ziya şurada, onu da alalım.» demişti Yaşar. Ama o ana kadar kıyılarda bir hayli gezmiştik.

Kapı açıldı. Gülümseyen, neşeli bir esmer kadın «buyrun!» dedi. Girer girmez Ziya koltuğundan doğruldu, yürüdü bize. Gazete okumaktaydı. «Bu ne şeref bu!» diyerek sarıldı bize. Fazla kalmadan üçümüz çıktık. Fener yoluna geçecektik. Kısa fakat zevkli bir kayık yolculuğu yapıp karşıya geçtik. Oradan da arka kıyılara. Sanattan, toplumdan konuşup dururken, hatta o güzel günde, yemyeşil ağaçlar arasında birbirimizin resimlerini çekip dururken ben Ziya'nın çocuklarını düşünüyordum. Ev nemliydi. «Burayı terketmelisin!» diyordu Yaşar. Daha önce başka nemsiz bir ev için konuşmuşlar ve bu işte Yaşar yardımcı olmuştu galiba. Ziya'ya da zararı olurdu herhalde. Belki olmuştur. Sonuna kadar da aynı evde mi kaldı bilmiyorum. Fakat, dergi ciltlerini kucaklayarak dışarıya taşıyan, öylece hem kendilerini, hem anne ve babalarını güldürüp duran yavruların o günkü halini görür gibiyim. Yaşar'ın da «bu evden çıkmak lâzım» deyişini duyar gibiyim. Ne çare sanatçının yazgısı bu. Yaprak dökümünden önce ağaca kurtlar yerleşiyor. Yaprak daldan düşmese de örümcekler onu yemeye başlıyor tırtıllarla.

O gün Fener yolunda evine uğradığımız zengin bir adamın Ziya'yı tanıyınca: «Ben de çocuklarımı eczacı ettim, müzisyen ettim ama edebiyata meyilleri var» dediğini, Ziya'nın da «Edebiyat tek başına bir meslek değildir. Her meslekte bu yapılabilir. Önce ekmek...» dedi-

ğini unutamıyorum. Bir de «ev!» ekliyorum o ekmeğe, Ziya'nın dilinden...

İşin gereği olarak şiirlerinde ne de olsa dar bir çerçeve içine sıkışan duyguları; özellikle hikâyelerinde çerçeveyi kırıp taşınca kendisi bile önünü zor alıyordu ve sayfalarca sürdükçe, bir çoklarının aksine onun yazıları tatlanıyordu. Ekmeğini kazandığı işinin, bu yazıların daha çok yazılmasına vakit bırakmıyarak engel olmasına ne kadar yansak yeridir.

Yaprak dökümü de değil, «sanatçı kıran» demek gerekiyor bu olanlara. Ziya'yı da çok vakitsiz aldı ecel. Hiç inanası gelmiyor insanın. Daha Cahit için yazdığı o şırıl şırıl akan yazılarının mürekkebi kurumadı. Bu yazılarda Cahit kadar kendinden de sözetmiş olmasına şimdi daha çok sevinmek gerek. Üzüntümüzün bir başka yönü de yarım romanını tamamlıyamadan ve Cahit'in mektuplarını falan yayınlamadan ayrılmış olmasıdır.

Tanıdığım kadar Ziya, özel yaşamında olsun yazı yaşamında olsun kendine özgü üstün erdemleri olan bir sanatçı insandı. Bu kadar sessiz sedasız oluşuna tanışıncayadek şaşar dururdum. Anladım ki sonra, sessizlik ve hassasiyet tezgâhında dokunabiliyormuş o şiirler, o hikâyeler. Aynı tezgâhta çektiği çile insan olarak kendisini de bu hale getirmişti.

ATAÇ ÜSTÜNE

İlk 950 Haziranında yüzyüze geldik Ataç'la. Cumhurbaşkanının yanına gitmiştim. Ben Cumhurbaşkanıyla görüşürken o vakitki Genel yazman Cemal Yeşil'in haberi olmuş. Uğramam için rica etmiş. Çıkınca gittim. Ataç'la birlikte bekliyorlarmış. Tanıştık. Hemen:

«Ben köyü sevmem!» deyiverdi Ataç.

«Neden usta?» dedim.

«Sevilecek bir yanı yok senin anlattığın köylerin. Sevilecek hale getirin de o vakit sevelim. Şimdi ne severim ne de giderim öyle yere...»

Şaşıp kalmıştım davranışına. Öyle ya, ilk rastlıyordum düşündüğünü dosdoğru söyliyen birine. Sonraki görüşmelerimizde de bu yanının hep o ilk görüşmemizdeki gibi sürüp gittiğini gördüm.

O günkü konuşmasından kitabımı okuduğunu anladım: «Kitabını sevdim ama yazı yazamadım. Biliyorsun son zamanlarda şiir kitaplarından başkalarını eleştirmiyorum. Bu kararımı hayli uygulayacağım» diyordu.

Suratı hep asıktı. Kendiliğinden keyiflenip güldüğünü bir kerecik görebildim:

Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsünde 953 Aralığında rahmetli Tarancı'nın da bulunduğu «kusursuz bir şiir gecesi yapmıştık.» O gecenin gerekebildiği kadar eksiksiz olması için çok uğraşmıştık. Bu arada Ataç ustayı da çağırmıştık. Evine taksi yollamıştım. Programın başlama saati geldiği halde yetişememişti. Ama geleceğinden emindim, verdiği sözü tutar görmüştüm hep. Sağa sola arkadaşlar bıraktık. Gelirse çabucak haber vereceklerdi.

Ben, yine de ümitli olarak sahneye çıkmış, bir iki dakika daha vakit kazanmak için salonda gürültünün kesilmesini bekler görünüyordum. Kapıdan iki yanında iki arkadaşımla girdiler. Koştum, oturmasına fırsat vermeden «geceyi açmasını» diledim. O hızla sahneye çıktı. Mikrofona yaklaşır yaklaşmaz ilk sözü şu oldu:

«Aranızda Mehmet Akif'i bile şairden sayanlar dolu duruyor. Şiir ve şair konusunda ne söylesin Ataç size?..»

Böyle demesine karşın alkışlandı.

Konuşmasını, Akif'le bitirdi yine. Baştan mantıksızlıklarla dolu buluyordu Akif'in şiirlerini. Sonra da büyük lâfla mantıksızlık öylesine kaynaşmış ki Akif'in şiirlerinde, azıcık mantığı olan birisi görebilirmiş. «Örneğin» diyordu. «Gel gömelim seni tarihe desem sığmazsın» mısrasını incelemek yeter... Hepsi öyle öte yanının. (Konuşmasında köğük demiyordu mısraya.)

İşte, ertesi gün okulun duvar gazetelerinde bir sürü karikatüre ve hücum yazılarına konu olan o akşamki konuşmasından sonra okulun arabasıyla uğurlarken güldü ve güldürdü. Bütün sanatçılar arabadaydı. Şiir gecesinin programı bitince ayrı bir salonda çay içerken de hayli tartışmalar olmuştu. Özellikle İlhan Tarus epiyce kızdırmıştı ustayı. Ama arabada giderken bir neş'e nöbetine tutulmuş gibiydi. Tanıdığı eski-yeni sanatçıların aşırmacılarına takılıp duruyordu. Bir yandan beyitler okuyordu. Peyami Safa ile Şahap Sıtkının bir-iki aşırmasına rastlamış. Aynen aktarmışlar herhalde.

«Aşırmasyon romanları yazar telif telif diye!» tutturdu da Karacaoğlanın Elif şiirinin her yanını değiştirerek onlara uyguladıydı yol boyunca.

Tanıştığımız ana kadar «Günlerin Getirdiği»ni ve Varlık'ta çıkan bir kaç konuşmasını okumuştum. Öteki kitapları daha sonra çıktılar. Çevirilerinden çoğunu da sıkılmadan okudum. Yazınımıza olumlu sonuçlar getiren gürültüler yarattı. Dili ve görüşleri son gününe kadar taptaze idi. Kendine özgü hayat anlayışının yanında sanat anlayışı da kendine özgü idi. Bu özgülüğün son yazıla-

rı «Sokaklı Perçem» tartışmasında Sabahattin Teomana karşı yazdığı yanıtlardır herhalde.

Eşi öldükten sonra, dünyaya küskün bir hali vardı Ataç'ın. Eşinin öldüğünün üçüncü sabahı Ulus'ta rastladığımda: «Artık yaşayamam ben Mahmut Bey!» demişti. (Konuşmalarında bay diyemezdi bir türlü). Gerçekten, o günden yalnızlığı gittikçe arttı. Uslu, sessiz gezer yürürdü elleri arkada. Bazan çift olurdu. Kızıydı sanırım yanında ikide bir görünen.

Kitabevlerinde rastladım Ataç'a en çok. Saatlerce kalıp kitap seyrettiği, karıştırdığı olurdu. Bir keresinde Haşet'te konuştuktu uzun uzun. Konuşmamızın özünü köy ve dil konusu oluşturuyordu. Sorulu cevaplı önceden kararlaşmış bir konuşma değildi bu. Raslaşıvermiştik. Sonradan kaleme alıp bir dergide yayınlamıştım o konuşmayı.

O gün «Memleketin Sahipleri» adlı kitabımdan bir tane imzalamak istedim. Yanımda vardı kitaptan. Çıkardım. Tam o sırada cebinden çıkarıverdi aynı kitaptan bir tane. «Bunu imzala» dedi. «Sen de benden kitap isteme. Getirirsen imzalarım. Bunu bir kural haline getirebilmeliyiz toplum içinde. Bir kitabı gerçekten okumak isteyen, kıymetini bilen, para verip almalı, yazarına imzalatırsa sonradan imzalatmalı...»

Ataç'la bir çoklarıyla olduğu gibi köy konusunda tartıştığımız noktalar oldu. Bizleri hep aynı şeyi yinelemekle, köyün geriliğini ereksiz olarak ortaya getirip durmakla suçlandırdı. Şehri yazıp köylülerin kent yaşamını örnek almalarını sağlamamızı öğütledi. «Allı ile Konuşmalar»ında ve «Prospero ile Caliban» adlı yazılarında uzun boylu sürdü bu konudaki düşünceleri. Her konuda olduğu gibi «okumuyorum o biçim yazıları...» der başlardı. Sanmam ki okumadan yanıtlasın bir yazıyı. Ama yine de öyle başlardı nedense.

Diyordu ki:

«Hikâyecilerimiz, şairlerimiz, köylünün yoksulluğunu, yolsuzluğunu anlatıyorlar. Köylü parasızlıktan kurtulunca ne değişir? Ağası da yoksulu da kafaca aynıdır. Bizim en büyük sıkıntımız aydın sıkıntısı. En büyük sorunumuz kafayı uyandırmak sorunu...»

Köyden yazanların da kafayı uyandırmak sorununu birinci derecede işlediklerini sanırım sonradan anlamıştı Ataç...

Örnek bir aydın kişiydi. Bizlere örnek olacak çok yanları var. Bir kere bu yaşta, bir ayağı çukurda iken kullandığı dil, 20'lerinde anlaşılmaz sözcüklerle yazı yazan bilgiç gençlerimize örnek olsun. Bağnazlığın, korkaklığın ve pısırıklığın her çeşidine karşı açtığı savaşıyla da memleket sorunlarıyla uğraşacak aydınlara iyi bir örnektir. Bu çeşit geriliklerle savaşırken, çokları anlayamadılar onu. «Bir söylediği ötekini tutmaz» dediler. Bir söylediğinin üstünde inat etmek de onun savaştığı durumdu. İnsan, düşünce geliştiren bir yaratıktı. Ataç «dediğim dedikçi» değildi. yürekliydi. «şimdiyedek okuduğum betikler 500 ü geçmez.» diye yazdığında 956 yılının son günlerindeydik. Demek pek fazla eklemeden gitti o 500'e. Kim açıklar böyle bir yönünü olduğu gibi?..

Saba'nın ölümüne üzülürken, o yazımda sözünü ettiğim bir listesi vardı bizim köylülerin. Bizim arkadaşlar da bu yılın sanatçılarının üç beşini saymışlardı. Ataç da vardı ne acı. «Korkusuz Kardeşler» filmini ansıyor insan: Hani kaptan işi bitenin adı üstüne bir çizgi çeker listede. Bizim de listemiz çizgi doldu. Gözyaşı ile ıslandı. İnsan gidişe bakıyor da bu listenin daha çok örseleneceğini sanıp üzülüyor, sarsılıyor.

Kendimizi yine Ataç'ın sözleriyle teselli avutalım:

Cahit Sıtkının ölümünden sonra şöyle diyordu: «Aldırmam ozanların, yazarların ölümüne. Kendileri öldükten sonra da yaptıkları kalır, onları okuruz. Bir ozanın ölümü yırlarının son okunduğu gündür...»

Yine onun dediği gibi, yazar Ataç'ı kitaplarından her vakit bulabiliriz. Ama insan Ataç'ı kaçımız gönüllerimizde bulabileceğiz? Bulsak yetecek mi? İki gün hastane kapısı aşındırdıkları halde kendisini sağ görüp tanışamadıklarına üzülen gençlerin çırpınışı hem sevindiriyor, hem üzüyor insanı. Üzülüyoruz, çünkü Cahit, Orhan, Ziya ve Sait gibi olmasa da. O da erken gitti.

İSTANBUL — YAŞAR NABİ

Cumhuriyetin ellialtıncı yıldönümünü, Ankara'nın Ulus Alanındaki eski TBMM yapısında, Yaşar Nabi Nayır'a «Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü»nün veriliş töreniyle birlikte kutladık. Cento dağıldıktan sonra bu tarihsel yapı Kültür Bakanlığı'na geçmişti. Aynı gün, yeniden değerlendirilen bu yapıda, bir de «Atatürk Kitaplığı ve Belgeliği»nin açılış töreni yapıldı. Yani, törenler üstüste geldi. Sanatçıların, yazarların, gazetecilerin, hükümet üyelerinin ve başka alanlardan gelen yazın dostlarının şenlendirdiği bu törenlere, İstanbul'dan özel olarak gelen Yaşar Nabi Nayır da katıldı. Otuzbeş yıldır Varlık'ta yazanların bu törende Varlık'ın kırkaltı yıldır aralıksız ve titiz çıkarıcısıyla buluşmaları da ayrı bir bayram havası getirmişti. Adnan Binyazar, Mustafa Şerif Onaran, Dursun Akçam, Emin Özdemir, Ziya Müezzinoğlu... hepten ordaydılar...

Ödül verme töreninde çok heyecanlanan Yaşar Nabi «nerdeyse kalbim duracak» diyordu. Nitekim «Meclis Kürsüsü»ne çıktığında, heyecandan tıkandı ve ancak Ankara'ya gelmişken «çekap» yaptırdığını, sağlığının yerinde olduğunu söyleyebildi alkışlar arasında.

Devlet büyüklerinin ve bazı sanatçıların yolladığı telgraflar da Nayır'ın kültür alanına yaptığı katkıyı özetliyordu...

Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı ise, konuşmasıyla hepimizin duygu ve düşüncelerini dile getiriyordu :

«Varlık düzeyindeki bir dergiyi 46 yıldır aralıksız çıkarmak kadar önemli bir hizmeti de 33 yıl içinde yayın-

ladığı 2000 kadar kitapla yerine getirmiştir. Nayır'ın sanat yaşamının her aşamasında, yeniliğe dönüklük ve Atatürk devrimciliği değişmez ilkeler olarak yerlerini korumuştur.

Ancak devletin kültür siyasetinin ürünü olabilecek kadar ucuz fiyatlarla, Türk ve dünya yazınının en değerli yapıtları yıllar boyu genç kuşakların hizmetine sunulmuştur. Sayın Nayır, Türk okurunun oluşmasına büyük katkılar yaptı. Devletten destek görmeden, devletin bile sürekli yürütemediği bir hizmeti, ödünsüz yarım yüzyıldır sürdürdü ve sürdürüyor...»

Tören sürüp giderken ben de dalıp 33 yıl gerilere gitmiştim :

Köy Enstitülerinin açılışından beş yıl kadar sonra, 1945'lerde tanıştım Varlık'la. Boyunu o günlerde büyütmüş, ülkenin «yaşça en eski, ruhca en yeni» yazın ve düşün dergisi olmuştu. Başyazıları genellikle kendisi yazıyordu Yaşar Nabi. Sabahattin Eyüboğlu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Sabri Esat, Sait Faik, Yakup Kadri, Abdülhak Şinasi, Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat, Reşat Nuri, Ziya Osman, Necati Cumalı, Behçet Necatigil, Orhan Kemal, Ceyhun Atuf Kansu... gibi ülkenin kalburüstü yazın ve düşün adamları, bu arada, sonradan ünlenmiş birçok genç Varlık'ta düşünce, dil ve ilerici kurumlar için yazıyorlardı.

Yeni çevrilip yayınlanan klasikler, bu klasikleri yayınlayan Eğitim Bakanlığı'na koşut olarak birçok kitabevinin yayınladığı Doğudan Batıdan seçme yapıtlar... Enstitü kitaplığının raflarını dolduruyor, salondaki masalarda günlük gazeteler, aylık ya da haftalık dergiler okumaya hazır duruyorlradı.

Klasiklerin önsözünde ne diyordu Hasan Ali Yücel: «Humanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş aşaması, insan varlığının en somut biçimde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki, bir milletin diğer milletler edebiyatını

kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi, zekâ ve anlama kudretini o eserler nisbetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır.»

Gerçekten, köyden gelmiş bizleri ilk duyuş ve anlayış aşamasına götürecek kitaplar, dergiler, gazeteler... yaşamımızın başlangıcında ve ilk kez karşımıza çıkıyordu.

O yıllarda, dünya olaylarıyla olduğu kadar dünya yazınıyla da birdenbire karşılaşmış olan köy çocukları, hemen de şiir ve yazı denemesine girişmişler, Varlık, Köye Doğru, Türke Doğru, İlköğretim, Ülkü, Köy Postası gibi dergileri, bu arada Köy Enstitüleri Dergisi'ni doldurmaya başlamışlardı. Benim şiirlerim de Köy Postası, Ülkü, Türke Doğru ve Köy Enstitüleri Dergilerinde çıkmaya başlamıştı. Tüm bu dergilerin okuru olmuştum zaten. Cumhuriyet, Son Telgraf, Tanin gazetelerini de izliyordum. Hüseyin Cahit Yalçın'ın çıkardığı Tanin'in «Genç Kalemler» sayfasında da şiirlerim çıkıyordu.

Bu arada bir şiir de Varlık'a yolladım. Şiir yayınlanmadı ama Yaşar Nabi'den bir mektup aldım ve şiirle birlikte yolladığım mektup da, Varlık'ın büyük boy çıkan ikinci sayısının kapağı içinde yayınlandı. Yıl 1946, aylardan Ağustos... Köyden geldiğimizi, bize dergisinde yer verirse sevineceğimizi yazmıştım. Yayınladığı mektubun altına şöyle bir not düşmüştü: «Biz fikri ve sanatı köye götürmek sevdasındayız. Onlar da köylerini tanımamıza yardımcı olsunlar...»

Mektubu alınca, ilk şaştığım şey onun titizliği oldu. Çünkü, bana bile mektup yazma olanağı bulabiliyor ve kılı kırk yararak gelen şiirleri inceleyebiliyordu.

Şöyle diyordu mektupta :

«Çocuğum, yazmak hevesindesin, güzel bir heves. Mısraların arasında **Yele yele dolanırız - Bulgur bulgur olur toprak** gibi gerçek şiiri yansıtan mısralar var. Ama, kabul etmek gerekir ki, henüz bütün güzelliğine erememişsin. Ağabeylerin arasında Varlık'ta adının görülebilmesi için çok çalışman gerekiyor. Bilmelisin ki, bu yol

çok sarp ve dikenli bir yol. Güçlüklerini önceden hesaba katarak bu yola çıkman gerekiyor. Başarılı olman için elimden ne gelirse yapacağım.

Gözlerinden öperim.»

O yaz yapılan seçimler sonunda Eğitim Bakanı ve dolayısıyla eğitim politikası değişti. Her yerde, yayın organlarında Köy Enstitülerine ver yansın ediliyordu. Varlık, bu havayı, bu demagojiyi yırtan bir yayın organıydı. Sabahattin Eyüboğlu gibi, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde öğretmenlik, Talim ve Terbiye Kurulu üyeliği ve Tercüme Bürosu üyeliği yapmış çağdaş bir kafa «Okuryazarlar ve Köy Enstitüleri» adlı yazısıyla bu sorumsuzluğa, bu yeğniliğe yükleniyordu. Bedri Rahmi Eyüboğlu da «Mektep ve Memleket» adlı yazısında, okuduğu lise ve Köy Enstitülerini karşılaştırıyordu. Mustafa Baydar da yazılarında, homurdanan irtica olarak nitelediği bu gerici davranışların üstüne giden bir genç öğretmendi. Yaşar Nabi ise hepsinden ateşli idi. Tutarlı yazıları arasında biri vardı ki, «Sen Sabır Ver Yarabbi!..» adını taşıyordu...

Yedi Meşalecilerden olan Yaşar Nabi, şimdi artık tek ve güçlü bir meşaleyi elinde tutuyor, yeni kuşakların aydınlanması için ucuz ve seçme kitapların yayımına da başlıyordu.

Zehir gibi başyazılar yazıyordu, Varlık'ta. O yılların yazılarını «Partiler ve İdeolojiler Karşısında Hakikat: Nereye Gidiyoruz» adlı kitabında topladı.

Varlık, Köy Enstitülerinde çok okunuyordu. Aybaşlarında dergi gelince önemli ve güncel ana konulara değinilen yazıları akşamları etüd saatlerinde topluca okuduğumuz oluyordu. Sabahattin Eyüboğlu'nun «Okuryazarlar ve Köy Enstitüleri», «Din Üstüne» adlı yazıları, bir enstitü öğrencisinin yazdığı «Millî Duygu ve Köy Enstitüleri» adlı yazısı v.b.

Köy Enstitüleri, en çok kitap giren ve en çok kitap eskitilen eğitim kurumlarıydı. Okul kitaplığına Bakanlığın yolladığı dünya kadar kitap, bu arada hızla basılıp

gelen klasikler yetmez, Remzi, Ahmet Halit, Kanaat v.b. kitabevlerine boyuna kitap ısmarlardık. Yapı yaparken, su yolu kazarken, fidan dikerken, sebze ekerken, ekin biçerken, işlikte demir ya da tahta işleri yaparken, taş ocağından taş çıkarırken... bile, dinlenme saatlerinde kitap okurduk. Sonra bu kitapların arasına Varlık Yayınları da katıldı. Onlardan da getirtiyorduk paket paket...

Yaşar Nabi'nin, şaşılacak kadar ince davranışlarıyla karşılaşmışımdır. Yolladığım şiir için hemen mektup yazması, kendi çevirisi ve ilk yayınlarından olan «Kodin»i imzalayıp yollaması iki küçük örnektir. Üstelik bir de mektup yazmıştı Kodin'i yollarken: «Öyle sanıyorum ki seni ve arkadaşlarını ilgilendirecek bir kitaptır; okursunuz...» diyordu.

1947 sonlarında öğretmen olunca, Nurgöz köyünden ilk yazılarımı yolladım. Bunlardan ilki, Varlık'ın Mayıs 1948 sayısında «Bir Köy Öğretmeninin Notları» olarak çıktı. Tüm olanlar Yaşar Nabi'nin verdiği cesaretle oluyordu. Sözgelimi ilk yazılarımı, kâğıt bulamayınca giysilerimin sarıldığı kâğıda yazıp yollamıştım. Mürekkebi dağıtan bu kâğıttan o yazıların nasıl okunup nasıl dizildiğine hâlâ şaşarım...

Yazılarım ya her ay ya da ay aşırı çıkıyordu. Bu yüzden ilk sürgünlüğüm de 1949-1950 öğretim yılı başında Nurgöz'den alınıp Çardak'a verilmemle oldu. Varlık'ta çıkan ilk yazılarım Babıâli'nin bazı kalemlerini şaşırtmıştı. Sözgelimi, Akşam'da Şevket Rado, bunlara inanılabilir mi, diyerek bir övgü yayınlamıştı.

1950 başında bu yazıların yayınlananlarına ekler yaparak «Bizim Köy»ü çıkardı Yaşar Nabi. 1946'da Otuz Beş Yaş'la başlayan Varlık Yayınları'nın 12. kitabı idi Bizim Köy. Yüzcek tanışmıyorduk Yaşar Nabi ile. Köy sorunlarının çözümüne değinen bir önsöz yazmamı istedi benden. Ne bunu becerebilirdim, ne de önsözü severdim. Bağışlanmamı diledim. Önsözü kendisi yazdı. Bunda, Bizim Köy'ün köyde doğup büyümüş bir köylü çocuğu ta-

rafından yazıldığını, büyük değerinin buradan geldiğini belirtiyor ve şöyle diyordu: «Bizim Köy'ün, sadece bir edebî eser gibi değil, köylerin kalkınması uğrunda yazılmış bir rapor, hattâ bir ithamname gibi okunması gerekir...»

Kitap çıkar çıkmaz da ilk eleştiriyi yine kendisi yazdı Varlık'ta: «Korkunç Bir Hakikat!»

Bu yıllarda bana yeni kitapları, Cumhuriyet gazetesini sürekli yolluyordu. Bu destek beni her yönden ayakta tutuyor, yetişmemi sağlıyordu...

Kitabım yayınlandığında, ilçe merkezine 45 kilometre uzak olan karlar altındaki Çardak köyünde öğretmendim. O yıllarda, kış girdikten sonra bahara kadar köyün ilçeyle ilişkisi kesiliyordu. Üç-dört ay sürüyordu bu kesinti. Kitabın çıkışı bu döneme rasladığı için, kitabımın çıkışını da iki ay kadar geç öğrendim ve Mart sonlarında doğru edinebildim. Paket paket kitaplarla birlikte zarflar dolusu gazete ve dergi kesintileri de Manifaturacı Kadir Özsöz'ün dükkânında beni bekliyordu... Kesintilere varana kadar bunca şeyi bana ulaştıran da Yaşar Nabi'den başkası değildi...

Yollar açılınca Hanobası Bucak Müdürü Jandarma Çavuşunu da alarak gelmiş ve Çardak'daki odamı aramıştı. Ertesi gün ben de ilçeye gittim. Postadan gelen dünya kadar kitap, dergi, gazete ve mektup beni bekliyordu. Ama onlarla birlikte mahpus damı da beni bekliyordu. Anlaşılan izleniyordum. Nitekim, daha mektuplarımı bile okumadan kendimi ilçe Emniyet Âmirliğinde, arkasından da yargıcın karşısında buldum. Doğallıkla oradan da koca parmaklığın arkasına gönderildim... Dosyama koyulmak üzere, «yüzünü görmediğim halde» diye başlayan ve kötü kişi olmadığım konusunda tanıklık eden bir mektubu bizim ilçe savcılığına yazan da o idi...

Kıyamet kopmuş da benim haberim yoktu. Basında eleştiriler, hücumlar, hükümet üyelerine sorular... Ne köye iftira etmişliğim, ne yalancılığım kalıyordu... Bir baş-

ka konu daha çıkmıştı: Bizim Köy'ü Yaşar Nabi yazmıştı... Basında çıkan yazıların bazılarında bu görüş yer almış, halka da yayılmıştı... Aradan tam otuz yıl geçtiği halde hâlâ bu görüşte olanlara raslanmaktadır...

Bir ay sonra han bozması cezaevinden çıkınca İstanbul'a gittiğimde de yüz yüze tanışmış olduk. On gün kadar Cumhuriyet Gazetesi'nin konuğu olduktan sonra bir o kadar süre de Varlık'ın konuğu oldum. Meserret Oteli'nde kalıyordum. Otelin altında şimdi pastane olan tarihsel kıraathane vardı. Gazeteciler, yazarlar orada toplanıp nargile çekiyorlar, yazılar, tefrikalık romanlar günü gününe orada yazılıyor, yazı-kitap pazarlıkları orada yapılıyordu. Rıfat Ilgaz, Reşat Enis başta olmak üzere birçok yazarla orada tanıştım, söyleştim.

Galatasaray Lisesi'nden öğretmen olan Ahmet Halit Yaşaroğlu'nun evine gittik bir akşam... Yaşaroğlu'nun o akşam söylediği şu çok şey anlatan sözünü hiç unutmam: «Yaşar'a Galatasaray'da Türkçe'den kırık not verdiğim olmuştur. Ama şimdi tam not veriyorum. Çünkü senin yazılarındaki özü buldu ve seni yazmaya özendirdi. Bu yazılar bana gelseydi gidecekleri yer çöp sepetiydi. Çünkü bende, Yaşar'daki dikkat yoktur. Sonra da bunlar alışılmamış türden yazılardı. Yaşar'a bir kez daha hayran oldum bu yazıları değerlendirdiği için...»

Alçakgönüllü, sessiz ve yaklaşık 50 yıllık yayıncılık çalışması, bir bakanlığın yapabileceğinden daha verimli, daha yararlı bir çalışma olmuştur. Kültür Bakanlığı'nın verdiği Büyük Ödül olsa olsa şaşırtmıştır bu alçakgönüllü, bozulmamış, yıllardır direnmiş yazın ve kültür erini...

Yaşar Nabi, ülkedeki yazın ve kültür yoksulluğundan yola çıkıp bu alanlarda bir varlık yaratma imanıyla «VARLIK» koymuştur dergisinin adını. Bunu başardığı da 46 yıl sonraki durumdan bellidir.

Bir öğretmenimin söylediğine göre, Nabi de Nayır da «yokluk» anlamına gelirmiş. Demek ki o iki yokluğu bir arada yaşar kılmıştır...

Türkiye'de birkaç kuşak onun dergisi ve yayınlarıyla beslenmiştir. Kime sorsanız, ilk okuma alışkanlığını Varlık'tan ve Varlık Yayınları'ndan aldığını söyleyecektir.

Bir devlet işyarı olarak görevli bulunduğum Kültür Bakanlığı Kültür Yüksek Kurulu'nda, Bakanlık Büyük Ödülü için Yaşar Nabi üstünde konuşulurken, Haldun Taner beni de canlı tanık olarak gösterdi. Gerçekten, yazılarıma verdiği önem ve kitaplarımı yayınlaması dolayısıyla, yetişmemde, bilinmemde en büyük katkı onundur. Bu katkıyı birçok yazara yapmış, Türkiye'nin son 50 yıllık sanat ve kültür gelişmesine damgasını vurmuştur.

Çevirilerini, bu arada Istrati'nin kitaplarını çevirerek dostluk ve insancıllık tohumlarının toplumumuzda kökleşmesine yaptığı hizmetleri de anmak isterim.

Bu arada herşey söyleşimize konu oluyordu. Kadıköy'de dolaşırken ozan Salih Zeki Aktay'a, Celâl Sılay'a ve değerli çevirmen Nihal Yalaza Taluy'a rastladık, onlarla tanıştırdı beni...

Gezerken bir ara sordum: «Hangi davranışlarım size doğal gelmiyor; yazılarımda hangi noktalara takılıyorsunuz?» diye.

Şu oldu yanıtı:

«Haddinden fazla doğal oluşunuzu yadırgarım, yadırgarsam» dedi. «Çok az teşekkür ediyorsunuz... Düşüncelerinizi sivri sözcüklerle ve çok açık söylüyorsunuz. Yazılarınız da öyle. Yazılarınızda bazan isimlere takılıyorsunuz. İsimler değişince yine hiçbir şey değişmez. Isimli yazı üstelik insanın başını belâya sokar. Bu ülkede isme çatma da istersen sert yaz, o zaman rahat edersin... Aksi halde, yazılarını yayınlayamaz duruma düşersin. Yani, sürekli ateş etmek için, fazla barut koyup da namluyu patlatmamak gerekiyor...»

Gazeteciler Cemiyeti'nde basın toplantısı yaptım. Bedii Faik, köy sorunlarını arka arkaya dizdiğime göre, çaresi nedir, diye reçete istedi. Bu işin yüzeysel reçete

işi olmadığını, işin kökünün çok derinlerde olduğunu, Babıali'nin hep böyle yüzeysel şeylerle uğraşmasının da bu sorunların sürüp gitmesinde payı olduğunu... söyledim. Ulunay da, kitabımın kopardığı gürültüyü neye bağladığımı sordu. Kendisi de o günlerde iki yazı yazmıştı kitabım için. «Bu kitap benzerleri gibi vitrinde sararmamış, kapış kapış gidiyorsa, bir şeyin propagandasını yapmasındandır...» diyordu. Basınsa, bugün olduğu gibi o zaman da işin kolayına kaçarak sade suya tirit reçeteleri sunmayı sürdürüyordu...

«Üstat, siz yazdınız ya nedenini!» dedim ve biraz tartıştık. Üniversite öğrenci liderleri de vardı toplantıda. Onlar da boyuna reçete istiyorlardı. Nasrettin Hoca'nın, düşeceğimi bildin, öleceğim günü de bilirsin, dediği gibi...

Ayrılıp Varlık Yayınevi'ne geldiğimizde alnımdan öptü Yaşar Nabi. Söylediğine göre, orada da çok rahat ve çekincesizmişim... Oysa bütün sorun, köyümden getirdiğim alışkanlıklarım ve davranışlarımdı... Bu İstanbul dedikleri dünya'nın davranış biçimlerini birkaç günde nasıl öğrenecektim... Nitekim Yaşar Nabi, para cüzdanı kullanmadığımı görünce kâğıt ve bozuk para cüzdanı kullanmamı da öğütledi. Bunu hiçbir zaman beceremedim ama, köy yaşamında iyi gider, diye öğütlediği «montgomeri»yi hemen aldım. Yaşar Nabi'nin titizliğine, disiplinine erişmek çok zor. Kırkaltı yıl bir dergiyi her ayın birinde ve belli bir düzeyin altına düşürmeden çıkarmak, otuzüç yıldır her ay seçme beş-on kitabı aybaşında tüm kitapçılarda olacak bir ayarlamayla yürütmek, bu sayıyı 2.000'in üstüne çıkarmak ve gelen her şiiri, her yazıyı, her dosyayı günü gününe incelemek ancak onun başarabileceği bir iştir... Bunu bir başkasının yapabildiği görülmedi. Her zaman olduğu gibi o zaman da her bulduğunu yayınlayan dergiler, her yazdığını şiir sananlar vardı. Yaşar Nabi süzgecinden şiirleri geçemeyenler ona «Naşiri Efkâr» adını takmışlardı. Bu adla bir şiir yayınlamıştı bir ozan hatta: «**İtin, kurdun, çakalın ölümü tan-**

rının - Şair ve yazarlarınkiyse - Dergici Bay Yaşar'ın elinde». Onlara göre, şiirini yayınlamadıklarını çelmelediği için, yayınladıklarını kendi çizgisine göre koşullandırdığı için öldürüyordu... Oysa, bana sık sık söylediği gibi, dergi enflasyonunda Varlık'ın düzeyini yitirmeden, orta öğretim sıralarındaki milyonlarca çocuğa okuma alışkanlığı vermeye uğraşıyordu... Kimseyi öldürmüyor, kimseyi koşullandırmıyordu. Kaç kez yazdı yaratıya saygısını..

Doğuştan getirdiğim bazı durumların onarımı ile ilgili olarak birkaç gün de Gureba Hastanesi'nde yattım bu arada. Eksik olmasın ziyaretlerini de esirgemedi Yaşar Nabi.

Üniversitede Sıddık Sadi Onar v.b. profesörlerin derslerini dinledim...

İstanbul'dan ayrılmadan İstanbul izlenimlerimi bir yazıda toparlamamı hem Yaşar Nabi, hem de Cumhuriyet'in Genel Yayın Müdürü Cevat Fehmi Başkut önerdiler. Bir gün Meserret'teki odamdan çıkmadan bu yazıyı oluşturdum ve tam ayrılacağım gün yayınlandı Cumhuriyet'te.

- Ankara Caddesi'nin yokuşu başlarken Meserret'in hemen üstünde ikinci kattaydı Varlık Yayınevi. İstanbul'dan ayrılmadan, orada bir de imza günü düzenledik. Varlık Yayınevi o zaman tek oda, hemşehrisi mütevazi bir kadın derginin ve kitapların postalanmasıyla uğraşıyor, kendisi de yayın hazırlıklarını yürütüyordu.

Gazetelerin birinci sayfa başlığında ilân verildiği için, imza günü oda dolup taşıyordu. Hasan Ali Ediz, Mustafa Baydar, Behçet Necatigil, Sabahattin Kudret, Bekir Sıtkı Kunt, İlhan Demiraslan ve daha bir çok sanatçı oturuyordu. Hem söyleşiyor, hem kitap imzalıyordum. Kuyruğun ucu merdivenlerden caddeye inmiş Sirkeci'ye doğru uzamıştı. Orhan Veli, Haldun Taner gibi gelemeyen dostlar da telefonla aradılar, konuştuk. Hapishaneye incecik yazısıyla yazdığı mektupları saymazsak, Orhan Veli ile ilk ve son konuşmam oldu bu. O yılın güzünde onu yitireceğimizi nasıl düşünebilirdim...

O gün binin üstünde kitap imzaladım ve Yaşar Nabi bir başka köşede kitap satıp para bozmaktan yoruldu...

Umran Nazif ve Yaşar Nabi ile birlikte Haydarpaşa'ya geçtiğimizde, yanımızda bir de pilli radyo vardı. Köye götürüyordum. Kucaklaşıp ayrıldık...

Yazımı sonlamadan bir noktaya kısaca değinmek istiyorum: Edebiyattan, bu işin çilesinden geldiği için olmalı, yazına ve yazara, yazar haklarına en saygılı yayıncılardan biridir Yaşar Nabi. Daraltmaca yapmak, ün düşkünlüğünü sömürerek telif hakkı ödememek ya da üste almak gibi alaturka ilkelliklere düşmemiştir... O günkü fiatlar ve olanaklar ölçüsünde benim telif haklarımı da kitaplarıma ve yazılarıma dolgunca ödemiştir. Yayıncılıkta yüzde beşten sonra yüzde ona çıkan yazar hakkı, yeni yeni, o da bazı yazarlara yüzde onbeşe çıkmıştır. 25-30 yıl önce O bize yüzde yirmiden ödeme yapıyordu. Beşbin basan yüz kuruşluk kitap için bin lira alıyorduk. Daha ilginci, 1955'lerde Varlık'ta çıkan yazılara yüz lira alıyorduk...

Yazar çizer takımının çoğunu içeren bir listesi vardı. Dergi ve kitapları yıllar boyu parasız yolladı bu listedekilere...

Yetmiş yılını aştığı 1980'lerde, aldığı «Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü» ona az bile, diyorum ve kendisiyle birlikte Varlık'a ve Yayınlarına, verimli, sağlıklı nice yıllar diliyorum...

YAŞAR KEMAL'İN KÖYÜNDE

Aralık ayı başından beri beş aydır Bakanlık emrindeyim. «Bakanlık emri»ni çokları yanlış anlıyorlar. Bakanlıkta bir masanın başına oturtulduğumuzu sanıyorlar. Bunu, Bakanlıkta ne iş yaptığımı sormalarından ve mektupların Bakanlığa yazılmasından anlıyorum. Oysa Bakanlık emrine alınmak doğrudan doğruya işten atılmaktır. Bunun adını neden böyle koymazlar da dolambaçlı deyimler bulurlar, anlamak zor doğrusu. Işten atılıp da bir çeşit özgürlüğe kavuşunca, Ocak ayı ortalarında bir Doğu Anadolu gezisine çıktım. Buracıkta Doğunun üç metre karını ve kar altına gömülmüş köylülerin üç köpeğini, bir keçisini anlatacak değilim. Uğradığım köylerden biri de Yaşar Kemal'in köyü Ernis'ti. Yaşar ailesi kök olarak oradadır. İçlerinde, doğuşundan başlayarak Yaşar Kemal'i bilenler, izleyenler vardır. Aileden bazıları Adana'dan geri gelmişler, şimdi Ernis'te yaşamaktadırlar. Onlardan dinlediğime göre Yaşar Kemal'in çocukluğundan kısaca söz etmek istiyorum :

Ernis köyü Muradiye ilçesine bağlıdır. Van-Erciş yolu üstünde ve Van gölüne yakındır. Yaşarların vaktiyle oturdukları evde, şimdi Mıskal Kadın, oğlu Mustafa'yla birlikte oturmaktadır. Mıskal Kadın durup durup «Bu ev bana Nigâr Kadının yadigârıdır» diyor. Yeraltında, üç bölmeli bir ev. Orta bölme insanlar için, kenarlardaki iki bölme de hayvanlar için düşünülüp yapılmış. Nitekim şimdi de Mıskal Kadının Mustafa, koyunlarını buraya doldurmuyor. Koyunların soluğuyla ısınarak orta yerde de ana-cığıyla yaşamını tüketiyor.

Birinci Dünya Savaşı'ndaki işgal yüzünden Doğuda yaşamak zorlaşınca Baba Sadık (Yaşar Kemal'in babası) Ernis köyünden kalkıp Adana'ya gider. Orada, fakirliği dolayısıyla şehire değil köye yerleşmek ister ve Osmaniye'ye bağlı Göğceli köyüne yerleşir. Yaşar Kemal de bu köyde doğar Cumhuriyetten bir yıl önce. Baba Sadık iki yıl kadar portakal satar gezginci olarak. Portakalı sırtında taşımaktadır. Işin böylesinden usanır bir gün, eşek almaya kalkışır. Pazarda dokuz mecidiyeye bir eşek bulur, cebindekini sayar yedi mecidiyesi var. Eşeğe sahip olmak için Yusuf amcasından iki mecidiye ödünç alır. Köyünde ve de çevre köylerde gezginciliğe devam eder. Durumu gittikçe düzelir, beş-altı yıl içinde çevrenin zenginlerinden biri durumuna gelir. Eli açık bir adamdır, fukaraya yardım eder..

Köyün sevilen, yardım eden bir kişisi olduğu için köy ağaları çekememekte Baba Sadık'ı. Korunmak için kendine nöbetçiler tuttuğu olmuştur. Buna karşın bekçisi kürt Yusuf'u kandırırlar ve o, namaz kılmakta olan Sadık Ağa'nın köprücük kemiğine bir bıçak saplayarak kaçar. Birkaç dakika sonra da bu yaradan ölür Baba Sadık. Komployu kuranlardan bazıları hemen yakalanır, bazıları kaçtıkları Andırın dağlarında sonradan tutulurlar. Yıllarca yatarlar içerde. Cezaları bitmeden Cumhuriyetin onuncu yılında verilen afla çıkarlar.

Küçük Kemal dört yaşlarındayken oyun sırasında bir kaza geçirir. At arabasının üstüne binip inmekte olan çocukların arasında o da vardır. Arabadan düşer ve bayılır, bazı yaralar alır. Baba Sadık «oğlum iyileşirse beş koç kurbanım var» der. On gün sonra Kemal'in durumu düzelir. Komşular adağın yerine getirilmesini isterler. Koçlar kesilir. Baba Sadık'ın bu ziyafeti Kemal'in iyileştiği içindir ama yine bir belânın Kemal'i bulmasına da sebep olur: Kemal'in halasının kocası, yani eniştesi olan Hacı Ağa, kesip şişirdiği koçu yüzmeye başlayınca, ileri doğru ittiği bıçak birden kayıp seyirci Kemal'in gözüne uğrar. Küçük Kemal'in bu kez de gözü yaralıdır.

«İyileşirse yedi koç ve bir öküz kesip yediririm» diye ikinci vaadini yapar Baba Sadık. Tedavi sırasında, yaralanan göz küçülür, kaybolur, ama komşular «kurtuldu ya!» diyerek ziyafeti isterler. Köylü bu yedi koç ve bir öküzü de afiyetle yer.

Bu yıllardadır Baba Sadık'ın ölümü. Onun ölümüyle eldeki mallar da eriyip tükenir. Ortada bir Fakir Kemal kalmıştır anası Nigâr Hanımla. Köylerine en yakın köy olan «Berhanlı»da okul vardır. Kemal'i oraya yazdırırlar. Her gün gidip gelmeye başlar. Bir gün selli yağmurlu havada okuduğu köyden gelirken amcasının oğlu Yaşar Mehmet raslar. Haline acır Kemal'in. Babası da çok iyilik etmiştir amcası oğluna. Bunları da düşünen Yaşar Mehmet, Kemal'i, Kadirli'de, yani kasabada okutmak ister, yanına alarak, Nigâh Hanıma söyler düşüncesini. Nigâr Hanım «Oğlumun yamasını yapıp üstünü başını yıkayayım, ondan sonra gönderirim» der. Bir hafta sonra da Kemal Kadirli'ye gelir. Öğretmenlerden birisinin ilgisini sağlar Yaşar Mehmet, Kemal Kadirli ilkokuluna kaydedilir.

İlkokulda okurken şiir yazmaya başlamıştır Yaşar Kemal, o zamanki ve gerçek adıyla Kemal Sadık Göğceli...

Sonradan kendisinin de anlattığı gibi, Yaşar Kemal çevrenin koşullarından yakınan, ilkokul kitaplarındaki şiirlerin anlattığı Anadolu'yu özleyen bir öğrencidir bu devrede. Köyden köye okumaya gidip gelirken, büyüsek de Torosları aşarak Anadolu'ya gitsek, demektedir arkadaşlarına. Öyle ya: Billur ırmakları var, buzdan kaynakları var. Orda bahar başkadır, kışlar yazlar başkadır. Bir ağaç kabuğundan içince bir tas ayran, ne derdin kalır, ne de yaran...

Çok geç öğrenir bulunduğu yerin de Anadolu'nun bir parçası olduğunu. Bizdeki, deryanın içindeki balığa deryayı öğretmeme tutumunu da anlar böylece.

İlkokuldan sonra ortaokulda okumak için Adana'ya gitti. Orada çırçır fabrikasında işçilik yaptı. Halk Parti-

li ve Halkeviyle ilişkisi olanların ilgisi sonunda, Türk Maarif Cemiyeti'nin yatılı öğrencisi olarak Birinci Ortaokulda görüyoruz Yaşar Kemal'i. Son sınıfa geçtikten sonra okulu bitirmeden ayrılmıştır. İlk şiiri ortaokulun birinci sınıfındayken yayınlanmıştır. Şiirleri halk şiiri biçiminde, halkın sorunlarına eğilen şiirlerdi.

Folklor denemelerine ortaokul öğrencisiyken başlamış, ortaokulu bıraktıktan sonra derleme işine hız vermiştir. Derlediği ağıtları o zaman Adana Halkevi bastırmıştır.

Ortaokulu bıraktıktan sonra Yaşar Kemal, Irgat kâtipliği, ondan sonra Kadirli'nin Bahçe köyünde öğretmen vekilliği yapmıştır. Pamuk tarlalarında, batozlarda ırgatlık, çeltik tarlalarında su bekçiliği, sonra yaptığı işlerdendir. Su bekçiliği epey uzun sürmüştür, üstüste beş yıl yapmıştır bu işi... Askerlikten sonra Kadirli'de arzuhalcilik yapmaya başlamış, çeşitli güçlüklerle karşılaştığı bu işi de sürdürememiştir. Rahat bırakılmayan Yaşar'ı, sonradan İstanbul'da görüyoruz. Yıl 1951 olmuştur. Daha önce Varlık'ta hikâyeleri çıkmıştı, sonra Cumhuriyet'te hikâyelerini, röportajlarını, daha sonra romanlarını yayınlıyor. Bundan sonrası hele iyice bilinmektedir: İnce Memet, Teneke, Ortadirek, Yusufcuk Yusuf, Demirciler Çarşısı... ve Yaşar Kemal... Onun köyünü «Yer Altında Bir Anadolu» kitabımda anlattım. Kitabın isim babası da Yaşar Kemal'dir...